

Reptes del dret lingüístic català

Reflexions per a un debat crític

Anna M. Pla Boix (coord.)

Jordi Ginebra

Agustí Pou Pujolràs

Jaume Vernet i Llobet

Generalitat de Catalunya
**Institut d'Estudis
de l'Autogovern**

Reptes del dret lingüístic català

Reptes del dret lingüístic català

Reflexions per a un debat crític

Anna M. Pla Boix (coord.)

Jordi Ginebra

Agustí Pou Pujolràs

Jaume Vernet i Llobet

Generalitat de Catalunya
**Institut d'Estudis
de l'Autogovern**

Barcelona 2017

Reptes del dret lingüístic català : reflexions per a un debat crític

Bibliografia. – Conté: El marc constitucional i estatutari del plurilingüisme / Jaume Vernet i Llobet -- La jurisprudència del Tribunal Suprem en matèria lingüística: novetats a partir de la STC 31/2010 / Agustí Pou Pujolràs -- Reptes de la reforma estatutària en matèria lingüística: una revisió crítica de la Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny / Anna M. Pla Boix -- Rememorant un repte històric: antecedents en el procés de reconeixement i protecció de la llengua catalana / Jordi Ginebra
ISBN 9788439395638. – ISBN 9788439395645 (PDF). – ISBN 9788439395652 (EPUB)

I. Contenidor de (obra): Vernet i Llobet, Jaume. Marc constitucional i estatutari del plurilingüisme II. Contenidor de (obra): Pou Pujolràs, Agustí. Jurisprudència del Tribunal Suprem en matèria lingüística III. Contenidor de (obra): Pla, Anna Maria. Reptes de la reforma estatutària en matèria lingüística IV. Contenidor de (obra): Ginebra, Jordi, 1961- Rememorant un repte històric V. Institut d'Estudis de l'Autogovern (Catalunya) VI. Col·lecció: IEA recerca ; 3
1. Català – Dret i legislació 2. Normalització lingüística – Dret i legislació – Catalunya 3. Catalunya – Llengües – Dret i legislació
811.134.1:340.13
811.134'26:340.13(460.23)

La publicació d'aquest llibre no implica cap responsabilitat sobre el seu contingut per part de l'IEA.

© 2017 Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis de l'Autogovern
Palau Centelles. Baixada de Sant Miquel, 8 - 08002 Barcelona
web: presidencia.gencat.cat/iea

Disseny: Eugenia Rebés
ISBN: 978-84-393-9563-8 (paper)
978-84-393-9564-5 (pdf)
978-84-393-9565-2 (epub)

DL B 15366-2017

Producció: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons del tipus reconeixement d'autoria, usos no comercials i sense obra derivada.

Sumari

Pròleg <i>Anna M. Pla Boix</i>	7
El marc constitucional i estatutari del plurilingüisme <i>Jaume Vernet i Llobet</i>	13
Reptes de la reforma estatutària en matèria lingüística: una revisió crítica de la Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny <i>Anna M. Pla Boix</i>	47
La jurisprudència del Tribunal Suprem en matèria lingüística: novetats a partir de la STC 31/2010 <i>Agustí Pou Pujolràs</i>	81
Rememorant un repte històric: antecedents en el procés de reconeixement i protecció de la llengua catalana <i>Jordi Ginebra</i>	123

Pròleg

Catalunya constitueix, sense cap mena de dubte, un escenari privilegiat per qualsevol jurista que estigui interessat a estudiar la gestió del plurilingüisme, i ho és per diversos motius. Primerament, perquè la llengua hi ha assumit un paper especialment rellevant en la conformació d'identitats col·lectives. De fet, l'idioma català és valorat com un dels baluards identitaris i un dels fets diferencials per excel·lència de Catalunya. Per això, al llarg de la història política del Principat, han estat molts els projectes polítics i normatius que han volgut incidir-hi, bé sigui per restringir-ne o prohibir-ne directament el seu ús, bé sigui en sentit de protegir-lo i normalitzar-lo en les diferents esferes de la vida pública. És més, el corpus normatiu que ha ordenat el reconeixement i ús de la llengua catalana ha anat evolucionant paral·lelament, en major o menor mesura, a l'autonomia política de Catalunya. Aquesta relació s'ha projectat en un sentit inequívoc: a més autonomia política, més mesures de protecció jurídica de la llengua vernacle i viceversa.

No és estrany, doncs, que històricament els majors avenços en la protecció normativa d'aquest idioma s'hagin produït en escenaris de consolidació i enfortiment de l'autogovern de Catalunya. En són bons exemples els règims lingüístics garantits sota els auspicis de l'Estatut republicà de 1932, l'Estatut d'autonomia de 1979 o la darrera reforma estatutària aprovada el 2006. En el rerefons d'aquesta producció normativa es constata, a més, la voluntat d'una comunitat política de defensar, enfortir i projectar allò que, al llarg de la seva història, l'ha singularitzat. Per això, en el pla més polític, els debats sobre el tractament normatiu que s'havia de concedir a la llengua catalana sovint s'han acabat projectant en debats més amplis sobre identitat, fet diferencial, autonomia política o cultura. I en el marc d'aquests debats, la consciència d'identitat col·lectiva i la voluntat de mantenir un cert estatut diferenciat en el pla polític són elements que no es poden deixar de banda quan s'analitza l'ampli catàleg de disposicions legals i reglamentàries que, fins avui, s'han promulgat amb l'objectiu de regular els usos lingüístics al Principat.

Certament, aquesta dimensió política del fet lingüístic no és un fenomen que es doni només a Catalunya. Ara bé, en el cas català, aquesta dimensió política de la llengua, amb les implicacions i debats interpretatius que porta inherents, es pot resseguir amb absoluta nitidesa al llarg de la seva història més recent. Com compartim, a més, amb d'altres territoris el tractament que s'hi dona des del món del dret i la política continua suscitant intenses discussions en seu parlamentària, iniciatives de reforma legislativa i impugnacions judicials sobre les quals, sovint, s'hi acaben pronunciant les més altes instàncies jurisdiccionals. En aquests escenaris, la variable lingüística, juntament amb d'altres clivelles socials, adquireix un paper explicatiu clau a l'hora de comprendre les reivindicacions històriques de reconeixement i acomodament de certes identitats nacionals i fets diferencials. Precisament, l'objectiu d'aquesta publicació és reflexionar críticament sobre aquestes novetats legislatives i jurisprudencials d'incidència en l'estatut normatiu de la llengua a Catalunya, prenent en consideració també els antecedents històrics.

En la seva dimensió més jurídica, Catalunya constitueix també un cas singular tant si es mira en clau interna com en clau internacional, i això perquè, ja d'entrada, és l'única comunitat autònoma de l'Estat espanyol que té tres llengües oficials: el català, el castellà i l'occità en la seva varietat dialectal aranesa. El fenomen migratori, a més, ha ampliat substancialment el catàleg de comunitats lingüístiques arrelades a Catalunya, de manera que s'ha anat esbossant un mapa sociolingüístic cada vegada més ric i, indefugiblement, més complex de gestionar. D'altra part, vist en clau internacional, Catalunya també constitueix un model paradigmàtic que suscita l'interès dels estudiosos de la matèria. D'entrada, perquè en la protecció i promoció de la seva llengua vernacla es pren en consideració el fet que la comunitat lingüística catalana s'estén històricament pel territori de diferents estats europeus, de manera que es troba tutelada per règims jurídics ben heterogenis. L'interès per enfortir vincles i relacions de cooperació amb aquests territoris de parla catalana ubicats fora de les fronteres administratives autonòmiques s'ha traslladat indefugiblement al món del dret. En són un bon exemple les diverses previsions de l'Estatut d'autonomia de Catalunya reformat el 2006, que prescriuen el deure jurídic

de l'Estat i de la Generalitat, en els seus respectius àmbits competencials, d'impulsar polítiques de foment de la llengua catalana al conjunt de l'Estat, a la Unió Europea i, en paraules de la norma, a la resta del món, posant de manifest els nous reptes que planteja la gestió del plurilingüisme en un escenari cada vegada més globalitzat. Tot plegat ha de ser valorat prenent en consideració que la protecció de la seva riquesa lingüística es troba emparada per un ampli ventall d'instruments polítics i normatius d'àmbit internacional.

D'entre aquests instruments normatius destaca especialment la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, un conveni internacional ratificat per l'Estat espanyol en seu del Consell d'Europa. Val a dir que part dels compromisos adquirits per l'Estat en l'instrument de ratificació del conveni encara a data d'avui s'incomplixen i són objecte de denúncies als darrers informes del Comitè d'Experts i a les recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa adoptats en els darrers cicles de control del conveni a Espanya. Com apreciarà el lector a les pàgines que segueixen, s'ha demanat explícitament a les autoritats espanyoles que emprenguin reformes legislatives en àmbits públics especialment rellevants, com el judicial, amb l'objectiu de donar compliment a les obligacions lingüístiques contretes. Tot plegat explica l'interès que, pels estudiosos en aquest àmbit, suscita el règim lingüístic català, un model digne d'estudi també en l'escenari del dret comparat.

Les anteriors reflexions permeten posar en context, ni que sigui molt sucintament, les contribucions que es publiquen en aquest llibre. Aplega les ponències presentades per diversos docents universitaris i experts, tots ells estudiosos de la gestió del plurilingüisme en els seus respectius àmbits d'especialitat, en un seminari sobre dret lingüístic celebrat a la Facultat de Dret de la Universitat de Girona. Proposen diferents lectures crítiques del règim jurídic que ordena els usos lingüístics a Catalunya prenent en consideració diferents perspectives. L'obra comença amb una primera aproximació al marc constitucional regulador del plurilingüisme, a càrrec del Dr. Jaume Vernet, seguida per una revisió crítica de les previsions lingüístiques de l'Estatut d'autonomia de Catalunya i la interpretació que n'ha fet el Tribunal Constitucional a la seva cèlebre sentència 31/2010, de

28 de juny, a càrrec de la sotasignada. Partint d'aquest estudi del bloc de la constitucionalitat en matèria lingüística i la jurisprudència constitucional que la interpreta, la monografia recull també les aportacions d'Agustí Pou, de la Universitat de Barcelona, que analitza críticament la darrera jurisprudència del Tribunal Suprem i del Tribunal Constitucional d'incidència en el model lingüístic català. El recull conclou amb una aproximació històrica a càrrec de Jordi Ginebra, de la Universitat Rovira i Virgili, que analitza sucintament els antecedents en el procés de reconeixement i protecció de la llengua catalana. Aquesta darrera contribució ressegueix amb nitidesa les principals propostes polítiques i normatives concebudes des del segle XIX i fins a la Segona República amb l'objectiu de garantir un estatut d'oficialitat per a la llengua catalana, en un escenari certament poc propens al reconeixement i tutela de la diversitat lingüística. Precisament, aquesta llambregada històrica respon a la convicció que, en matèria lingüística, com succeeix en tants d'altres àmbits, només aprenent del passat es pot entendre el contingut i abast del marc normatiu present i s'està en condicions òptimes d'encarar els reptes futurs. Aquesta aproximació històrica posarà de manifest, a més, temes latents en la història de la gestió del plurilingüisme que, malgrat els anys transcorreguts, ni les reformes normatives ni les actuals interpretacions jurisprudencials han permès resoldre i continuen centrant debats en l'escenari polític i parlamentari.

De fet, històricament, la gestió del plurilingüisme a Catalunya ha estat objecte de tractaments molt dispars, depenent del context polític del moment. En aquesta evolució, indefugiblement sempre hi ha assumit un paper decisiu el món del dret, no només amb la promulgació de normes jurídiques —repressives en uns moments, de tutela en d'altres— sinó també amb la seva interpretació jurisprudencial per part d'uns tribunals que no sempre han assumit una lectura respectuosa amb la diversitat lingüística. Encara avui, les darreres sentències del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem espanyol en matèria lingüística, dictades recentment i d'incidència en àmbits públics especialment sensibles com l'educatiu o l'administratiu, posen de manifest que ens trobem davant una qüestió constantment discutida i que s'està dirimint en seu judicial en un sentit sovint criticat i qualificat d'involucionista. Com es pot apreciar a les pàgi-

nes que segueixen, els diferents capítols d'aquesta monografia proposen lectures crítiques d'aquestes darreres decisions judicials d'incidència en la matèria.

Em permetrà el lector acabar aquest pròleg amb una citació cèlebre atribuïda a l'insigne jurista nord-americà Charles Evans Hughes, especialment apropiada quan hom estudia els reptes actuals que planteja el reconeixement i acomodament del fet diferencial lingüístic, també en el cas de Catalunya. Advertia Charles Evans Hughes que quan perdem el dret a ser diferents, perdem el privilegi de ser lliures. Autors com Antoni Rovira i Virgili, Enric Prat de la Riba o Valentí Almirall hi reflexionarien amb mestratge en uns termes que, malgrat els anys transcorreguts, continuen plenament vigents a la Catalunya del segle XXI. En aquest escenari, l'objectiu darrer de les contribucions que aplega aquesta publicació se centra a reflexionar modestament sobre qüestions que, molt sovint, excedeixen el que és estrictament el dret lingüístic català per acabar projectant-se en diferents maneres de reconèixer, entendre i respectar la diversitat, entesa en sentit ampli.

Anna M. Pla Boix
Universitat de Girona

El marc constitucional i estatutari del plurilingüisme

Jaume Vernet i Llobet

1. Consideracions preliminars. 2. La Constitució. 2.1. Les referències constitucionals a la llengua. 2.2. La regulació constitucional bàsica: l'article 3 CE. 2.3. Les llengües oficials. 2.3.1. La definició d'oficialitat. 2.3.2. Els efectes per als poders públics: la plena validesa i l'eficàcia dels actes realitzats en una llengua oficial. 2.3.3. Els efectes per als ciutadans: drets i deures lingüístics. 3. Els estatuts d'autonomia. 3.1. El règim competencial sobre la matèria lingüística. 3.2. El contingut estatutari en matèria lingüística. 3.3. En especial, la llengua pròpia. 3.3.1. L'ús normal. 3.3.2. La normalització lingüística. 3.3.3. Els règims jurídics específics. Bibliografia citada.

1. Consideracions preliminars

Aviat es compliran quatre dècades des de l'aprovació de la Constitució espanyola (CE), la qual ha contribuït de forma notòria al redreçament institucional de les llengües altres que la castellana,¹ pròpies d'algunes nacionalitats i regions d'Espanya, un cop esgotat el franquisme. Aquesta afirmació no treu que el progrés iniciat l'any 1978 hagi estat insuficient per a la plena igualtat de drets entre els parlants de les diferents llengües oficials i per a l'equiparació institucional entre les llengües parlades històricament al territori. Pel que fa al català i a l'occità, aquests objectius encara són lluny de la plena normalitat d'aquestes llengües als respectius territoris.

1. Amb l'excepció de la Segona República, la política lingüística de l'Estat espanyol en els textos constitucionals durant els segles XIX i XX ha estat formalment ignorada, tot i que normativament aquesta política ha estat la d'imposició de la llengua castellana. Sobre aquest aspecte, vegeu Pla, "Derechos lingüísticos en España", 66-67, i la mateixa autora a "Ordenació de la qüestió lingüística", 179-211.

En tots aquests anys hem reflexionat una vegada i una altra sobre el marc constitucional establert: potser massa i tot,² tenint en compte l'immobilitat del text fonamental sobre el règim juridicolingüístic. Els preceptes de la Constitució, que basteixen el dit marc, integren una estructura jurídica inacabada, si no es fa atenció a les previsions estatutàries que el completen per mandat constitucional exprés (art. 3.2 CE). La Constitució no ha variat gens en relació amb la regulació lingüística, com sí que ho han fet, en canvi, els estatuts d'autonomia que, en general, mitjançant algunes reformes del seu text, han millorat i aprofundit el règim juridicolingüístic de les diferents comunitats autònomes, en especial d'aquelles on hi ha una competència real per un mateix espai lingüístic.³ Tanmateix, la jurisprudència constitucional, especialment la referida a l'Estatut d'autonomia de Catalunya (en particular la Sentència del Tribunal Constitucional —STC— 31/2010, de 28 de juny, i de retruc la STC 137/2010, de 16 de desembre), han posat alguns peròs a aquesta evolució normalitzadora, per la qual cosa cal posar al dia l'actual contingut de la constitució material sobre llengua.

Per això és pertinent, de nou, interpretar i repensar el marc constitucional i estatutari, i fer-ho analitzant críticament la jurisprudència involucionista més recent, quasi exclusivament des de la nostra perspectiva, tot i que això impliqui en aquesta ocasió descurar altres autors que desviarien la nostra atenció.

En aquest sentit cal recordar, perquè no és una qüestió pacífica, malgrat el temps transcorregut i els estudis que s'hi han esmerçat, quin és el paper de la Constitució i quina és la funció constitucional dels estatuts i de la jurisprudència, en especial en l'àmbit lingüístic.

2. La bibliografia és extensa, com es pot comprovar en la selecció de bibliografia que n'ha fet Milian: "Dels drets lingüístics al dret lingüístic", 63-93. També es pot veure en els articles publicats a la *Revista de Llengua i Dret*, durant cinc lustres, referenciats per Pons i Argelaguet: "Vint-i-cinc anys de la Revista", 285-303. Per la nostra banda, podem citar Vernet, et al., *Dret lingüístic*, 85-138, i Vernet, "Pluralismo lingüístico", 17-60.

3. Els sociolingüistes parlen, amb major propietat, de conflicte lingüístic. La definició la trobem a Ninyoles, Estructura social i política lingüística, 58, que parteix de la possibilitat de situacions de contacte de llengües sense conflicte (*ibid.*, 55).

Tota constitució pretén ser una norma que ordena la forma d'organització i de decisió d'un Estat, alhora que procura dotar la societat a la qual va adreçada d'uns criteris per a la convivència. Respecte d'això darrer, quan hi ha una pluralitat de llengües, estableix quines, entre aquestes, gaudeixen de la condició d'oficials, així com també preveu un conjunt de regles pactades en què es reconeixen els drets lingüístics dels ciutadans davant les institucions i els usos oficials d'aquestes llengües. Tot això esdevé no només convenient en una societat multilingüe, sinó que constitueix una necessitat per assentar els valors constitucionals de la llibertat, de la igualtat, de la justícia i del pluralisme. Si aquestes prescripcions de caràcter juridicolingüístic es regulen al màxim nivell, a la constitució, aquest règim estarà dotat de major estabilitat, tot i que per regla general, en dret comparat, la regulació lingüística s'efectua per disposicions legals.⁴

En el cas espanyol, un quaranta per cent de la població total viu en comunitats autònomes on es reconeix estatutàriament un règim de doble oficialitat (Catalunya, País Valencià, Galícia, Euskadi, Illes Balears i Navarra, per ordre de població). Aquesta proporció s'eleva a quasi el seixanta per cent si tenim en compte els enclavaments lingüístics, reconeguts jurídicament o no, de poblacions que usen històricament altres llengües diferents de la castellana en algunes comunitats autònomes.⁵ Per tant, es tracta d'un tema d'enorme interès per l'afectació que té en la majoria de la població. Tanmateix, paradoxalment, no sembla que sigui una qüestió

4. La remissió de les constitucions a la llei en aquest tema és una constant, com diu Vernet, "Principios y derechos", 21.

5. El bable rep una tutela jurídica com a modalitat lingüística al Principat d'Astúries, i l'aragonès i el català també són objecte de tutela com a modalitat a l'Aragó. L'idioma tamazic (berber) es protegeix indirectament a l'Estatut d'autonomia de Melilla, que recull l'expressió eufemística de "la pluralitat cultural i lingüística de la població". Aquesta situació jurídica deixa sense protecció estatutària l'àrab parlat històricament a Ceuta, el català a Múrcia (en la zona del Carxe), el gallec parlat a Astúries (a l'anomenada "franja exterior") i a Castella-Lleó (zona occidental d'El Bierzo i de Sanabria), el bable al nord de Lleó i oest de Zamora i Salamanca; el *pasiegu* de Cantàbria i el portuguès a Extremadura (zona d'Olivenza). Per tant, d'acord amb la concentració territorial de la majoria de les llengües, només són comunitats autònomes monolingües Andalusia, Madrid, Castella-la Manxa, Illes Canàries i La Rioja, si no tenim en compte el caló, la llengua emprada per l'ètnia gitana, dispersa territorialment. Sobre la diversitat lingüística espanyola, vegeu Siguán, *España plurilingüe*.

gaire rellevant, si atenem a la migrada regulació de caràcter estatal sobre les llengües.⁶

Es comprova igualment que no es tracta d'un tema pacífic si ens fixem en la jurisprudència ordinària i constitucional sobre el tema que, sense ser nombrosa, és constant. Arribats a aquest punt hem de fer una breu anotació sobre la sentència que podria haver estat la "sentència de totes les sentències"; és a dir, la STC 31/2010,⁷ sobre la qual tornarem més endavant, i que ha estat la principal i primera sentència sobre la reforma estatutària catalana de 2006. Aquesta reforma ha estat la més intensa pel que fa a l'estatutització del règim lingüístic o, el que ve a ser el mateix als nostres efectes, la *lingüització* del text estatutari.⁸ Per dir-ho amb altres paraules, l'elevació de rang normatiu del règim lingüístic o la introducció exhaustiva de la qüestió lingüística a l'Estatut d'autonomia. En ambdós casos la reforma estatutària ha tenyit de *llengua* el seu text.

En la resolució precitada, el Tribunal Constitucional va més enllà de la seva funció d'interpretació de les normes en vista de la Constitució i pràcticament legisla de manera directa donant un sentit propi als preceptes estatutaris. Aquesta interpretació capgira el significat original de la norma (la voluntat dels legisladors estatutents), de manera que la sentència desactiva la dita reforma i la pretén substituir per unes prescripcions diferents, malgrat que fonamentalment la reforma estatutària garantia els avenços assolits per l'lei autonòmica i, per tant, no suposava un canvi de paradigma.⁹

6. Àdhuc, en els informes elaborats per l'Estat, en relació amb el respecte del pluri-lingüisme, en aplicació de la Carta europea de les llengües regionals i/o minoritàries, l'Administració central remet a les corresponents regulacions autonòmiques, com si no fos també un tema de responsabilitat estatal. Són consultables a <http://www.coe.int>.

7. Vegeu els diferents comentaris de Milan, Pons, Muro i Pla, en el monogràfic de la *Revista Catalana de Dret Públic* sobre la sentència de l'Estatut.

8. Abans havíem emprat *lingüistització*, però potser és més transparent *lingüització*, encara que no sigui un neologisme emprat en aquest sentit. El primer terme es troba a Vernet, "Llengua i reforma estatutària", 55, i també a "Llengua a l'Estatut", 134.

9. *Ibíd.*, 135-136.

Es tracta d'una sentència tècnicament "manipulativa" que, en comptes de descobrir l'orientació dels mandats estatutaris, els inventa.¹⁰ Amb aquesta resolució, freturosa d'una argumentació rigorosa i detallada, sense entrar en el criticable procés previ d'elaboració salpebrat de múltiples incidents (recusacions, pressions, diversitat de ponències...), el Tribunal s'ha desprestigiats, no només als ulls de la majoria dels catalans, i ha deixat clarament de ser una peça neutral del sistema, ja que ha fet prevaler de manera maldestra i sectària el seu objectiu de garantir la supremacia de la Constitució, i més concretament una interpretació unilateral d'aquesta. Cal reconèixer, tanmateix, que l'esmentada institució no ha estat mai impecablement neutral, com correspondria, però ho podia haver semblat i inicialment ho havia intentat. El Tribunal Constitucional hauria de ser creïble, convèncer, crear seguretat jurídica i resoldre jurídicament els conflictes polítics plantejats (especialment a través dels recursos d'inconstitucionalitat i els conflictes de competència), cercant de delimitar el debat ideològic dins dels principis constitucionals; prou amplis, d'altra part,¹¹ sense establir una única i excloent interpretació possible dins d'uns marges tan estrets.

La STC 31/2010 ha fet un salt polític en el buit, quan jurídicament i doctrinal tenia una xarxa ben construïda des de feia temps en matèria lingüística, la qual havia acomboiat la mateixa jurisprudència constitucional anterior. Els efectes de la sentència, naturalment polítics, són a la vista de tothom. El procés d'autodeterminació de Catalunya no n'és aliè.¹²

El Tribunal ha pretès, entenem que sense èxit ni raó de ser, establir una doctrina completa sobre un tema concret, deixant per a ell tornar a donar la darrera paraula,¹³ sense adonar-se que les sentències són necessà-

10. Aparicio, "Alguna consideració sobre la Sentència 31/2010", 26.

11. Vernet, "Apertura del sistema autonómico", 127-169.

12. Vernet, "Perspectiva catalana", 79-109.

13. En la STC 31/2010 el Tribunal s'autoqualifica exageradament de poder constituent: així, en el FJ 57, afirma: "En su condición de intérprete supremo de la Constitución, el Tribunal Constitucional es el único competente para la definición auténtica —e indiscutible— de las categorías y principios constitucionales. Ninguna norma infraconstitucional, justamente por serlo, puede hacer las veces de poder constituyente prorrogado o sobrevenido, formalizando uno entre los varios sentidos que pueda admitir una categoría constitucional. Ese cometido es privativo del Tribunal Constitucional."

riament limitades i predominantment conjunturals, àdhuc les relatives a normes generals.

La jurisprudència sobre qüestions lingüístiques és força sectorial i en gran part diferent en funció de les comunitats autònomes concernides i la regulació estatutària corresponent. No tota la regulació autonòmica ni estatutària ha estat sotmesa al Tribunal, malgrat que s'hi contenen prescripcions declarades inconstitucionals en altres territoris, tot i que la Constitució és la mateixa per a totes, a diferència dels estatuts d'autonomia. L'equivocació més significativa de la sentència és voler aplicar directament la Constitució, quan aquesta remet expressament a la regulació lingüística de les llengües distintes al castellà al que disposin cadascun dels estatuts d'autonomia.

A més, els drets lingüístics, com la resta de drets de caràcter legal, no són idèntics a tot Espanya. Depenen en bona mesura de la legislació de desplegament de la Constitució adaptada a cada context. En aquest sentit, un error greu de l'esmentada sentència és la seva pretensió de crear directament drets,¹⁴ a més de fer-ho per a unes determinades persones. Les sentències no en generen: només controlen la constitucionalitat de les normes que els han establert.

Per exposar tot això d'una forma més ordenada, ens proposem reflexionar primer sobre la regulació constitucional al llarg de la carta magna i en particular sobre el seu pilar fonamental: l'article 3 CE, que estableix les bases normatives de les llengües oficials i de les modalitats lingüístiques. Segonament, exposarem a grans trets el contingut de la regulació estatutària, centrada en la catalana, que inclou el règim competencial sobre la matèria lingüística i l'establiment d'una llengua com a pròpia, així com els seus efectes.

14. Sobre la pretesa existència del dret constitucional a triar la llengua en el sistema educatiu, vegeu Ballester, "Enseñanza de y en las lenguas oficiales", 359-385. I també Ridao, "LOMCE o la construcció d'un dret educatiu inexistent", 77-91.

2. La Constitució

2.1 *Les referències constitucionals a la llengua*

La Constitució espanyola de 1978 conté diverses referències expresses a la realitat plurilingüe de l'Estat, que s'estenen puntualment des del preàmbul fins a la disposició final. Aquesta regulació constitucional s'emmarca en la tendència del constitucionalisme de les darreries del segle xx i principis del s. xxi en pro del reconeixement de la diversitat cultural i lingüística.¹⁵

En efecte, la norma suprema regula explícitament la finalitat tuitiva de la pluralitat lingüística i la qüestió idiomàtica a l'apartat quart de la seva exposició de motius, on es proclama la voluntat de la "nació espanyola" de protegir totes les "cultures i tradicions, llengües i institucions dels pobles d'Espanya".

A l'article 3 CE, dins del títol preliminar, es recull el precepte bàsic ordenador del règim jurídic aplicable a la realitat plurilingüe estatal, que anirem desgranant més endavant.¹⁶

En l'article 20.3 CE es fa un mandat de respecte del plurilingüisme en els mitjans de comunicació social i en el 148.1.17 CE es fa un reconeixement de l'eventual assumptió de la competència autonòmica en matèria d'ensenyament dels idiomes propis.

En darrer lloc, la disposició final preveu la publicació oficial de la Constitució en castellà i en les "altres llengües d'Espanya", com es va fer d'una forma gasiva i singular, ja que no s'inclogueren totes les llengües, però, en canvi, s'elevaren a aquest nivell unes determinades varietats dialectals del català, amb un intent frustrat de trencament de la unitat lingüística d'aquesta llengua, tot i que amb conseqüències que se senten fins avui.¹⁷

De tot això, es dedueix que el reconeixement constitucional del plurilingüisme el fa un element que ha de conformar la convivència i la cohesió

15. Per tots, Smith, *Il Revival etnico*.

16. Milian, "Regulación constitucional del multilingüismo", 123-154.

17. Pradilla, "Qüestions lingüísticoidentitàries", 201-235.

dels diferents grups socials integrats a l'Estat. En aquest sentit, en la STC 205/1990, de 13 de desembre, es va dir sense venir a tomb que “la ordenación del pluralismo lingüístico presenta una notable complejidad, no solo por las dificultades para precisar el alcance de los mandatos constitucionales y legales que versan sobre esta cuestión [...] sino también por incidir sobre materias de considerable importancia, simbólica y afectiva, en la estructuración autonómica del Estado” (fonament jurídic —FJ— 7).

2.2 La regulació constitucional bàsica: l'article 3 CE

La inclusió d'aquest article nuclear del règim lingüístic en el títol preliminar li dona especials garanties, fonamentalment pel que fa a la reforma constitucional, que és significadament reforçada (art. 168 CE), i alhora constitueix un reconeixement de la rellevància de la qüestió lingüística per a l'Estat, ja que aquest títol conté, per regla general, els valors, els principis i els signes d'identitat fonamentals.

Pel que fa al contingut de l'article 3 CE, es divideix en tres apartats, dels quals faré una breu referència a continuació, i en faré ressaltar alguns aspectes, que seran analitzats amb més extensió *infra*, en la mesura que basteixen l'estructura bàsica del règim juridicolingüístic.

a) El primer apartat de l'article 3 CE es dedica a la llengua castellana i diu el següent:

1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la.

El més substancial d'aquest precepte consisteix en el fet que es declara la llengua castellana com a oficial, però ¿aquesta oficialitat afecta només les institucions de l'Estat o totes les institucions, incloses les autonòmiques i les locals? En un primer moment el Tribunal Constitucional semblava decantar-se per la primera possibilitat (STC 32/1981, de 28 de juliol, FJ 5),¹⁸

18. En paraules del Tribunal, amb menció expressa de l'article 3: “Es obvio, para comenzar, que el término Estado es objeto en el texto constitucional de una utilización claramente anfibológica. En ocasiones (así, arts. 1, 56, 137 y en la propia rúbrica de su Título VIII, por mencionar solo algunos ejemplos) el término Estado designa la totalidad de la organización jurídico-política de la nación española, incluyendo las organizaciones

però ben aviat va aclarir que, al contrari, es tractava de la segona opció (STC 82/1986, de 26 de juny, FJ 2).¹⁹ Ambdues interpretacions caben dins la Constitució, però es dona més joc a les llengües no castellanen en l'elecció que ceneix l'oficialitat del castellà a les institucions centrals. La manifestació que el castellà és llengua oficial implica que les administracions garantiran un conjunt d'usos en aquesta llengua.

Un segon element també rellevant és que un cop declarada l'oficialitat, el precepte transcrit sembla apuntar en què consisteix aquesta, i ho fa lligant seguidament a la dita declaració un dret i un deure.

El que s'ha d'entendre per oficialitat no està predeterminat conceptualment i té diferents significats i denominacions en dret comparat.²⁰ La seva configuració concreta a Espanya la veurem quan parlem de les llengües oficials en el subapartat següent.

Finalment, es pot plantejar una qüestió aparentment més formal: per què es diu *castellà* i no *espanyol*? D'una banda, hi ha una raó respectuosa amb la pluralitat: espanyoles ho són totes les llengües parlades a Espanya amb demostrada historicitat, cosa que també incorpora un element intencionadament possessiu i no gaire considerat amb la diversitat lingüística. De l'altra, el castellà no qualifica la totalitat de varietats dialectals de l'Estat i li resta socialment una certa capacitat de situar-se com a llengua comuna de l'Estat. No obstant això, els tribunals i la legislació, no la Constitució (subratllem), han dotat el castellà d'aquest caràcter, precisament a partir del fet que, al seu parer, és l'única que els espanyols han de conèixer, entrant, així, en una argumentació circular força productiva en determinats àmbits judicials.

propias de las nacionalidades y regiones que la integran y la de otros entes territoriales dotados de un grado inferior de autonomía; en otras, por el contrario (así, en los arts. 3.1, 149, 150), por Estado se entiende solo el conjunto de las instituciones generales o centrales y sus órganos periféricos, contraponiendo estas instituciones a las propias de las Comunidades Autónomas y otros, entes territoriales autónomos."

19. Per contraposició a la sentència anterior, afirma "el castellano es la lengua española oficial del Estado, y entendiéndose obviamente aquí por "Estado" el conjunto de los poderes públicos españoles, con inclusión de los autónomos y locales".

20. Pons, *Oficialitat lingüística*.

b) El segon apartat de l'article 3 CE prescriu el següent:

2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives comunitats autònomes d'acord amb els seus estatuts.

La importància d'aquest precepte rau en el fet que "les altres llengües espanyoles", és a dir, les *altres*, tret del castellà, poden equiparar-se amb aquesta llengua quant al règim d'oficialitat, d'acord amb les previsions estatutàries. Segons el Tribunal, l'oficialitat d'una llengua distinta de la castellana és solament possible "en virtud de una decisión reservada al Estatuto de Cataluña que también debe definir su régimen jurídico, esto es, establecer [...] el «contenido inherente al concepto de cooficialidad» o «alcance» de la misma" (STC 31/2010, FJ 21, amb citació de les STC 82/1986, FJ 5; 123/1988, FJ 8, i 56/1990, FJ 40). Es preveu, doncs, la igualtat entre llengües, si així ho determina una llei orgànica estatal (com ara l'Estatut d'autonomia), que a més és la norma institucional bàsica de la comunitat autònoma (art. 147 CE).²¹ Cal destacar que l'article 3.2 CE diu, tanmateix, "seran també", amb un cert aire d'obligació, en comptes d'afirmar "podran ser", que, per contra, fora indicatiu d'una certa potencialitat. L'eventualitat que siguin o no equiparades dependrà, doncs, de les previsions estatutàries i del desenvolupament legislatiu.

És rellevant igualment que la Constitució, com ja hem avançat, remeti als estatuts aquesta regulació i no ho estableixi directament, per la qual cosa el control de constitucionalitat que pot fer el Tribunal Constitucional ha de

21. Sobre la posició constitucional dels estatuts d'autonomia, vegeu la STC 247/2007, de 12 de desembre, FJ 5, on es diu: "los estatutos de autonomía constituyen una pieza esencial en la estructura compuesta del Estado que nuestra Constitución recoge [...]. El carácter que los estatutos de autonomía tienen como 'norma institucional básica' de las comunidades autónomas atiende, sustancialmente, al relevante papel que la propia Constitución les atribuye en el sistema territorial de distribución del poder político, puesto que son las normas a través de las cuales opera el principio dispositivo. Este principio [...] otorga un importante margen de decisión al legislador estatutario, pues depende de su determinación, al elaborar y aprobar el estatuto, incluso, la creación de la comunidad autónoma. Los estatutos de autonomía son, así, no solo la norma fundacional de la correspondiente comunidad autónoma (arts. 143 y 151 CE), sino también la norma expresiva de su acervo institucional y competencial (art. 147.2 CE)." En canvi, amb la STC 31/2010 es devalua el paper dels estatuts d'autonomia, ja que s'oblida del que acabem de reproduir.

ser pràcticament nul o molt limitat (s'ha de restringir al fet que no es neguin les afirmacions constitucionals relatives al castellà). La Constitució, res-saltem-ho, no diu ni quines llengües seran oficials, ni quina denominació tindran, ni tampoc quin contingut ni de quins efectes gaudiran. Tot això, que no és pas accessori, ho determinarà l'estatut d'autonomia de cada comunitat autònoma.²² En aquest sentit, atesa la indeterminació a priori del terme *oficialitat*, el reenviament a l'estatut permet també modular-ne el contingut, d'acord amb el context autonòmic de les distintes llengües. Aquesta modulació pot tenir òptiques diverses: territorial, material (usos i àmbits) i temporal. Així, per exemple, l'oficialitat s'ha delimitat territorialment al País Valencià i a Navarra, en els estatuts i en les lleis corresponents.

c) Finalment, el tercer apartat de l'article 3 CE manifesta el següent:

3. La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció.

Aquesta clàusula de tancament subratlla la perspectiva cultural de la diversitat lingüística i l'obligació dels poders públics de respectar i protegir les diferents llengües, a banda i, a més a més, de la declaració d'oficialitat prescrita en els dos apartats anteriors de l'article 3.²³

El fet que la Constitució es refereixi explícitament en aquest precepte a les *modalitats lingüístiques* i no a les *llengües* com els apartats anteriors de l'article 3 CE planteja el dubte de si les llengües són part de les modalitats o si, per contra, aquestes impliquen un règim jurídic diferent de l'oficialitat. Per tant, el primer problema és la determinació del concepte de modalitat, sobre el qual no hi ha una posició clara establerta. Com succeïa respecte de les llengües oficials, la Constitució tampoc no diu quines són les modalitats, de manera que deixa oberta aquesta qüestió a la legislació ulterior.

22. Per això la doctrina ha qualificat aquesta qüestió com a "reserva de estatuto", per tots, Solozábal, "Régimen constitucional del bilingüismo", 12 i 13.

23. Sobre l'article 3.3 CE es pot consultar Vernet, "Planificación lingüística", 77-99.

A parer nostre (de qui escriu), es tracta de règims de protecció diferents, més intens pel que fa a les llengües oficials i més flexible respecte a les denominades *modalitats*.²⁴ Com hem apuntat i veurem a continuació, hi ha una certa indeterminació sobre el contingut i els efectes de l'oficialitat, que serà més gran pel que fa a les llengües dotades d'una menor protecció.

El dictat constitucional sobre les modalitats lingüístiques encara és més imprecís, ja que no estableix directament drets lingüístics ni àmbits concrets de protecció ni quins poders són competents per establir-ne la regulació. De fet només es distingeix expressament entre *respecte* i *protecció*. El primer implica una relativa no-interferència, mentre que la segona comporta una tutela positiva, més activa.

El règim jurídic de les modalitats lingüístiques, llengües dotades d'historicitat en principi no declarades oficials, pot permetre, d'una banda, una protecció complementària, com ara la internacional que ha consentit l'aprovació i signatura de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, o pot també, d'altra banda, utilitzar-se per donar una certa protecció de les llengües oficials no castellanes fora de l'àmbit territorial que els sigui propi i reconegut com a oficial o no pels corresponents estatuts d'autonomia; per exemple, reconeixent l'ús limitat d'aquestes llengües a les institucions centrals de l'Estat o a les comunitats autònomes limítrofes on no són oficials.

Es tracta d'una clàusula residual garantista de la pluralitat lingüística allà on no hi hagi protecció o aquesta sigui insuficient, la qual correspondrà inicialment a les comunitats autònomes i, en defecte de la seva actuació protectora efectiva, pertocarà a l'Estat.

El Tribunal Constitucional ha abordat poques vegades aquesta qüestió i quan ho ha fet no ha estat pas clarificador. Així, en la STC 127/1994, de 5 de maig, sobre la Llei de la televisió privada, relaciona els darrers apartats de l'article 3 CE, en ocasió de l'article 20.3 CE (sense mencionar-lo), i de l'aleshores vigent article 4 de l'Estatut de la ràdio i televisió, que declara-

24. Distingeix fins a tres nivells de drets lingüístics corresponents a tres diferents estatus: vegeu Ruiz Vieytez, "Lenguas y Constitución", 268-270.

va el respecte al pluralisme cultural i lingüístic,²⁵ que segons el Tribunal també ha d'operar en el sector televisiu privat (FJ 8.C). Posteriorment, sobre el dret d'ús de l'asturià davant l'Administració electoral, malgrat no ser estatutàriament declarada oficial i constituir una "modalitat lingüística" n'atorga l'emparament sol·licitat (STC 48/2000, de 24 de febrer, FJ 4).

2.3 Les llengües oficials

2.3.1 La definició d'oficialitat

En general, les llengües són expressió d'una identitat i d'una cultura, a més de ser una eina comunicacional²⁶ de primer ordre.

La raó de ser oficial esdevé perquè una llengua simbòlicament representa i identifica el país on es parla quotidianament i és manifestació de la seva cultura, a banda que sigui emprada per les elits o per un nombre significatiu de la població, que són sovint els motius pels quals s'ha declarat explícitament o implícita oficial.

El caràcter d'oficial de les llengües les dota de visibilitat institucional i d'una especial posició en l'àmbit juridicopúblic. Aquesta caracterització els donarà una dimensió pràctica en la vida administrativa, ja que les llengües oficials són aquelles en què s'expressen els poders públics: s'hi publiquen les normes, els actes administratius i les resolucions judicials, i també són emprades vàlidament pels funcionaris públics entre ells i en relació amb la ciutadania que s'hi relacioni. Addicionalment es poden usar altres llengües no oficials en supòsits específics per diverses motivacions tant de caràcter comunicatiu —l'ús de les denominades llengües internacionals o les de la immigració—, com representatiu —per demostrar respecte al plurilingüisme de la població més enllà de l'oficialitat— o, fins i tot, tuitiu —per no causar indefensió als detinguts o imputats en processos penals per causa del desconeixement de les llengües oficials.

25. Ara, els articles 4 i 5 de la Llei 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual.

26. Assenyala aquests tres vessants de les llengües, que justifiquen el seu tractament constitucional, Pizzorusso, a "Libertad de lengua", 13-27.

A Espanya el Tribunal Constitucional, en la STC 82/1986, davant la manca d'una definició constitucional de *llengua oficial*, ha entès que les llengües amb aquest caràcter constitueixen el "medio normal de comunicación en y entre [los poderes públicos] y en su relación con los sujetos privados, con plena validez y efectos jurídicos" (FJ 2).²⁷

Per tant, el Tribunal, en definir l'oficialitat, destaca el seu tret més instrumental, com a mitjà de comunicació, i se situa en l'entorn de l'àmbit públic, que és on prenen sentit els usos institucionals i administratius d'una llengua entesa com a oficial. D'aquesta manera, es descarta el caràcter simbòlic i afectiu de les llengües, al qual només de passada hi va al·ludir la STC 205/1990 (FJ 7), com hem indicat abans.

En la STC 82/1986, FJ 2, també es va dir que una llengua és oficial "independientemente de su realidad y peso como fenómeno social, cuando es reconocida por los poderes públicos". Aquesta afirmació, extensible a totes les llengües oficials, la va fer en ocasió de la Llei bàsica de normalització de l'ús de l'euskera. Per tant, sense dir-ho, va tenir en compte la realitat sociolingüística d'Euskadi, on la seva llengua pròpia ha estat minoritzada, cosa que no treu la voluntat del legislador de dotar-la del règim adequat en l'àmbit públic, reconeixent l'euskera com a llengua oficial. La declaració d'oficialitat no ha de tenir en compte l'ús ni el coneixement de la llengua que gaudirà d'aquesta condició, tot i tenir-hi una vinculació.

En la sentència citada es va modular temporalment l'oficialitat de l'euskera, ja que es va afirmar que el dret de ser atès en aquesta llengua oficial pels poders públics no era un dret d'aplicació immediata, sinó que podria exercir-se de forma progressiva. La raó implícita semblava que era que l'oficialitat del castellà en les administracions públiques era cronològicament anterior i que el desconeixement de l'euskera era general en determinades zones. Actualment aquesta argumentació no se sosté i és totalment injustificable, atès el temps transcorregut si totes les

27. En aquest sentit, segueix el que va dir el Consell Consultiu en el Dictamen n. 35, de 21 de desembre de 1982: "Tota llengua oficial és, per tant [...], llengua d'ús normal per i davant el poder públic." (F I.2). En la STC 31/2010 reitera aquesta idea afirmant que *llengua oficial* és "llengua de uso normal por y ante el poder público" (FJ 14).

administracions haguessin pres mesures de normalització adequades. De manera que la potencialitat de les diferents llengües oficials ha de ser equiparable a l'oficialitat de la llengua castellana, i totes les llengües han d'assolir el mateix rang on són igualment oficials.

2.3.2 Els efectes per als poders públics: la plena validesa i l'eficàcia dels actes realitzats en una llengua oficial

Els ciutadans s'expressen en la seva vida personal i familiar en la llengua que més els plau. Només es limita aquesta tria a les llengües oficials quan entren en relació amb els poders públics. L'oficialitat es vincula amb aquest àmbit i, com a conseqüència, dona plena validesa i efectes als actes realitzats en les llengües oficials, de forma que no en gaudiran les que no tinguin aquesta consideració. Tanmateix, respecte a l'oficialitat, el Tribunal Constitucional no hi relaciona els altres dos elements definitoris d'una llengua: ser una manifestació cultural i identitària, que, per contra, sí que tenen en compte la doctrina científica i altres tribunals.²⁸

Pel que fa a la plena validesa i eficàcia de l'ús de les llengües oficials, els poders públics les utilitzen per regla general, però no estan obligats a usar-les simultàniament, perquè són vàlides cadascuna per separat. Els poders públics poden tenir un ús indistint dins de l'àmbit territorial de l'oficialitat i sempre que no afectin restrictivament i desproporcionadament els drets lingüístics dels ciutadans. Segons el Tribunal, el dret de tria està reservat als ciutadans, mentre que els poders públics, siguin estatals o autonòmics, “no pueden tener preferencia por ninguna de las dos lenguas oficiales” (STC 31/2010, FJ 14). Afirmació massa rotunda que ja tindrem ocasió de matisar.

En conseqüència les diferents administracions no poden exigir la traducció d'una llengua oficial als ciutadans i hauria de ser la mateixa Administració qui costegi les despeses de l'eventual desconeixement d'una llengua oficial o de la prioritització de l'actuació administrativa en una determinada llengua. Aquesta exigència podria arribar considerar-se,

28. Així, per la Sentència del Tribunal Suprem de 25 de setembre de 2000, la llengua ocupa un lloc significatiu com a element identificador i vertebrador de la comunitat.

en determinades circumstàncies, un privilegi o una preterició per una de les llengües oficials, situacions que no es poden donar.²⁹ Una traducció, a parer del Tribunal, és qualitativament una activitat diferent de la mera informació i suposa una reproducció total i fidedigna d'un document, de manera que implica tenir coneixement de totes i cadascuna de les actuacions del procediment, per la qual cosa no suposa un trencament de la igualtat entre les parts en el procediment i l'exclusió de la llengua castellana escollida per una de les parts processals (STC 123/1988, de 23 de juny, FJ 4).

Segons el Tribunal, en la STC 87/1997, de 24 d'abril, cap disposició obliga a presentar un document, escrit en llengua oficial de la comunitat autònoma, traduït prèviament al castellà davant d'un registre. Aquest silenci de la norma estatal s'ha d'interpretar en el sentit que "los documentos redactados en la lengua oficial propia de la comunidad pueden presentarse en el Registro y el registrador deberá tomarlos como base para realizar la calificación y el asiento" (FJ 5), ja que els ciutadans tenen el dret de dirigir-se a qualsevol administració en la llengua oficial de la seva elecció.

Tanmateix, la prohibició genèrica de traducció d'una llengua oficial pot tenir excepcions i, en cap cas, aquesta l'haurà de realitzar el particular, ja que si l'Estat opta per la traducció dels documents no redactats en castellà, aquest haurà d'establir els mitjans, personals i materials, necessaris perquè no produeixin ni inseguretat jurídica ni endarreriments (STC 87/1997, FJ 6).

Per regla general, l'exclusió de la traducció es limita al territori de la comunitat autònoma on una llengua és oficial, però també és vedada si ha de provocar efectes en una altra comunitat autònoma on aquesta llengua també és oficial. Així, en la STC 50/1999, de 6 d'abril, FJ 9, es diu que la preceptiva traducció al castellà només opera quan la llengua oficial deixa de ser-ho en una altra comunitat autònoma. D'aquesta manera

29. En relació amb l'article 33.2 EAC, en la STC 31/2010, FJ 21, es desestimava la seva impugnació perquè el dret d'opció de totes les persones a utilitzar la llengua oficial de la seva elecció en totes les actuacions judicials, notariais i registrals no podia ser privilegi o preterició d'una de les llengües oficials.

es confirma que els actes jurídics realitzats en una llengua oficial tenen plens efectes sense necessitat de ser traduïts. Al contrari, l'exigència de traducció d'una llengua oficial suposaria "un atentado a la oficialidad de la lengua en cuestión" (FJ 9), en què el Tribunal fa seves les paraules de la comunitat autònoma recurrent.

En l'àmbit jurisdiccional, el Tribunal Constitucional ha entès que l'actual article 231.4 de la Llei orgànica del poder judicial (LOPJ, en la reforma de la Llei orgànica 16/1994) no impedeix la traducció, sinó que la condiona al fet que les lleis ho prevegin, cosa que no fan, llevat d'aquest precepte mencionat. En qualsevol cas, segons la STC 105/2000, de 13 d'abril, FJ 12, es pot traduir quan una part al·legui indefensió o el desconeixement de la llengua oficial diferent del castellà impedeixi als titulars dels òrgans judicials exercir la potestat jurisdiccional, funció que tenen conferida en règim d'exclusivitat (art. 117.3 CE), cosa que els podria impedir proporcionar a les parts processals una tutela judicial efectiva (art. 24.1 CE).³⁰

2.3.3 Els efectes per als ciutadans: drets i deures lingüístics

A banda de la plena validesa i eficàcia, una llengua oficial té conseqüències en l'àmbit dels drets i deures de les persones, la qual cosa forma part del seu règim jurídic.

De drets i deures n'hi ha de caràcter general i d'específics, per a cada sector.

a) Respecte als drets generals vinculats a l'oficialitat, el més indiscutible és el dret d'ús d'una llengua oficial. Aquest dret és esmentat directament a la Constitució en relació amb la llengua castellana, però el Tribunal ha deduït que respecte a les altres llengües també té fonament a la Constitució i a l'Estatut d'autonomia respectiu (STC 82/1986, FJ 3).

30. Anteriorment, el Tribunal havia afirmat que "la necesidad de traducir en determinados supuestos actuaciones y documentos (apartado 4 [de l'art. 231 LOPJ]) es plenamente coherente con la cooficialidad lingüística, tal y como está diseñada por el bloque de la constitucionalidad. Ello porque el derecho a no sufrir indefensión del que goza todo ciudadano según lo previsto por el art. 24 de la Constitución se anuda a la obligación de conocimiento del castellano (art. 3.1 de la Norma fundamental), obligación que no existe respecto del resto de las lenguas españolas." (STC 56/1990, de 29 de març, FJ 41).

Des de la perspectiva de les persones, l'opció lingüística de triar una llengua oficial per a relacionar-se amb els poders públics és un dret ciutadà,³¹ que juntament amb altres drets i deures lingüístics constitueix la base de l'oficialitat.

Per al Tribunal, l'efecte que té la declaració de llengua oficial en un estatut d'autonomia implica tots els poders públics de la comunitat autònoma, siguin estatals, autonòmics o locals, "asistiendo a los ciudadanos el derecho de usar ambas lenguas en sus relaciones con tales instituciones públicas" (STC 134/1997, de 17 de juliol; 253/2005, d'11 d'octubre, FJ 10, i STC 31/2010, FJ 21).

Hi ha altres drets bàsics³² derivats de l'oficialitat, com el dret de coneixement de les llengües oficials, sense l'existència del qual no es pot exercir el seu dret d'ús. N'hi ha també de sectorials, en l'àmbit de l'ensenyament o de les relacions amb determinades administracions, com veurem més endavant.

b) A banda dels drets, hem de considerar que igualment hi ha deures lligats també a l'oficialitat, els quals poden garantir l'exercici dels drets. Així, els empleats públics tenen el deure de conèixer les llengües oficials per donar compliment als drets d'ús dels ciutadans i al funcionament eficaç de l'Administració. Això també es reflecteix en el deure dels estudiants de conèixer i de ser avaluats de les llengües oficials, en tant que llengües curriculars del sistema educatiu, per garantir la transmissió generacional i la igualtat d'oportunitats de tothom. Això no treu que es pugui exigir el coneixement d'altres llengües en l'educació en funció d'altres criteris, com passa amb les llengües estrangeres.

31. En la STC 82/1986, FJ 3, es diu que el dret de les persones a l'ús d'una llengua oficial és "un derecho fundado en la Constitución y el respectivo Estatuto de Autonomía". A més la STC 337/1994, FJ 14, el Tribunal va afirmar que les llengües cooficials són matèria d'ensenyament obligatori per assegurar el "derecho, de raíz constitucional y estatutaria, a su utilización". A tot això, la STC 74/1989, de 24 d'abril, comprèn dins dels drets lingüístics dels ciutadans, a més del dret d'ús de la llengua oficial de la seva elecció, el dret "a ser atendido en ella por los poderes públicos".

32. Sobre els drets lingüístics, Vernet, i Pou, "Derechos y deberes lingüísticos", 147-174.

Un cas a part, per la interpretació singular que el Tribunal Constitucional ha fet de la qüestió, és el deure de coneixement de les llengües oficials, en particular de la llengua castellana. Es discuteix si aquest deure és inherent a l'oficialitat o més aviat és un plus a l'oficialitat d'acord amb l'article 3.1 CE. També es debat encara sobre el contingut obligatori de l'esmentat deure i dels seus límits, fins i tot, de si es tracta d'un veritable deure.³³

Tot i així, inicialment, el Tribunal negà ben aviat que aquest deure, imposat a la Constitució (art. 3.1 CE) per al castellà, es pogués prescriure en una llei autonòmica de normalització per a les llengües "cooficials" (STC 84/1986, referida a la normalització del gallec). Aquesta interpretació deixava entreveure, però, que l'esmentat deure, referit a les llengües no castellanes, es pogués establir pels estatuts d'autonomia, en virtut de l'article 3.2 CE, amb idèntiques limitacions que afecten al castellà, si el dit deure formés part de l'oficialitat d'aquesta llengua.

El Tribunal Constitucional va restringir l'operabilitat del deure quan, de la mateixa manera que s'aplica amb estrangers que no coneixen el castellà davant de l'administració policial (per extensió de la judicial), una persona de nacionalitat espanyola ignora o coneix de forma insuficient la llengua castellana, la qual cosa impedeix al detingut que sigui informat dels seus drets, fer-los valer i formular manifestacions. Així, en aquest cas no té aplicació la presumpció segons la qual tots els espanyols coneixen el castellà, d'acord amb l'article 3.1 CE. Com a qualsevol presumpció es pot desvirtuar si es posa de manifest en el transcurs de les actuacions, de forma versemblant, que el detingut no es pot relacionar de manera comprensible amb l'Administració. El dret a intèrpret es podrà fer efectiu amb independència del lloc on es produeixen les diligències (STC 74/1987, de 27 de maig, FJ 3 i 4). Per tant, el deure de coneixement dels espanyols cedeix davant del dret a intèrpret, fonamentat en el dret a la defensa de l'article 24.1 CE.

Consegüentment, en general, fora de l'àmbit penal (o policial), no estem tant davant d'un deure en sentit estricte com davant d'una càrrega jurídica basada en una presumpció, que es pot destruir i que afectarà tota persona, sigui espanyol o no. A més es tracta d'un deure que no té prevista una sanció, de

33. Sobre això, Vernet, "Pluralismo lingüístico", 29-33.

manera que qui desconeix la llengua castellana haurà d'assumir els costos del seu desconeixement (tret que es produeixi indefensió, com acabem de veure). La prescripció de l'article 3.1 CE és més aviat una càrrega jurídica, segons la qual no es pot al·legar vàlidament el seu desconeixement.³⁴

En aquest sentit, res no impediria que els estatuts d'autonomia establissin aquest deure relatiu a la llengua castellana, en els mateixos termes, per a les altres llengües oficials. Tanmateix, el Tribunal Constitucional no ho ha entès així mitjançant una maldestra argumentació en la STC 31/2010, que és parcialment contradictòria amb la seva doctrina anterior, malgrat ho passi per alt.³⁵

D'una banda, es dedueix de la sentència esmentada que hi ha d'haver una certa paritat entre les llengües oficials, raó per la qual declara inconstitucional la "preferència" estatutària de la llengua catalana, en tant que es tracta de la llengua pròpia de Catalunya, a més d'oficial, qüestió sobre la qual tornarem més tard.

Així, diu que:

La definición del catalán como "la lengua propia de Cataluña" no puede suponer un desequilibrio del régimen constitucional de la cooficialidad de ambas lenguas en perjuicio del castellano. (STC 31/2010, FJ 12.a)

El terme "preferent" de l'article 6.1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (EAC)³⁶ és inconstitucional³⁷ perquè va:

[...] en perjuicio del equilibrio inexcusable entre dos lenguas igualmente oficiales y que en ningún caso pueden tener un trato privilegiado (STC 31/2010, FJ 12.a).

34. Segura, "Comentario sobre el régimen jurídico lingüístico", 235-250.

35. La doctrina assentada a la STC 31/2010 es rebut a Milian, "Contingut i conseqüències jurídiques", 93-96.

36. Art. 6 EAC: "1. La llengua pròpia de Catalunya és el català. Com a tal, el català és la llengua d'ús normal i preferent de les administracions públiques i dels mitjans de comunicació públics de Catalunya, i és també la llengua normalment emprada com a vehicular i d'aprenentatge en l'ensenyament."

37. Sobre la constitucionalitat d'allò "normal" i la inconstitucionalitat del que és "preferent", vegeu Milian, "Contingut i conseqüències jurídiques", 43-49, i Vernet, "Conflictos lingüísticos abiertos", 62-65.

D'altra banda, només reconeix el deure referit exclusivament al castellà, en contraposició amb el dret d'ús, amb la qual cosa trenca l'equiparació acabada d'afirmar pel mateix Tribunal en el sentit que aquesta correspondència ha d'existir entre les dues llengües oficials.

[...] el hecho de que la Constitución no reconozca el derecho a utilizar las lenguas cooficiales distintas del castellano no impide que los estatutos de autonomía garanticen tal derecho. Otra cosa es, sin embargo, que también puedan exigir el deber de conocerlas. (STC 31/2010, FJ 12.b)

Sorprenentment, pel que fa al dret s'aplica el criteri general segons el qual el que no és prohibit a la Constitució és permès, mentre que aquest criteri es refusa implícitament respecte del deure, sense més argumentació, sense donar cap raó específica per concloure que no és d'aplicació a totes les llengües oficials, o almenys les que així ho disposin en els seus estatuts d'autonomia, que fora el més correcte atesa la remissió constitucional.

I continua el Tribunal:

El deber [...] es en realidad el contrapunto de la facultad del poder público de utilizarla como medio de comunicación normal con los ciudadanos sin que éstos puedan exigirle la utilización de otra [...] no teniendo la Administración derecho alguno a dirigirse exclusivamente a los ciudadanos en la lengua catalana tampoco puede presumir en éstos su conocimiento y, por tanto, formalizar esa presunción como un deber de los ciudadanos catalanes. (STC 31/2010, FJ 11 i 14.b)

El Tribunal distingeix ara els drets dels ciutadans en funció de la llengua oficial que utilitzen, cosa que torna a contradir el principi jurisprudencial ressenyat de l'equiparació entre llengües i entre drets lingüístics.

Si està expressament previst a la Constitució no és motiu per a prohibir-ho respecte d'altres llengües també oficials. El deure de coneixement és un reconeixement d'igualtat de posició jurídica (de drets i deures) i, a més, constitueix una garantia de la plena validesa i efectes de les llengües considerades oficials. Conseqüentment, i per raó de l'equiparació de les llengües oficials, el deure de coneixement hauria de poder predicar-se de totes les llengües oficials amb idèntics efectes i límits.

Finalment, afirma novament una diferència no raonada entre llengües:

[...] solo puede tratarse de un deber "individualizado y exigible" de conocimiento del catalán, es decir, de un deber de naturaleza distinta al que tiene por objeto al castellano [...] (STC 31/2010, FJ 14.b)

D'aquesta manera, sense més argumentació, només admet excepcionalment l'al·legació de desconeixement de la llengua castellana, però, per contra, admet que es pot al·legar vàlidament el desconeixement de la llengua autonòmica (STC 82/1986, FJ 10), el qual a més no precisa de cap mena d'acreditació, al contrari d'allò que s'exigeix respecte del castellà.³⁸

3. Els estatuts d'autonomia

3.1 *El règim competencial sobre la matèria lingüística*

Una de les qüestions més incoherents en la doctrina del Tribunal Constitucional ha estat la configuració i el repartiment competencials sobre la matèria de llengua. Per una banda, no ha tingut clar si realment era una competència o un mandat. Per l'altra, teòricament l'ha configurada com a transversal, però a la pràctica n'ha limitat enormement els efectes. Sense entrar en gaires detalls, atesa la complexitat del tema i el seu caràcter accessori per a aquest treball, només paga la pena indicar³⁹ que la dita jurisprudència ha apuntat la competència autonòmica per regular l'abast i els efectes de la cooficialitat (STC 82/1986, 123/1988, 56/1990 i 337/1994), això és, per definir o modular per sectors, territorial o temporal, l'oficialitat, a partir del reconeixement d'un títol competencial que pot ser assumit per les comunitats autònomes (STC 74/1989).

La competència autonòmica, d'acord amb el Tribunal Constitucional, concorrerà amb altres títols estatals específics, sense que, per això, es buidi la competència autonòmica (STC 123/1988). En aquest sentit, és d'interès recordar que, al seu parer, l'article 149.1.1 CE no habilita l'Estat per a regular, amb caràcter general, "siquiera en sus aspectos básicos,

38. *Ibíd.*, 65-69.

39. Es pot ampliar a Cabellos, "Competència en matèria de llengua pròpia", 69-96, i més resumidament la meua posició a Vernet, "Llengua i reforma estatutària", 60-62.

la cooficialidad de las lenguas españolas distintas del castellano y su consiguiente utilización por los poderes públicos o el derecho al uso de las otras lenguas oficiales por los particulares” (STC 82/1986, FJ 4).

Segons això, el mandat lingüístic és territorial, per a totes les administracions radicades a la comunitat autònoma (STC 82/1986, FJ 3) i per a les dues llengües oficials, inclòs el castellà, la qual cosa no s’adiu prou bé amb la literalitat de l’article 143 EAC,⁴⁰ que, en voler introduir explícitament la competència sobre llengua a l’Estatut, sembla ocupar-se només de la llengua pròpia, fruit del maldestre *iter* parlamentari de la reforma estatutària en el seu pas pel Congrés dels Diputats, on es va treure la referència omnicomprendensiva a les llengües oficials.

3.2 El contingut estatutari en matèria lingüística

La regulació estatutària del règim jurídic de les llengües concreta i complementa les genèriques prescripcions constitucionals,⁴¹ de manera que estableix nous principis i noves regles que requereixen un ulterior desenvolupament legislatiu.

D’aquesta manera, els corresponents estatuts d’autonomia fan un reconeixement de les llengües oficials i de les que necessiten una protecció especial. Els estatuts són, doncs, les normes encarregades de denominar i qualificar les llengües tradicionals presents al territori, tot i que no tots ho fan. Fora convenient per a garantir la seva funcionalitat que es definís el concepte d’oficialitat, així com el de llengua pròpia, i es caracteritzés el règim instituït. Igualment, en establir l’oficialitat, és el moment de, si escau, modular-la segons un criteri funcional o territorial.⁴² Dins del règim lingüístic es poden disposar els principis, drets i deures lingüístics principals o generals, així com alguns d’específics de caràcter sectorial, que es vulguin

40. Aquest precepte competencial està reforçat per l’art. 5 EAC, que aporta la singularitat dels drets històrics com a fonament addicional de les competències de la Generalitat, com se sosté a *Ibíd.*, 62.

41. Vernet, “Pluralismo lingüístico”, 36-39. Igualment, per tots, els articles de Milian, “Llengües espanyoles diferents”, 79-88, i “Ordenació lingüística”, 321-359.

42. Si no es limita haurem d’entendre que l’equiparació entre les llengües oficials ha de ser plena.

posar en relleu. Altres aspectes a considerar són la determinació de l'activitat de foment i de normalització lingüística, la col·laboració amb altres comunitats lingüístiques que comparteixen el mateix patrimoni idiomàtic o la fixació d'altres qüestions que, segons les comunitats autònomes, són més o menys rellevants com ara l'especificació de la institució que garanteix filològicament un ús normatiu, la projecció exterior de la llengua o la tutela dels usos oficials.

A tall d'exemple, la regulació més completa la trobem a l'Estatut d'autonomia de Catalunya, el qual estableix a l'article 6, article basilar sobre la qüestió lingüística, les definicions de la llengua catalana com a llengua pròpia (art. 6.1 EAC) i oficial (art. 6.2 EAC), l'oficialitat secundària del castellà (art. 6.2 EAC) i l'oficialitat de l'occità a Catalunya i el caràcter de llengua pròpia a l'Aran (art. 6.6 EAC). L'Estatut també institueix uns drets lingüístics (art 6.2, 32 a 36 i 50.5 EAC) i deures (art. 6.2, 33.3 i.4, 34, 35.2 i 102), així com unes garanties (37, 38, 76, 78 i 95.1 EAC) i uns principis rectors (art. 50 EAC). Igualment fa referència a la projecció de la llengua catalana fora del territori de Catalunya (art. 6.3, 6.4, 33.5, 50.3 i .7 i 101.3 EAC),⁴³ entre altres qüestions.

3.3 En especial, la llengua pròpia

A diferència del concepte d'oficialitat, que es relaciona amb els drets i les obligacions dels particulars i de les administracions, la noció de llengua pròpia té una vinculació estrictament institucional, de manera que implica unes obligacions per als poders públics, però no planteja deures dels ciutadans.

La llengua pròpia es configura per un seguit d'elements: primerament, singularitza Catalunya com a poble, de manera que la llengua catalana permet caracteritzar el conjunt de la població i de les institucions que la representen. Segonament, com acabem de suggerir, el concepte està més lligat a les institucions que als ciutadans, i per això és la llengua normal o ordinària de tramitació o de comunicació dins de les administracions públiques. En definitiva, és la llengua d'ús de les institucions. En

43. Vernet, "Llengua i reforma estatutària", 58-78.

tercer lloc, pel motiu anterior, també és objecte de promoció, a banda de la necessitat de normalització per haver estat bandejada dels usos oficials durant un llarg període històric.⁴⁴

El Consell Consultiu ja va apuntar en el Dictamen núm. 203, de 18 de desembre de 1997, el següent:

El concepte de llengua pròpia aplicat a la d'unies comunitats autònomes diferenciades per aquesta realitat té, per tant, entre d'altres, dues virtualitats: d'una banda, servir de vehicle d'identificació al sistema públic d'autogovern i als serveis que en depenen, i, de l'altra, justificar jurídicament el procés de normalització social del seu ús. El límit d'aquesta capacitat no és altre que el respecte al principi de doble oficialitat. (F II.1)

El Tribunal Constitucional també s'ha referit a la llengua pròpia en els termes següents:

Se establece así un régimen de cooficialidad lingüística [...], entre otras consecuencias, se deriva que el catalán y el castellano deben ser usados preceptivamente por la Administración en la forma determinada por la ley [...] y que el catalán sea lengua propia de la Administración territorial catalana. (STC 46/1991, de 28 de febrer, FJ 2)

El carácter propio de una lengua española distinta del castellano es, por tanto, la condición constitucional inexcusable para su reconocimiento como lengua oficial por un estatuto de autonomía (STC 31/2010, FJ 12.a)⁴⁵

A continuació, per cloure aquest apartat ens referirem amb més detall a la llengua pròpia com a llengua d'ús, com a objecte de normalització, i en destacarem el seu funcionament en sectors específics.

3.3.1 L'ús normal

Segons el Tribunal Constitucional s'utilitza el terme *normalitat* de manera constitucionalment adequada, quan no deriva d'una imposició. Així, en la STC 31/2010, va contraposar *ús normal* amb *ús preferent* de la següent forma:

A diferencia de la noción de 'normalidad', el concepto de 'preferencia', por su propio tenor, trasciende la mera descripción de una realidad lingüística e implica la primacía

44. Sobre el concepte de llengua pròpia, Vernet, *Dret Lingüístic*, 126-130.

45. Sobre el concepte jurídic de llengua pròpia a la STC 31/2010, Pons, "Efectes de la STC 31/2010", 125-130.

de una lengua sobre otra en el territorio de la comunidad autónoma, imponiendo, en definitiva, la prescripción de un uso prioritario de una de ellas, en este caso, del catalán sobre el castellano, en perjuicio del equilibrio inexcusable entre dos lenguas igualmente oficiales y que en ningún caso pueden tener un trato privilegiado (FJ 12.a).

En aquest sentit, en el context de l'anàlisi del sistema de conjunció lingüística a l'educació, l'havia validat perquè no suposava l'existència d'un entorn idiomàtic forçat (STC 337/1994, FJ 21).

La *normalitat*, per tant, descriu la situació general i majoritària de l'ús d'una llengua i cal ubicar-la en un context diferent del de l'oficialitat. L'article 6.1 EAC que examinava el Tribunal Constitucional es referia exclusivament al caràcter de llengua pròpia del català, no a l'oficialitat a què dedica el segon apartat d'aquest article.

En canvi, amb anterioritat, el Tribunal havia defensat l'ús preceptiu de la llengua catalana a les administracions públiques de Catalunya (STC 46/1991, FJ 2 i 3), és a dir, a la Generalitat i als ens locals (STC 337/1994, FJ 21).

3.3.2 La normalització lingüística

La normalització lingüística de la llengua catalana es concreta en polítiques d'impuls i de foment, en un procés tuitiu tant pel que fa al seu coneixement com al seu ús.⁴⁶

Sobre el particular, el Tribunal Constitucional ha definit la normalització lingüística afirmant que:

[...] las disposiciones de las comunidades autónomas encaminadas a promover la normalización lingüística en su territorio [...]. Disposiciones cuyo objetivo general no es otro que la de asegurar el respeto y fomentar el uso de la lengua propia de la comunidad autónoma y cooficial en ésta y, a este fin, corregir positivamente una situación histórica de desigualdad respecto al castellano, permitiendo alcanzar, de forma progresiva y dentro de las exigencias que la Constitución impone, el más amplio conocimiento y utilización de dicha lengua en su territorio (STC 337/1994, FJ 7).

46. La definició de *normalització*, des de la perspectiva jurídica, la podeu trobar a Vernet, *Dret Lingüístic*, 122-126.

En aquest sentit entén que aquesta finalitat podia justificar una certa política de foment exclusivament de les llengües pròpies:

la procedencia de que el legislador pueda adoptar, en su caso, las adecuadas y proporcionadas medidas de política lingüística tendentes a corregir, de existir, situaciones históricas de desequilibrio de una de las lenguas oficiales respecto de la otra, subsanando así la posición secundaria o de postergación que alguna de ellas pudiera tener (STC 31/2010, FJ 12.a).

D'aquesta manera, avala que es pugui trencar aquell “equilibrio inexcusable” que havia afirmat abans i que hem reproduït *supra*. La normalització és una excepció a la prohibició que suposa “un desequilibrio del régimen constitucional de la cooficialidad de ambas lenguas en perjuicio del castellano” (STC 31/2010, FJ 12.a).

3.3.3 Els règims jurídics específics

Pel que fa als drets específics, aquests van més enllà del dret general d'ús en els diferents sectors, ja que inclouen el dret d'opció i el de comunicar-se oralment i per escrit, així com el de ser atès en la llengua oficial escollida pel ciutadà.

a) Així, respecte a la relació dels ciutadans amb les administracions públiques, el Tribunal parteix d'una relativa posició subordinada dels poders públics a les persones en el sentit que ha afirmat que les administracions (inclosa l'estatal a Catalunya) no poden tenir preferència per cap de les llengües oficials (STC 31/2010, FJ 12.a), com hem avançat abans. I afegeix: “Solo los particulares [...] pueden preferir una u otra de ambas lenguas en sus relaciones con el poder público radicado en Cataluña. Y hacerlo, además, en perfecta igualdad de condiciones por cuanto hace a las formalidades y requisitos de su ejercicio, lo que excluye que [...] quienes prefieran que su lengua de comunicación con las administraciones sea el castellano hayan de pedirlo expresamente.” (STC 31/2010, FJ 23).

Aquestes afirmacions cal matisar-les breument. D'una banda, el mateix Tribunal distingeix entre la “realitat” i la “prescripció jurídica”, això és, entre la normalitat que opera en les relacions de l'Administració amb les persones que s'hi dirigeixen i l'obligació d'usar una determinada llengua (STC

31/2010, FJ 12a). Per tant, admet un funcionament normal, no obligat, en llengua catalana a les administracions catalanes, així com en castellà en l'Administració perifèrica de l'Estat. A més, si hi ha una desigualtat real, es poden aplicar polítiques de normalització adreçades a procurar la igualtat. D'altra banda, es contradiu quan exigeix que hi ha d'haver una "perfecta igualtat de condicions", alhora que prohibeix que es demani expressament l'ús d'una llengua, concretament del castellà.⁴⁷ La condició més plausible seria precisament la sol·licitud que l'Administració s'expressi en una determinada llengua oficial, sigui quina sigui. A l'últim, el Tribunal parteix del reconeixement de dues llengües oficials, desconeixent l'oficialitat de l'occità a Catalunya, dotada legalment de contingut.

b) Igualment, hi ha un règim específic de drets i deures a l'àmbit educatiu, en què es distingeixen les llengües vehiculars i les curriculars, siguin oficials o no, tot i que és una condició necessària, encara que no suficient (per exemple, si fem referència a l'ús dins de l'ensenyament de llengües estrangeres).⁴⁸

Segons el Tribunal Constitucional, "El catalán debe ser, por tanto, lengua vehicular y de aprendizaje en la enseñanza, pero no la única que goce de tal condición, predicable con igual título del castellano en tanto que lengua asimismo oficial en Cataluña" (STC 31/2010, FJ 12.a). Tornem a destacar les contradiccions en el raonament del Tribunal.

De forma general, la llengua vehicular o d'ús comunicatiu serà una llengua, no més d'una, tot i que admeti excepcions, tant en disciplines concretes com de forma individualitzada, per afavorir la integració de determinats alumnes i la cohesió dins de l'aula. Per exemple la llengua vehicular en determinades assignatures pot ser una llengua estrangera per millorar el seu coneixement. Aquesta declaració d'intencions jurisprudencial s'afebleix quan el mateix Tribunal recorda que el català és el centre de gravetat del model, per la qual cosa pot tenir una presència més intensa a l'àmbit educatiu, sense excloure el castellà, naturalment,

47. Sobre la STC 31/2010, vegeu Segura, "Les llengües oficials...", 90-93.

48. Vegeu Milian, "Contingut i conseqüències jurídiques", 57-66. Igualment Pons, "Efectes de la STC 31/2010", 142-145.

que coincideix amb l'esquema de la conjunció lingüística. Es tracta d'una nova excepció a l'equilibri inexcusable entre les dues llengües oficials.

Tanmateix, el raonament de la doble llengua vehicular, certament poc precís, ha donat ales a postures limitadores de la immersió lingüística per part de tribunals i del legislador estatal.⁴⁹ La imprecisió ve donada perquè no concreta què vol dir “en la enseñanza”, és a dir, en totes les aules o en una aula, en totes les escoles o en una de determinada, en tots els nivells o solament en els inicials, exclusivament en l'aprenentatge formal o també en les activitats escolars i fins i tot en les administratives. Aquestes contradiccions es posen de manifest si portem a col·lació altres models autonòmics educatius en què la llengua vehicular és una llengua oficial o una altra depenent de l'escola que han triat els pares, perquè existeix formalment i legalment aquest dret de tria, com succeeix a Euskadi o al País Valencià,⁵⁰ d'acord amb la legislació autonòmica competent.

En canvi, les llengües curriculars o d'aprenentatge han de ser totes les llengües oficials, així com les estrangeres previstes legalment en els currículums.

c) Finalment, el Tribunal ha fet una interpretació, com hem vist, desequilibradora respecte al deure de coneixement de les llengües oficials, fins al punt de negar aquest deure de forma general en relació amb la llengua

49. Prova d'això és la consideració, per part del Consell de Garanties Estatutàries, que la Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa és contrària a la Constitució i a l'Estatut en alguns aspectes, entre els quals el que estableix la disposició addicional trenta-vuitena segons la qual es preveu la utilització del castellà com a llengua vehicular, juntament amb la llengua cooficial, allà on n'hi hagi. D'aquesta manera, l'Administració educativa competent determinarà l'ús d'ambdues llengües en una “proporció raonable”, i garantirà l'ús del castellà en aquesta proporció en els centres sostinguts amb fons públics. Si el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport considera que la programació anual no garanteix una oferta docent en aquestes condicions, acordarà l'escolarització dels alumnes afectats en centres privats en els quals hi hagi l'esmentada oferta, i assumirà les despeses que en resultin i les repercutirà posteriorment sobre l'Administració educativa corresponent. A aquests efectes, s'estableix un procediment específic que serà instruït per l'Alta Inspecció (DCGE 3/2014, de 28 de gener, FJ 4 i també DCGE 21/2014, de 30 de setembre). Pel que fa als tribunals ordinaris es pot consultar Pons, “Llengua de l'ensenyament en la jurisprudència”, 57-90.

50. Pons, i Vernet, “Llengua de l'ensenyament a les comunitats”, 144-191.

catalana. Això és especialment greu perquè *a sensu contrari* admet un deure individualitzat, com el que és exigible als empleats públics d'acord amb les seves tasques i com a deure recíproc al dret d'ús dels ciutadans. Segons aquesta idea, el deure individualitzat seria per definició obligatori, i tanmateix no és així respecte de totes administracions públiques presents al territori on s'ha declarat una doble oficialitat, ni tan sols és preceptiu per a l'Administració autonòmica, només és una possibilitat. Per tant, no és realment un deure.

La prova d'això la podem observar fent la comparació entre la STC 46/1991, relativa a la funció pública de Catalunya, i la STC 165/2013, referent a la de les Illes Balears.⁵¹ El deure de conèixer el castellà no només es predica dels ciutadans sinó també evidentment dels empleats públics. En canvi, el deure individualitzat de conèixer el català tampoc no solament no és general, per a tothom i en tots els llocs i àmbits, sinó que tampoc és exigible a les comunitats autònomes on el català és oficial.

Així, per al Tribunal Constitucional, el català és a Catalunya:

[...] una exigencia con cuya acreditación se da satisfacción a dichos principios constitucionales" i "resulta constitucionalmente lícito exigir, en todo caso, un cierto nivel de conocimiento de la lengua catalana. (STC 46/1991, FJ 3)

Mentre que a les Illes Balears:

[...] no hay inconstitucionalidad en tener el conocimiento del catalán como mérito, no existe discriminación, por la inexistencia de trato preferente del castellano sobre el catalán. (STC 165/2013, FJ 8)

Afortunadament, hem de pensar, el legislador *responsable* (en els seus dos sentits) resoldrà aquesta situació desequilibrada.

51. Crítica de la STC 165/2013 a Ballester, "La desestimació del recurs d'inconstitucionalitat contra la reforma de la Llei 3/2007".

Bibliografia citada

- Aparicio, M. A. "Alguna consideració sobre la Sentència 31/2010 i el rol atribuït al Tribunal Constitucional". A: *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2010): 23-28.
- Ballester, M. "La desestimació del recurs d'inconstitucionalitat contra la reforma de la Llei 3/2007, de 27 de març, de la funció pública de les Illes Balears". *Blog de la Revista Catalana de Dret Públic* (16 d'octubre de 2013) <<http://blocs.gencat.cat/blocs/AppPHP/eapc-rcdp/>>.
- . "La enseñanza de y en las lenguas oficiales. La dimensión lingüística del derecho a la educación". A: J. Oliver (dir.). *El futuro territorial del Estado español ¿Centralización, autonomía, federalismo, confederación o secesión?* València: Tirant lo Blanch, 2014, 359-385.
- Cabellos, M. A. "Competència en matèria de llengua pròpia en el nou Estatut". *Revista de Llengua i Dret*, n. 49 (2008): 69-96.
- Milian i Massana, A. "Contingut i conseqüències jurídiques de la Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny, en relació amb les llengües oficials". *Revista Jurídica de les Illes Balears*, n. 9 (2011): 39-67.
- . "Dels drets lingüístics al dret lingüístic: vint-i-cinc anys d'evolució a Catalunya". *Revista de Llengua i Dret*, n. 51 (2009): 63-93.
- . "La regulación constitucional del multilingüismo". A: *Revista Española de Derecho Constitucional*, n. 10 (1984): 123-154.
- . "Les llengües espanyoles diferents de la llengua castellana als estatuts d'autonomia". *Revista de Llengua i Dret*, n. 1 (1983): 79-88.
- . "L'ordenació lingüística: estudi jurídic de vint-i-cinc anys de normalització del català a partir de l'article 3 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. Virtuts i dèficits d'aquest precepte". A: *Vint-i-cinc anys d'Estatut d'autonomia de Catalunya: balanç i perspectives*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms (IEA), 2005, 321-359.
- . "El règim de les llengües oficials". *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2010): 131-138.

- Muro, X. "Valoració dels aspectes relatius a la llengua en la STC 31/2010". *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2010): 139-143.
- Ninyoles, R. L. *Estructura social i política lingüística*. Alzira: Bromera, 1989.
- Pizzorusso, A. "Libertad de lengua y derechos lingüísticos: un estudio comparado". A: *Revista Vasca de Administración Pública*, n. 16 (1986): 13-27.
- Pla, A. M. "Derechos lingüísticos en España: balance y perspectivas". A: *Escritos sobre derechos individuales y colectivos*. Barcelona: Atelier, 2015, 63-79.
- . "L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1936: el procés de reconeixement de l'estatut d'oficialitat del català". *Revista de Llengua i Dret*, n. 43 (2005): 179-211.
- Pons, E. "La llengua en la Sentència de 28 de juny de 2010". *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2010): 149-153.
- . "Els efectes de la STC 31/2010, de 28 de juny, sobre el règim lingüístic de l'Estatut d'autonomia de Catalunya". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, n. 12 (2011): 120-152.
- . "La llengua de l'ensenyament en la jurisprudència del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem". A: *Els drets lingüístics en el sistema educatiu. Els models de Catalunya i les Illes Balears*. Barcelona: IEA, 2013, 57-90.
- . *L'oficialitat lingüística. Declaracions constitucionals i implicacions jurídiques i pràctiques*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2015.
- Pons, E., i J. Argelaguet. "Vint-i-cinc anys de la *Revista de Llengua i Dret*: una aproximació qualitativa i quantitativa als seus continguts". *Revista de Llengua i Dret*, n. 51 (2009): 285-303.
- Pons, E., i J. Vernet. "La llengua de l'ensenyament a les comunitats autònomes amb llengua pròpia". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, n. 8 (2009): 144-191.

- Pradilla, M. A. "Qüestions lingüísticoidentitàries a l'entorn del blaverisme". A: T. Mollà (ed.). *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alcoi: Bromera, 2001, 201-235.
- Ridao Martín, J. "La LOMCE o la construcció d'un dret educatiu inexistent: el de triar el castellà com a llengua vehicular". *Revista de Llengua i Dret*, n. 63 (2015): 77-91.
- Ruiz Vieytez, E. J. "Lenguas y Constitución. Una visión del derecho lingüístico comparado en Europa". *Revista Vasca de Administración Pública*, n. 72 (2005): 268-270.
- Segura Ginard, L. J. "Comentario sobre el régimen jurídico lingüístico del Estatuto de Autonomía de las Islas Baleares". *Revista Vasca de Administración Pública*, n. 8 (1984): 235-250.
- . "Les llengües oficials en la doctrina recent del Tribunal Constitucional". *Revista de Llengua i Dret*, n. 56 (2011): 83-113.
- Siguan, M. *España plurilingüe*. Madrid: Alianza, 1994.
- Smith, A. D. *Il Revival etnico*. Bologna: Il Mulino, 1984.
- Solozábal Echavarría, J. J. "El régimen constitucional del bilingüismo". A: *Revista Española de Derecho Constitucional*, n. 55 (1999): 11-41.
- Vernet, J. "El pluralismo lingüístico" A: J. Vernet, i R. Punset. *Lenguas y Constitución*. Madrid: Iustel, 2007, 17-60.
- . "La apertura del sistema autonómico". *Anuario de Derecho Constitucional y Parlamentario*, n. 14 (2002): 127-169.
- . "La llengua a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006. Cap a un nou paradigma?". A: *El plurilingüisme a la Constitució espanyola*. Barcelona: IEA, 2009, 123-143.
- . "La perspectiva catalana en torno a la reforma constitucional de la estructura territorial del Estado". *Revista Española de la Función Consultiva*, n. 20 (2013): 79-109.
- . "Llengua i reforma estatutària". A: *L'Estatut de 2006. El dret i els drets de Catalunya a la cruïlla del segle XXI*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Jurídics (Institut d'Estudis Catalans), 2008: 45-80.
- . "Los conflictos lingüísticos abiertos en la jurisprudencia constitucional española". A: J. Cagiao, i J. Jiménez-Salcedo (coords.).

Políticas lingüísticas en democracias multilingües: ¿es evitable el conflicto? Madrid: Catarata, 2015, 51-89.

———. "Planificación lingüística en las Administraciones Públicas del Estado. En especial Administración periférica y de Justicia". *Revista Vasca de Administración Pública*, n. 44 (II de 1996): 77-99.

———. "Principios y derechos constitucionales en un estado plurilingüe". *Derechos de las minorías en una sociedad multicultural*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial, 1999: 11-42.

Vernet, J. (coord.), E. Pons, A. Pou, J. R. Solé i A. M. Pla. *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània, 2003.

Vernet, J., i A. Pou. "Derechos y deberes lingüísticos en las comunidades autónomas con lengua propia". A: J. M. Pérez Fernández (coord.). *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*. Barcelona: Atelier, 2006, 147-174.

Reptes de la reforma estatutària en matèria lingüística: una revisió crítica de la Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny

Anna M. Pla Boix

1. Antecedents: consolidació estatutària d'un model de gestió del plurilingüisme. 2. Aprofundint la protecció dels drets lingüístics de la ciutadania: principis estructurals en l'estatus normatiu de les llengües a l'articulat estatutari. 2.1 Consolidant la triple oficialitat lingüística a Catalunya: reptes futurs en la definició de l'estatus jurídic de la llengua occitana. 2.2 Aval al procés de normalització de la llengua catalana: reptes de la seva projecció exterior. 2.3 Ampliant el catàleg de drets i deures lingüístics en àmbits públics: l'exemple de l'àmbit judicial i la reforma pendent de la Llei orgànica del poder judicial. 3. Revisió crítica de la STC 31/2010, de 28 de juny. 3.1 Sobre la constitucionalitat del marc lingüístic estatutari. 3.2 In claris non fit interpretatio? Revisió del contingut i abast d'una controvertida sentència interpretativa. 3.3 Sobre l'eficàcia jurídica de les previsions lingüístiques estatutàries: el recurs a la tècnica de la col·laboració internormativa. Bibliografia citada

1. Antecedents: consolidació estatutària d'un model de gestió del plurilingüisme

El darrer procés de reforma estatutària va oferir un escenari de reflexió especialment idoni no només per fer balanç del dret lingüístic promulgat sota els auspicis de l'Estatut de 1979 sinó també, i molt especialment, per debatre entorn dels reptes futurs que plantejava una eficient gestió del plurilingüisme a la Catalunya del segle XXI.

En el rerefons d'aquestes reflexions hi planava la convicció, compartida per amplis sectors de l'hemicicle, que la reforma de l'Estatut d'autonomia, com a norma institucional bàsica del Principat, podia consolidar-se com una via especialment propícia per aprofundir el reconeixement i protecció dels drets lingüístics dels ciutadans de Catalunya, especialment en

aquells àmbits públics en què aquest reconeixement es manifestava més deficitari.

En aquests debats, la reforma estatutària es considerava l'instrument normatiu òptim per avançar en aquesta direcció tuitiva, i es prenia especialment en consideració el paper dels estatuts d'autonomia com a normes jurídiques delimitadores de competències.¹ Més concretament, es posava en valor el fet que en els estatuts d'autonomia conflueixen les voluntats dels legisladors estatal i autonòmic.² La seva condició de normes institucionals bàsiques de les comunitats autònomes i lleis orgàniques estatals ex article 81 de la Constitució, sumat a la funció que històricament han estat acomplint en el disseny de l'organització politicoterritorial de l'Estat i, per extensió, en la delimitació del seu marc de repartiment competencial, els conferia una posició singular dins el sistema de fons del dret. Des d'aquesta perspectiva, s'entenia que a través de la reforma estatutària es podia reforçar l'estatut normatiu de les llengües oficials i, per extensió, els drets i deures lingüístics que eventualment se'n derivessin.³

No és estrany, doncs, que ja trobem un amplíssim catàleg de mesures de contingut lingüístic a les diferents propostes d'aprofundiment de l'autogovern de Catalunya presentades pels diferents partits polítics en els inicis del procés de reforma de l'Estatut.⁴ També en el pla doctrinal, foren diverses les preses de posició entorn de la conveniència d'aprofundir en el reconeixement i protecció dels drets lingüístics. Des d'aquests sectors crítics, es defensava que la futura reforma estatutària que eventualment s'acabés aprovant hauria d'assegurar explícitament, al seu articulat, diverses previsions en matèria lingüística, especialment en aquells àmbits públics massa sovint bandejats o negligits pel legislador autonòmic en

1. Sobre la posició dels estatuts d'autonomia dins el sistema de fons del dret i el seu paper en l'àmbit competencial, vegeu especialment Viver, "En defensa dels Estatuts", 97-130.

2. Vegeu especialment, per tots, Viver, "Tribunal Constitucional", 363-402.

3. Sobre la posició dels estatuts d'autonomia dins el sistema de fons del dret com a parts integrants del bloc de la constitucionalitat, vegeu, per tots, Rubio, "Bloque de constitucionalidad", 25. En el mateix sentit, vegeu també Aragón, "Reforma de los Estatutos", 809.

4. Per a una ampliació sobre el contingut i abast de les diferents propostes dels partits, vegeu Vernet, i Pla, "Llengua catalana i un nou Estatut", 141.

què la presència i ús de la llengua vernacle es trobava més minoritzada. Un bon exemple, per totes, l'ofereixen les propostes projectades a l'àmbit judicial en què la intervenció del legislador autonòmic es trobava constrenyida per raons competencials.⁵

Val a dir que, en aquestes propostes, es partia de la convicció compartida que garantir aquestes previsions lingüístiques a l'articulat del nou estatut indefugiblement conferiria a aquesta regulació una legitimitat democràtica reforçada vinculada al procediment seguit en la tramitació i aprovació de la norma. Així mateix, també s'assegurava una major protecció jurídica derivada de la singular posició que els estatuts d'autonomia ocupen dins el sistema de fonts del dret.

Tot plegat ha de ser valorat prenent en consideració el context general en el qual es formalitzen aquestes propostes. Un context marcat decidivament per la voluntat política d'incrementar l'autogovern de Catalunya i reforçar el reconeixement del caràcter plurinacional, pluricultural i plurilingüe de l'Estat. Així ho trobem explicitat en diverses resolucions parlamentàries que s'aproven al llarg de la VI Legislatura del Parlament de Catalunya. En són bons exemples, per totes, les Resolucions 241/VI, la 1489/VI i la 1547/VI, que culminaran en l'informe de la Comissió d'Estudi per a l'Aprofundiment de l'Autogovern presentat el desembre de 2002.⁶

Als efectes que aquí interessen, ja en els seus treballs preparatoris, aquesta Comissió reflexionarà a bastament sobre qüestions vinculades al dret lingüístic del Principat i, més àmpliament, sobre els principals reptes que plantejava una eficient gestió del plurilingüisme. Esdevindrà escenari de compareixences d'experts que defensaran, amb diferent contingut i abast, diferents propostes lingüístiques.⁷ Totes elles defensaran que el

5. Vegeu, a tall d'exemple i per tots, Milian, "Ordenació lingüística: estudi jurídic", 321-359.

6. La Comissió per a l'Aprofundiment de l'Autogovern es crea per Resolució 343/VI del Parlament de Catalunya (BOPC n. 117, de 27 de novembre de 2000). Per a una ampliació sobre els treballs d'aquesta Comissió, vegeu Argelaguet, "Qüestió lingüística", 145-181. Per a una ampliació sobre el contingut i abast de les propostes polítiques més generals, vegeu, per tots, Viver, i Grau, "Contribució del Parlament", 88-125.

7. Vegeu el BOPC núm. 366, de 5 de desembre de 2002. Vegeu també DDAA, *Estudis sobre l'Autogovern*. Sobre les propostes dels experts projectades en la llengua en la

nou estatut d'autonomia que es promulgui ha de preveure una regulació lingüística àmplia i ha d'abandonar l'opció de l'estatut de 1979. Sobre aquesta qüestió convé recordar, ni que sigui succintament, que l'Estatut de 1979 es limitava a consignar una regulació lingüística de mínims. No-més vertebrava les bases del model lingüístic del Principat a l'article 3, i deixava la seva concreció a determinació del legislador. Doncs bé, en sentit contrari, la nova dicció de l'estatut català nascuda de la reforma de 2006 serà força més ambiciosa, no només en dret lingüístic, i preveurà, amb vocació garant i dispersament al llarg del seu articulat, una àmplia llista de referències a la llengua que es projectaran en diferents àmbits. Trobem aquestes referències al Preàmbul; al títol preliminar (articles 5, 6, 11, 12, 13); al capítol III del títol i rubricat "Drets i deures lingüístics" (articles 32 a 36); al capítol V del títol i rubricat "Principis rectors" (articles 44.2 i 50); a l'article 65, intitulat "Promulgació i publicació de les lleis" (ubicat dins el capítol i del títol II); al capítol III del títol III rubricat "Competències de la Generalitat sobre l'Administració de Justícia" (articles 101, 102) i al títol IV, que regula el marc competencial (article 143, 146 i 147).⁸ En tot cas, el contingut i abast d'aquesta ambiciosa regulació lingüística sols s'explica prenent en consideració l'escenari polític i parlamentari en el qual es tramita la reforma estatutària. I això perquè, recordem-ho, les aritmètiques parlamentàries, tant al Parlament de Catalunya⁹ com a les

justícia, vegeu aportacions, per tots, d'Albertí, Gerpe, Requejo o Vernet. En tot cas, entre moltes d'altres mesures, l'informe de la Comissió parteix del reconeixement de Catalunya com una nacionalitat integrant de l'Estat espanyol "amb personalitat pròpia i diferenciada, que es manifesta en la llengua, la cultura, el dret civil i la tradició institucional, i també en la ferma i permanent voluntat política d'assolir i incrementar l'autogovern", alhora que es denuncia que "aquest fet diferencial català, tant en el terreny lingüístic i cultural com en el purament polític, s'ha vist mancat d'una traducció a nivell simbòlic i a nivell competencial en el si de l'organització estatal". Partint d'aquesta base, proposa l'adopció d'un seguit de mesures concretes, algunes de les quals projectades a l'àmbit de l'estatut jurídic de l'idioma.

8. Per a una ampliació sobre el contingut d'aquesta regulació, vegeu Pla, "Llengua al nou Estatut", 259.

9. Així, en el que concerneix al Parlament de Catalunya, les eleccions autonòmiques celebrades el 16 de novembre de 2003 van dibuixar un hemicicle en què els partits polítics nacionalistes i d'esquerrers, més favorables a una reforma d'abast general que ampliés substancialment les garanties lingüístiques de la ciutadania, sumaven majoria absoluta. En aquest sentit, la força política més votada fou Convergència i Unió (CiU)

Corts Generals,¹⁰ van ser-hi propícies, i es van forjar uns acords que van comptar amb un amplíssim suport als diferents hemicles.¹¹

Considerades conjuntament, l'estudi d'aquestes previsions lingüístiques palesa una inequívoca voluntat política de reforçar la protecció lingüística de la ciutadania, ja que es dona una garantia d'estabilitat al tractament polític de la llengua a Catalunya.¹² En fer-ho, es va optar per mantenir una línia de continuïtat en el model de gestió del plurilingüisme vigent

amb 46 escons, seguida dels tres partits polítics que acabarien conformant el govern de coalició: Partit dels Socialistes de Catalunya - Ciutadans pel Carvi (PSC-CpC), amb 42 escons; Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), amb 23 escons, i Iniciativa per Catalunya - Verds (ICV), amb 9. Per la seva part, el Partit Popular de Catalunya (PPC) obtindria 15 escons, que s'acabarien projectant en els únics 15 vots contraris a la Proposta de reforma de l'Estatut aprovada pel plenari del Parlament de Catalunya a la sessió tinguda el 30 de setembre de 2005. Dies més tard de les eleccions autonòmiques, el 14 de desembre de 2003, els tres partits que formarien el govern de coalició subscriïen l'Acord per a un Govern catalanista i d'esquerres a la Generalitat de Catalunya, també conegut com l'Acord del Tinell. En aquest acord ja es preveïen un ampli catàleg de previsions lingüístiques.

10. Les eleccions generals celebrades el 14 de març de 2004 van esbossar una nova composició de l'arc parlamentari, amb un canvi d'hegemonia política que permetria avalar la reforma de l'Estatut català. El Partit Socialista va guanyar les eleccions contra pronòstic, i va sumar 164 escons al Congrés dels Diputats. Uns dies més tard, el 2 d'abril, es constituïen formalment les noves Corts Generals nascudes dels comicis i s'iniciava la VIII Legislatura.

11. En aquest escenari, la reforma de l'Estatut d'autonomia català va ser objecte d'intensos debats que van transcendir especialment en el marc de les campanyes electorals dels comicis celebrats al Parlament de Catalunya l'any 2003 i a les Corts Generals l'any 2004. En aquests debats ja es van posar de manifest posicions polítiques irreconciliables. Per certs sectors, i molt especialment pel Partit Popular, la iniciativa de reforma estatutària no feia altra cosa que palesar una lesió inadmissible als fonaments estructurals del mateix Estat i erosionava els consensos de la transició. D'altres, en canvi, hi veïen una evolució oportuna de l'Estat de les autonomies i n'avalarien la seva aprovació. Indefectiblement, aquestes posicions es posaran de manifest en els treballs parlamentaris tinguts en motiu de la tramitació de la iniciativa i acabaran traslladant-se a la jurisdicció constitucional.

12. Sobre aquesta qüestió, vegeu Jou, "Sentència 31/2010, reinterpretada", 153-191. Com bé recorda l'autor, elevat el rang normatiu dels punts essencials de la llei de política lingüística "l'Estatut pretenia evitar, d'una banda, que es poguessin impugnar amb èxit lleis que despleguin la de política lingüística en àmbits concrets, com són la llei d'ensenyament, la d'acollida o la del cinema, els drets que en deriven o els actes administratius que s'hi emparen. D'una altra banda, volia evitar que hipotètics canvis d'aritmètica parlamentària a Catalunya afectessin el tema de la llengua, clau per a la identitat catalana i la cohesió social".

fins aleshores. Tant és així que, com és de veure, la immensa majoria de les previsions lingüístiques incorporades a l'articulat del nou estatut ja es trobaven garantides des de feia anys a la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística.¹³ Només s'innova l'estatut normatiu de la llengua en àmbits certament molt puntuals, i sempre en la direcció d'aprofundir la protecció juridicolingüística de la ciutadania de Catalunya.

El buidatge de l'*iter* parlamentari que segueix el procés de reforma de l'estatut permet asseverar, a més, que en la definició del model lingüístic es va tenir especialment present la dimensió política de la llengua, el paper que històricament ha assumit en la cohesió social i la seva històrica consideració de fet diferencial per excel·lència de la comunitat.¹⁴ La regulació lingüística no es considerava una qüestió accessòria sinó una matèria políticament sensible mereixedora d'una regulació tuitiva d'ampli abast.

L'objectiu primordial de les pàgines que segueixen és doble: primerament, proposa identificar els principis estructurals de la regulació lingüística garantida a l'estatut; segonament, s'hi desenvolupa una lectura crítica de la interpretació que el Tribunal Constitucional dona a aquesta regulació a la seva cèlebre sentència 31/2010, de 28 de juny. Una sentència, per cert, especialment transcendent en dret lingüístic perquè ha servit de fonament jurídic a diverses lectures restrictives del règim lingüístic vigent en certs àmbits públics especialment sensibles com l'educatiu. De fet, com apreciarà el lector a les pàgines que segueixen, la interpretació que, a la pràctica, dona el Tribunal Constitucional a certes previsions lingüístiques de l'estatut arriba a desdibuixar-ne la seva eficàcia jurídica, de manera que configura part dels manaments lingüístics estatutaris en simples declaracions d'objectius programàtics.¹⁵ Per això, des de certs sectors doctrinals crítics s'ha denunciat que en aquesta sentència es duu a terme

13. DOGC n. 2553 de 9 de gener de 1998.

14. Vernet, "Fet diferencial", 143-156.

15. Un dels exemples més paradigmàtics el trobem en la interpretació que es dona a les previsions dels articles 33 i 102 de l'Estatut d'autonomia, d'incidència en l'Administració de Justícia. Per una ampliació, vegeu Pla, "Article 9 de la Carta".

una interpretació tan forçada del text estatutari que, en certs casos, “es fa dir als preceptes recorreguts el que no diuen ni volen dir”.¹⁶

2. Aprofundint la protecció dels drets lingüístics de la ciutadania: principis estructurals en l'estatus normatiu de les llengües a l'articulat estatutari

Apuntàvem suara que la regulació d'incidència en l'estatus normatiu de la llengua prevista a l'articulat de l'estatut d'autonomia respon, primordialment, a l'objectiu de consolidar el règim lingüístic vigent a Catalunya, elevant a rang estatutari un ampli catàleg de drets i deures que s'havien estat garantint legislativament des de feia anys. Així doncs, el nucli de la regulació lingüística estatutària innova més aviat poc l'estatut normatiu de la llengua i respon a la vocació de preservar una línia de continuïtat en les bases vertebradores del model de gestió del plurilingüisme del Principat.¹⁷ Ara bé, dit això, en certs en àmbits públics molt puntuals, la regulació estatutària va innovar el règim lingüístic, ja que es garantien certs drets i deures lingüístics que, fins aleshores, o bé no es garantien prou en el marc normatiu vigent o bé, si es garantien, només es trobaven parcialment satisfets. Aquestes novetats s'estudien succintament a continuació, i es posen de manifest aquelles qüestions que plantegen, en l'actualitat, més reptes i controvèrsies en el debat legislatiu, polític i acadèmic.

2.1 *Consolidant la triple oficialitat lingüística a Catalunya: reptes futurs en la definició de l'estatus jurídic de la llengua occitana*

La reforma estatutària aprovada per la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol,¹⁸ va ampliar el catàleg de llengües oficials a Catalunya: a més de les

16. Vegeu Jou, “Sentència 31/2010, reinterpretada”, 153-191.

17. Això no obstant, en el pla més formal, la seva incorporació a l'articulat de l'estatut en reforçarà la protecció i en garantirà una major estabilitat. En tot cas, l'ampliació del catàleg de drets i deures lingüístics a l'articulat de l'estatut és una tendència que trobem també, per bé que amb diferent contingut i abast, a d'altres processos de reforma estatutària tramitats coetàniament al procés de reforma de l'estatut català durant la VIII Legislatura de les Corts Generals (2004-2008). Per a una ampliació, vegeu Pla, “Régimen lingüístico”, 91-112.

18. Suplement del BOE en llengua catalana n. 16, de 21 de juliol de 2006.

llengües catalana i castellana, declara també l'oficialitat de l'occità. Més concretament, l'article 6.5 de l'Estatut estableix textualment que “La llengua occitana, denominada aranès a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya, d'acord amb el que estableixen aquest Estatut i les lleis de normalització lingüística”. Val a dir que la concreció de l'estatut normatiu vinculat a aquesta declaració d'oficialitat el trobem a l'article 36 del mateix Estatut, intitulat “Drets amb relació a l'aranès”. Aquest article preveu que a la Val d'Aran totes les persones tenen el dret de conèixer i utilitzar l'aranès i tenen dret a ésser ateses oralment i per escrit en aranès en llurs relacions amb les administracions públiques i amb les entitats públiques i privades que en depenen. Afegeix que els ciutadans de la Vall d'Aran tenen el dret d'utilitzar l'aranès en llurs relacions amb la Generalitat. Conclou precisant, en el seu darrer paràgraf, que per llei es determinaran els altres drets i deures lingüístics amb relació a aquest idioma.

El desplegament legal d'aquestes previsions estatutàries és recent i s'ha articulat, primordialment, amb l'aprovació de la Llei 1/2015, de 5 de febrer, del règim especial d'Aran¹⁹ i la Llei 35/2010, d'1 d'octubre, de l'occità, aranès a l'Aran.²⁰ Als efectes que aquí interessen, l'article 8.3 de la Llei 1/2015, de 5 de febrer, recull la declaració d'oficialitat garantida a l'articulat de l'Estatut i disposa que la llengua occitana, denominada aranès a la Vall d'Aran, “és oficial a Catalunya i ha d'ésser objecte de protecció en tots els àmbits i sectors, d'acord amb la normativa aplicable”. Així mateix, disposa que “els poders públics n'han de fomentar la utilització, la promoció, la difusió, el coneixement i l'ús oficial, que són regulats per llei del Parlament de Catalunya”. Semblantment, la Llei 35/2010, d'1 d'octubre, desplega àmpliament l'estatut jurídic vinculat a la declaració d'oficialitat prevista a l'Estatut d'autonomia, projectant-la als diferents àmbits públics. Val a dir que aquesta llei va ser impugnada a la jurisdicció constitucional per un recurs d'inconstitucionalitat interposat pel president del Govern, actualment en litispendència.²¹

19. DOGC n. 6810A, de 13 de febrer de 2015

20. DOGC n. 5745 de 29 d'octubre de 2010

21. Recurs d'inconstitucionalitat n. 4460-2011. Per interlocutòria del TC 183/2011 de 14 de desembre es va acordar mantenir la suspensió dels articles de la norma impugnats (arts. 2.3, 5.4 i 7 i 6.5 de la Llei 35/2010, d'1 d'octubre).

Sobre aquesta qüestió convé advertir que el principal repte que es planteja en l'actualitat deriva dels compromisos internacionals assumits per l'Estat espanyol amb la ratificació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries (en endavant, CELRM). Un conveni internacional, aquest, per cert, massa sovint negligit pel mateix Tribunal Constitucional a l'hora d'interpretar el règim lingüístic de l'Estat. De fet, a la seva STC 31/2010 el negligeix totalment, ja que no consigna ni una simple menció a l'hora d'interpretar el conjunt del règim lingüístic estatutari, qüestió que analitzarem críticament més endavant.

En qualsevol cas, als efectes que aquí interessen, atès que l'occità s'incorpora via reforma estatutària al catàleg de llengües oficials de Catalunya, una interpretació literal i autèntica de l'instrument de ratificació de la CELRM de l'Estat espanyol permet asseverar que passa a formar part també del catàleg de llengües regionals o minoritàries emparades pels compromisos que l'Estat espanyol va subscriure de la part III de la convenció.²² Recordem que respecte de les llengües declarades oficials a l'Està-

22. A l'instrument de ratificació de l'Estat espanyol s'adopta una fórmula singular a l'hora d'identificar les llengües respecte de les quals s'assumeixen els compromisos de la Carta. Es distingeixen dues categories diferents de llengües regionals o minoritàries a efectes de compromisos. Primerament, s'explicita que als efectes del conveni "es consideren llengües regionals o minoritàries les llengües reconegudes com a oficials en els estatuts d'autonomia de les comunitats autònomes del País Basc, Catalunya, Illes Balears, Galícia, València i Navarra". S'afegeix que "Així mateix, Espanya declara, als mateixos efectes, que també es consideren llengües regionals o minoritàries les que els estatuts d'autonomia protegeixen i emparen en els territoris on tradicionalment es parlen". Respecte de les primeres, aquelles declarades oficials als estatuts d'autonomia de les comunitats autònomes esmentades a l'instrument de ratificació, s'estableix que se'ls aplicaran les disposicions de la part III del conveni ratificades per Espanya. Respecte a les segones, aquelles que els estatuts d'autonomia "protegeixen i emparen" sense reconèixer-los, però, estatut d'oficialitat al territori autònic, s'estableix textualment que se'ls apliquen "totes les disposicions de la part III de la Carta que es puguin aplicar raonablement en consonància amb els objectius i els principis que estableix l'article 7" (vegeu BOE d'1 d'octubre de 2001, suplement n. 15 en llengua catalana, 232). Aquesta fórmula emprada a l'instrument de ratificació de l'Estat espanyol per identificar les llengües i els diferents nivells de compromís als quals l'Estat espanyol es vincula és inèdita. Als seus instruments de ratificació del conveni, els altres estats part identifiquen explícitament la llista de les llengües regionals o minoritàries emparades per la Carta al seu territori, cosa que no fa l'instrument de ratificació de l'Estat espanyol perquè no les enumera, sinó que es remet a la decisió que prenguin els estatuts d'autonomia de les diferents comunitats autònomes (més concretament, del País Basc, Catalunya, Illes Balears, Galícia, València i Navarra).

tut d'autonomia (des de l'any 2006 també l'occità via reforma estatutària), s'estableix que se'ls aplicaran les disposicions de la part III del conveni ratificades per Espanya, la qual cosa confereix a la llengua occitana una protecció jurídica reforçada, posició que ve avalada en el darrer Informe del Comitè d'Experts sobre aplicació de la Carta a Espanya dictat en el marc del darrer cicle de control del conveni.

En les conclusions d'aquest informe, emès el 20 de març de 2015, el Comitè d'Experts posa de manifest, textualment, que “d'acord amb el nou estatut de llengua cooficial atribuït a l'aranès per l'Estatut d'autonomia de Catalunya, aquesta llengua passa a formar part de les llengües emparades per la Part III de la Carta, la qual cosa implica un compromís més fort de les autoritats amb relació a la seva protecció i promoció”. Partint d'aquesta base, assevera que “existeixen, això no obstant, llacunes en la implementació de certs compromisos”.²³ Aquests incompliments s'identifiquen al capítol 3.2.7 de l'Informe del Comitè d'Experts, i es projecten en diferents àmbits sensibles com l'ensenyament (article 8 de la Carta), la justícia (article 9), autoritats administratives i serveis públics (article 10), als mitjans de comunicació (article 11) o activitats i equipaments culturals (article 12). Partint d'aquest diagnòstic, demana explícitament a l'Estat espanyol que emprengui reformes substancials amb l'objectiu de garantir l'efectiu compliment dels compromisos adquirits amb la ratificació de la part III del conveni, projectant-los a l'estatut de la llengua aranesa.²⁴

S'opta, per consegüent, per una fórmula oberta, la concreció de la qual es deixa a determinació del legislador estatuent. Com que la determinació de la llista de llengües emparades pel conveni difereix de la decisió que prenguin els legisladors estatutents, trobem que el catàleg de llengües regionals o minoritàries emparat per la Carta, i els subsegüents compromisos als quals es vincula l'Estat, pot variar a través de successives reformes estatutàries, com ha succeït en el cas de la reforma de l'Estatut català amb relació a la llengua occitana.

23. Vegeu la conclusió P de l'Informe del Comitè d'Experts de 20 de març de 2015 consultable en línia a la pàgina oficial del Consell d'Europa.

24. Convé recordar que quan Espanya va ratificar la CELRM, la dicció de l'Estatut d'autonomia de Catalunya aleshores vigent, el del 1979, no reconeixia estatut d'oficialitat a l'aranès. L'article 3.4 de l'Estatut de 1979 es limitava a prescriure que la parla aranesa “serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció” i l'estatut d'oficialitat sols tenia fonament legal perquè així es garantia a l'article 2 de la llei catalana 16/1990, de 13 de juliol, sobre règim especial de la Vall d'Aran (DOGC n. 1326, de 3 d'agost de 1990).

Caldrà veure quines mesures s'adopten properament per donar compliment efectiu als compromisos internacionals adquirits amb la ratificació d'aquest conveni i caldrà veure també si en la interpretació que durà a terme el Tribunal Constitucional en la futura sentència resolutòria que dicti del recurs d'inconstitucionalitat interposat contra la 35/2010, d'1 d'octubre, de l'occità, aranès a l'Aran, pren en consideració aquests compromisos jurídicament vinculats prescrits a la CELRM.

2.2 Aval al procés de normalització de la llengua catalana: reptes de la seva projecció exterior

Si una variable defineix, en essència, el nucli de la regulació lingüística estatutària i es projecta horitzontalment sobre els diferents àmbits que regula és el compromís amb el procés de normalització de la llengua vernacle, encetat a principis de la dècada dels anys vuitanta. De fet, el reconeixement, protecció i normalització de la llengua catalana esdevindrà l'eix vertebrador de la regulació lingüística estatutària, eix que es construeix des del respecte als principis bàsics que ordenen el règim vigent de cooficialitat lingüística. Aquesta voluntat política de normalitzar i estendre l'ús de la llengua catalana en els diferents àmbits s'explicitarà en termes inequívocs a l'articulat de la norma, reafirmant el compromís amb un procés, el de la normalització lingüística, que troba la seva gènesi i impuls en la Llei 7/1983, de 18 d'abril, substituïda per la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística. En aquesta qüestió, l'estatuent optaria per mantenir una clara línia de continuïtat. Una prova és que la major part de la regulació lingüística estatutària no fa altra cosa que rebre drets i deures lingüístics garantits a les esmentades lleis lingüístiques autonòmiques des de fa anys, la qual cosa palesa aquesta vocació de perseverar en la planificació i desenvolupament del procés de normalització lingüística a

Aquest article 2 de la llei recollia, entre d'altres previsions, que l'aranès "és oficial a la Vall d'Aran". Per aquest motiu, des del primer informe emès per l'Estat espanyol amb relació a l'aplicació de la Carta, la llengua occitana era inclosa dins el catàleg de llengües que no comptaven amb estatut d'oficialitat a l'Estatut d'autonomia i, per consegüent, incloses dins el llistat d'idiomes respecte dels quals l'Estat sols es comprometia a aplicar "les disposicions de la part III de la Carta que es puguin aplicar raonablement en consonància amb els objectius i els principis que estableix l'article 7".

Catalunya. Només en àmbits molt puntuals l'estatut normatiu de la llengua s'innova a l'articulat de l'Estatut. I serà precisament en aquests àmbits on la reforma estatutària serà concebuda amb l'objectiu d'afrontar nous reptes centrats a promoure un aprofundiment d'aquest històric procés de normalització lingüística. Es tracta d'avenços concebuts prenent en consideració el procés singular de tramitació i aprovació de la reforma estatutària, un procés en el qual conflueixen les voluntats dels legisladors autonòmic i estatal.

Entre aquests nous reptes destaca especialment el relatiu a comprometre l'Estat en el procés de normalització de la llengua pròpia. A l'articulat del nou Estatut són diversos els articles que atribueixen a l'Estat un paper proactiu en la consecució d'aquest objectiu, projectant-lo més enllà de les fronteres politicoadministratives de la comunitat autònoma. En són bons exemples les previsions dels articles 6, 12 i 50. Entre d'altres previsions, aquesta regulació consigna un deure de l'Estat i de la Generalitat de promoure la presència i l'ús de la llengua catalana a l'àmbit europeu i internacional i, semblantment, institueix el compromís de promoure la subscripció de convenis, tractats i altres instruments de col·laboració per tal de promoure l'ús del català amb altres territoris amb vincles lingüístics amb Catalunya.²⁵ Aquesta projecció supraterritorial de la llengua catalana constitueix precisament una de les novetats més significatives que va afrontar la reforma estatutària en matèria lingüística.²⁶

2.3 Ampliant el catàleg de drets i deures lingüístics en àmbits públics: l'exemple de l'àmbit judicial i la reforma pendent de la Llei orgànica del poder judicial

Per bé que, com apuntàvem suara, la major part de les previsions lingüístiques de l'Estatut no innoven l'estatut normatiu de l'idioma perquè ja es trobaven garantides legislativament des de fa anys —principalment a la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística— trobem que, en certs àmbits, la reforma de l'Estatut va servir per impulsar novetats cer-

25. Per a una ampliació sobre el contingut d'aquesta regulació estatutària, vegeu Pla, "Llengua al nou Estatut", 275.

26. Corretja, "Projecció supraterritorial", 247-264.

tament rellevants. Aquest és el cas de les previsions garantides al capítol III del títol I de la norma i que regulen un ampli catàleg de drets i deures lingüístics nous que es projecten en àmbits públics com l'Administració de justícia; els òrgans constitucionals i òrgans jurisdiccionals d'àmbit estatal; les administracions, organitzacions i institucions públiques, així com entitats privades que en depenen; el notariat i registres públics, i les entitats, empreses i establiments oberts al públic.²⁷

Per posar només un exemple, els articles 33 i 102 de l'Estatut preveuen drets i deures lingüístics nous projectats a l'Administració de justícia a Catalunya. Val a dir que d'altres articles de la norma incideixen també en la regulació dels usos lingüístics a l'Administració de justícia, encara que ho fan en la mesura que estableixen el règim general que hi és d'aplicació o amb referències tangencials o molt específiques previstes al títol III dedicat a l'ordenació del poder judicial.²⁸ En el que concerneix a l'article 33 de l'Estatut, intitulat "Drets lingüístics davant les Administracions Públiques i les institucions estatals", preveu quatre previsions especialment rellevants: en primer lloc es garanteix el dret d'opció lingüística dels ciutadans, i precisa que en les relacions amb les institucions, les organitzacions i les administracions públiques a Catalunya, totes les persones tenen dret a utilitzar la llengua oficial que elegeixin;²⁹ en segon lloc, es proclama que totes les persones, en les relacions amb l'Administració de justícia, el Ministeri Fiscal, el notariat i els registres públics, tenen dret a utilitzar la llengua oficial que elegeixin en totes les actuacions judicials, notarials i registrals, i a rebre tota la documentació oficial emesa a Catalunya en la llengua sol·licitada, sense que puguin patir indefensió ni dilacions indegudes a causa de la llengua emprada, ni se'ls pugui exigir cap mena de traducció; en tercer lloc, s'estableix

27. En aquest capítol no s'analitzaran totes aquestes novetats estatutàries. Per a una ampliació, vegeu Pla, "Llengua al nou Estatut".

28. Per a una ampliació sobre aquesta regulació, vegeu Pou, "Català a l'Administració de Justícia", 133-186. També, Ridao, "Règim juridicolingüístic", 371-390. Igualment, Pons, "Estatuto jurídico".

29. En paraules de la norma, aquest dret obliga aquestes "institucions, organitzacions i administracions públiques, inclosa l'Administració electoral a Catalunya, i, en general, les entitats privades que en depenen quan exerceixen funcions públiques".

que per garantir el dret d'opció lingüística, els jutges i els magistrats, els fiscals, els notaris, els registradors de la propietat i mercantils, els encarregats del Registre Civil i el personal al servei de l'Administració de justícia, “per a prestar llurs serveis a Catalunya, han d'acreditar, en la forma que estableixen les lleis, que tenen un nivell de coneixement adequat i suficient de les llengües oficials, que els fa aptes per a complir les funcions pròpies de llur càrrec o de llur lloc de treball”;³⁰ finalment, conclou precisant que els ciutadans de Catalunya tenen el dret de relacionar-se per escrit en català amb “els òrgans constitucionals i amb els òrgans jurisdiccionals d'àmbit estatal, d'acord amb el procediment establert per la legislació corresponent” i afegeix que aquestes institucions “han d'atendre i han de tramitar els escrits presentats en català, que tenen, en tot cas, plena eficàcia jurídica”.

L'article 102 de l'EAC, per la seva part, ubicat formalment dins el capítol III del títol III i rubricat “Del personal judicial i de la resta del personal al servei de l'Administració de Justícia de Catalunya”, preveu tres previsions d'incidència en matèria lingüística: primerament, disposa que els magistrats, els jutges i els fiscals que ocupin una plaça a Catalunya, textualment, “han d'acreditar un coneixement adequat i suficient del català per a fer efectius els drets lingüístics dels ciutadans en la forma i amb l'abast que determini la llei” (article 102.1); segonament, afegeix que el coneixement suficient de la llengua ha d'ésser valorat “d'una manera específica i singular per a obtenir una plaça en els concursos de trasllat corresponents”; i finalment conclou consignant que el personal al servei de l'Administració de justícia i de la Fiscalia a Catalunya també “ha d'acreditar un coneixement adequat i suficient de les dues llengües oficials que el fa apte per a complir les funcions pròpies del seu càrrec o lloc de treball”. Com és de veure, aquesta darrera previsió fou concebuda amb l'objectiu de posar fi al sistema vigent de simple meritació lingüística, que permet la provisió de places per part de personal que

30. Aquest mateix article 33.2 *in fine* afegeix també “Per a garantir el dret d'opció lingüística, l'Administració de l'Estat situada a Catalunya ha d'acreditar que el personal al seu servei té un nivell de coneixement adequat i suficient de les dues llengües oficials, que el fa apte per a complir les funcions pròpies del seu lloc de treball”.

desconeix la llengua oficial i pròpia del lloc on presta serveis. Amb la reforma estatutària es va prendre cura de garantir explícitament l'exigència d'un procés d'acreditació de coneixement lingüístic en la provisió de la plaça a Catalunya respecte de tot el personal (jutges, magistrats, fiscals, secretaris judicials i resta de personal al servei de l'Administració de justícia). Val a dir que doctrinalment s'ha advertit que, atenent a una interpretació literal de la norma, aquesta acreditació del coneixement lingüístic constitueix un contingut necessari que el desplegament normatiu que es faci d'aquesta previsió, a l'hora de concretar la forma i els terminis del procés d'acreditació, no pot negligir.³¹ De fet, fins i tot en la determinació del nivell de coneixement lingüístic exigible, l'Estatut empra l'expressió "adequat i suficient", de manera que considera les funcions professionals que s'han d'acomplir al servei de la ciutadania, criteris per altra part fàcilment subsumibles en els diferents graus de coneixement lingüístic establerts en el Marc europeu comú de referència per a les llengües.

Es tracta, com és de veure, d'una regulació estatutària innovadora que des dels inicis de la tramitació parlamentària³² fou concebuda amb l'objectiu de corregir les inèrcies que històricament han obstruït la plena norma-

31. Vegeu especialment Pou, "Català a l'Administració de Justícia", 133-186.

32. El text de la iniciativa presentada el 8 de juliol de 2005 ja garantia bona part de les previsions que s'acabarien aprovant mesos més tard a la dicció final dels articles 33 i 102. És més, l'estudi de la seva tramitació parlamentària al Parlament permet asseverar, ja d'entrada, dues afirmacions: primerament, es constata, des dels inicis, la voluntat de garantir un règim de capacitació lingüística del personal judicial a Catalunya que assegurés un coneixement adequat i suficient dels dos idiomes oficials va comptar amb un amplíssim consens polític; segonament, l'estudi dels treballs parlamentaris permet constatar també que s'era conscient que, tractant-se d'una matèria d'incidència també en reductes competencials de l'Estat, exigiria emprendre reformes legals ulteriors per a garantir-la efectivament, inclosa una reforma de la llei orgànica del poder judicial. Prenent-ho en consideració, en compliment del dictamen del Consell Consultiu núm. 269 d'1 de setembre de 2005, s'incorporarien algunes esmenes a la dicció dels preceptes amb l'objectiu d'evitar incórrer en vici d'inconstitucionalitat per raons competencials. Partint d'aquesta base, la dicció finalment aprovada dels articles 33 i 102 de l'Estatut no serà objecte de gaires esmenes al llarg de l'iter seguit en la tramitació parlamentària de la reforma, la qual cosa no obsta que centressin intensos debats tant al Parlament de Catalunya com a les Corts Generals.

lització del català en aquest àmbit.³³ Un àmbit, el judicial, especialment sensible pel que fa a la planificació i regulació lingüística perquè constitueix un escenari privilegiat de comunicació on conflueixen interessos en conflicte i s'hi dirigeixen drets i obligacions.³⁴

En qualsevol cas, als efectes que aquí interessen, convé advertir que les previsions dels articles 33 i 102 de l'Estatut s'han d'interpretar prenent en consideració l'article 9 de la CELRM, els informes del Comitè d'Experts i les Recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa adreçades a l'Estat espanyol en els cicles de control del compliment del conveni. El darrer exemple l'ofereixen les Recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa aprovades el 20 de gener de 2016. L'interès d'aquestes recomanacions rau en el fet que identifica sis àmbits deficitaris en què els compromisos adquirits per l'Estat espanyol quan va ratificar el conveni no es garanteixen degudament, motiu pel qual es demana a les autoritats espanyoles que emprenguin diverses mesures correctores. Les dues primeres recomanacions es projecten singularment en l'àmbit de la justícia. Més concretament, a l'empara dels compromisos previstos a l'article 9 de la Carta, commina les autoritats espanyoles a

33. Encara avui l'Administració de Justícia constitueix el reducte públic menys permeable a l'ús de les llengües autonòmiques cooficials. La seva presència s'hi troba molt minoritzada. A Catalunya, les darreres estadístiques sobre usos lingüístics a l'àmbit judicial facilitades per l'Informe de Política Lingüística corresponent a l'any 2015, elaborat per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat, confirmen les tendències detectades en etapes precedents. Vegeu l'Informe de política lingüística 2015, elaborat per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat (consultable en línia), 33.

34. Aquesta circumstància explica que la determinació de quines poden ser les llengües emprades pels ciutadans quan s'hi relacionen esdevé cabdal perquè pot arribar a limitar o directament coartar drets fonamentals vinculats al procés judicial com el dret a la tutela judicial efectiva o el dret a defensa. A més, vist en perspectiva històrica i comparada, l'àmbit judicial ha esdevingut un dels àmbits públics menys proclius a la presència i ús de les llengües regionals o minoritàries. De fet, són molts els estats que han prohibit l'ús d'aquestes llengües a la justícia, i l'han reservat a les llengües "nacionals" en les quals tradicionalment s'han expressat els poders de l'Estat. En són exemples paradigmàtics l'ordenança francesa de Villers-Cotteret de 1539 que va imposar el francès com a llengua de les autoritats judicials o el Decret espanyol de Nova Planta de la Reial Audiència del Principat de Catalunya de 16 de gener de 1716 que va imposar també l'ús de la llengua castellana en la tramitació de causes judicials. La imposició de l'ús de les llengües dominants a la justícia es concebia com un instrument per enfortir la unitat i consolidar així el projecte de l'estat-nació.

emprendre dues iniciatives: primerament, modificar el marc jurídic intern, i més concretament l'article 231 de la LOPJ, a fi de garantir expressament que les autoritats judicials penals, civils i administratives de les comunitats autònomes amb règims de cooficialitat lingüística podran tramitar els procediments en les llengües cooficials a petició d'una de les parts; en segon lloc, se les requereix a adoptar mesures jurídiques i pràctiques per garantir que una proporció adequada de personal judicial que presta serveis a comunitats autònomes on s'apliquen les previsions de l'article 9 de la Carta tingui un domini suficient de les llengües cooficials per acomplir les seves tasques professionals.

Val a dir que ambdues recomanacions no representen cap novetat perquè ja consten explícitades a les Recomanacions del Comitè de Ministres adreçades a l'Estat espanyol en anteriors cicles de control de la Carta. Més concretament, les trobem totes dues expressament recollides a les recomanacions adoptades el 24 d'octubre de 2012.³⁵ A parer del Comitè d'Experts, el règim de meritació lingüística de jutges, magistrats, fiscals i altre personal judicial vigent actualment a l'Estat espanyol no permet donar compliment efectiu als compromisos adquirits per l'Estat espanyol. En aquest escenari, el desconeixement de la llengua regional o minoritària per part de qui, precisament, ha de vetllar pel seu ús en seu jurisdiccional, constitueix sovint un obstacle infranquejable a l'ús d'aquestes llengües en la tramitació dels processos judicials. Partint d'aquesta base, es commina l'Estat espanyol a garantir un nivell de competència lingüística que assegurï que el personal judicial que presta serveis a les comunitats autònomes amb estatuts de cooficialitat lingüística tingui un domini suficient de les llengües regionals o minoritàries concernides, que el faci apte per acomplir les tasques professionals que té encomanades. Aquesta competència lingüística es valora com una condició necessària per garantir una correcta implementació dels compromisos previstos a l'article 9 de la Carta, motiu pel qual requereix que s'emprenguin reformes

35. I en el que concerneix al requeriment adreçat a esmenar el règim d'aptitud lingüística del personal judicial es troba consignada a tots els cicles de control previs, i més concretament a les recomanacions adoptades el 10 de desembre de 2008 i el 21 de setembre de 2005.

normatives i mesures pràctiques per donar-hi compliment. Una petició que, malgrat ser objecte de denúncia explícita d'incompliment en tots els cicles de supervisió de l'aplicació de la Carta a Espanya, a data d'avui encara no ha estat atesa.

En qualsevol cas, als efectes que aquí interessin, la reforma de l'estatut pretenia avançar precisament en aquesta direcció. Els articles 33 i 102 de l'Estatut responen a la voluntat explícita del legislador estatuent d'assegurar un règim de capacitació lingüística del personal judicial que presta serveis a Catalunya. En el rerefons d'aquest marc estatutari planeja l'objectiu de garantir que qui exerceix funcions judicials al servei de la ciutadania compregui la llengua en la qual s'expressen oralment i per escrit els justiciables. Això no obstant, en aquesta qüestió i també en d'altres, la interpretació *secundum constitutionem* desenvolupada a la fonamentació jurídica de la Sentència del TC 31/2010 de 28 de juny, en limita determinantment la seva eficàcia jurídica. En aquesta sentència, el TC avala la constitucionalitat d'ambdós preceptes però els nega eficàcia jurídica emprant la tècnica de la remissió normativa al que disposa la legislació de l'Estat que es dicti i més concretament al que disposi la Llei orgànica del poder judicial, atenent al marc de repartiment competencial d'incidència. A més, en aquesta decisió, l'alt tribunal negligeix tota referència, directa o tangencial, a la CELRM quan interpreta les previsions lingüístiques de l'Estatut i, més sensiblement, quan pren posició sobre quin ha de ser l'abast i sentit de la legislació estatal que es dicti en aquest àmbit.

D'aquí la necessitat d'analitzar críticament, ni que sigui de manera sucinta, la STC 31/2010, per l'impacte que ha tingut a l'hora de precisar la interpretació que s'ha donat a les previsions lingüístiques estatutàries, en els termes que s'estudien a continuació.

3. Revisió crítica de la STC 31/2010, de 28 de juny

3.1 Sobre la constitucionalitat del marc lingüístic estatutari

L'anàlisi dels reptes que, per l'evolució del dret lingüístic català, representa la nova regulació estatutària no pot concloure's sense una obligada men-

ció, ni que sigui succinta, a la cèlebre Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny, resolutòria del recurs d'inconstitucionalitat interposat per noranta-nou diputats del Grup Parlamentari Popular del Congrés contra diversos preceptes de la LO 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'EAC.³⁶ Una sentència certament singular si es pren en consideració que, per primera vegada a la seva història, l'alt tribunal resolva un recurs interposat contra un estatut d'autonomia aprovat per la via de l'article 151 de la Constitució, plebiscitat per referèndum popular i, consegüentment, dotat d'una legitimitat democràtica reforçada. Tot plegat explica l'enorme impacte polític que va tenir aquesta resolució i explica també el sentit de bona part de les lectures crítiques que se n'han fet en seu política i acadèmica. En aquestes lectures sovint hi planen reflexions crítiques entorn de l'encaix de la justícia constitucional dins l'Estat democràtic i també reflexions sobre com la jurisprudència constitucional vincula al legislador.³⁷ Certament, en aquestes qüestions, la sentència ofereix un marc especialment propici per al debat.³⁸

36. Recurs d'inconstitucionalitat n. 8045-2006, de 31 de juliol de 2006, admès a tràmit per provisió del Tribunal Constitucional de 27 de setembre de 2006, al BOE n. 241 de 9 d'octubre de 2006, 34930. En el que concerneix a la Sentència 31/2010, de 28 de juny, consta publicada al BOE n. 172, de 16 de juliol de 2010, Suplement, 1.

37. Com és sabut, en l'escenari polític i parlamentari català, la sentència va motivar la multitudinària mobilització ciutadana tinguda el 10 de juliol de 2010 a Barcelona. Uns dies més tard, el 16 de juliol, com a mostra de disconformitat amb la sentència, el Ple del Parlament de Catalunya va aprovar la Resolució 750/VIII, intitulada "sobre la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut", que consigna una ratificació solemne del preàmbul del text estatutari enjudiciat (BOPC n. 771, de 19 de juliol de 2010, 3). Posa especialment de manifest la rellevància històrica i política d'aquest procés d'enjudiciament constitucional que transcendeix a bastament l'estricte contingut jurídic de la decisió.

38. Es coincideix a considerar que la STC 31/2010 és una de les sentències més transcendents en matèria d'organització territorial de l'Estat. En aquesta decisió, l'Alt Tribunal esbossarà nous llindars en les relacions d'encaix polític Catalunya-Espanya i marcarà, alhora, un canvi de direcció en la trajectòria seguida fins ara per la jurisprudència constitucional en la interpretació de la posició que ocupen els estatuts d'autonomia dins el sistema de fonts del dret i respecte a la mateixa conceptualització de l'Estat de les autonomies i la definició dels seus aspectes estructurals. Qüestions, per cert, que van generar una certa divisió dins el mateix Tribunal, com posen de manifest els vots particulars de la resolució. Per una ampliació sobre el sentit d'aquests interessants debats, vegeu, per tots, el monogràfic de la *Revista Catalana de Dret Públic. Especial sobre la sentència de l'Estatut*, consultable en línia. També, per tots, Álvarez, i Rosado (dir.), i Sanjuán (coord.) *Estudios sobre la Sentencia 31/2010*.

En el que concerneix a la interpretació de les previsions lingüístiques estatutàries, l'anàlisi del contingut i abast d'aquesta sentència exigeix partir d'una premissa: el caràcter marcadament obert de la dicció del text constitucional espanyol en aquesta matèria. Recordem que si una nota defineix, en essència, la regulació constitucional del fet lingüístic és la seva vocació de relativa incompletesa definida per la decisió del constituent de remetre als estatuts d'autonomia la competència per definir el règim lingüístic de cada comunitat autònoma. De fet, per manament de l'article 3.2 del text constitucional, els estatuts d'autonomia s'han erigit com les normes constitucionalment competents per prendre decisions particularment claus en matèria lingüística, en els termes que s'han estudiat més detingudament al capítol primer al qual ens remetem. I ens hi remetem perquè precisament aquest marc constitucional i estatutari esdevé el paràmetre a partir del qual la tasca hermenèutica del Tribunal Constitucional havia de desenvolupar-se a l'hora d'enjudiciar les previsions lingüístiques de l'Estatut impugnades pels recurrents. En fer-ho, vinculava indefectiblement a l'alt tribunal l'obligació d'extremar la deferència i *self restraint* que havien d'orientar imperativament la seva actuació, prenent especialment en consideració la confluència de voluntats que representava el pacte estatutari.

Una lectura conjunta de la interpretació de les previsions lingüístiques de l'Estatut desenvolupada als fonaments jurídics de la sentència permet asseverar, d'entrada, tres constatacions: en primer lloc, l'advertiment que, en aquesta sentència, el TC redefineix certs conceptes clau vertebradors del règim lingüístic (conceptes com el de llengua pròpia, oficialitat o deure de coneixement lingüístic del català), de manera que s'aparta sensiblement de la línia interpretativa desenvolupada a la seva jurisprudència precedent, la qual cosa ha centrat interessants reflexions en seu acadèmica que hi veuen una regressió criticable;³⁹ en segon lloc, la sentència debilita la posició de l'Estatut d'autonomia dins el sistema de fonts del dret i el seu

39. Per tots, vegeu Pons, "Efectes de la STC 31/2010", 120-152. També, Jou, "Sentència 31/2010, reinterpretada", 153-191.

paper de norma delimitadora de competències,⁴⁰ interpretació que es traduirà en uns pronunciaments interpretatius de certes previsions lingüístiques que neguen el nucli del manament contingut a l'EAC basant-se en una remissió genèrica a d'altres normes estatals, la qual cosa també ha centrat interessants reflexions entorn de les seves implicacions en l'àmbit dels principis de relació internormativa;⁴¹ en tercer lloc, convé subratllar també que es tracta d'una sentència interpretativa que suscita incerteses sobre l'eficàcia dels seus pronunciaments i de les previsions estatutàries sotmeses a enjudiciament i, alhora, genera inseguretat jurídica especialment quan els preceptes estatutaris s'interpreten en un sentit que s'allunya substancialment de l'ordre gramatical o semàntic, ja que es proposen lectures que prenen en consideració d'altres criteris i que no es consig-

40. Sobre aquesta qüestió, resulten especialment interessants també les reflexions de Viver, "Tribunal Constitucional", 363-402. Del mateix autor, "En defensa dels Estatuts", 97-130. Val a dir que amplis sectors doctrinals subratllen que la resolució ofereix una interpretació regressiva i criticable perquè essencialment nega als estatuts d'autonomia la funció complementària que constitucionalment els correspon i ho fa, a més, allunyant-se de la doctrina jurisprudencial que l'havia avalada i molt especialment de la jurisprudència que s'havia establert a la STC 247/2007, de 12 de desembre. Són diversos els juristes que en els debats acadèmics que ha propiciat la sentència postulen la conveniència de revisar la doctrina jurisprudencial amb l'objectiu de fer-la més respectuosa amb la realitat actual de l'Estat de les autonomies, i amb els processos d'integració supranacional i descentralització experimentats precisament sota els auspicis del text constitucional. Molt especialment i, per tots, vegeu Balaguer "Estado autonómico en el contexto de la integración europea", a Álvarez, i Rosado (dir.), i Sanjuán (coord.), *Estudios sobre la Sentencia 31/2010*, 27-72. Vegeu també, per tots, Albertí, "Estado de las Autonomías", 96. Vegeu també Fossas, "Estatut com a norma".

41. Sobre aquesta qüestió resulten especialment interessants les reflexions de Xiol Rios en què adverteix que "los pronunciamientos interpretativos que niegan el núcleo del mandato contenido en el EAC fundándose en la remisión por este a normas estatales sobre la regulación de la materia tienen el grave inconveniente de romper el principio de competencia, subrayado por el TC como el principio que informa las relaciones entre los estatutos de autonomía y las demás leyes orgánicas y ordinarias, puesto que se traduce en la práctica en un principio en virtud del cual se admite el desplazamiento de los contenidos legítimos del Estatuto de autonomía por parte de la normativa estatal mediante la cual se regula la materia, sustituyendo la relación propia del principio de competencial por otra más próxima al principio de jerarquía normativa". Vegeu Xiol, "STC sobre el EAC", 169.

nen a la part dispositiva de la resolució.⁴² A continuació desenvoluparem succintament aquesta darrera reflexió crítica.

Amb caràcter previ, però, convé subratllar una qüestió de fons: globalment considerada, la STC 31/2010 avala la constitucionalitat dels eixos vertebradors del règim juridicolingüístic català. Així, entre d'altres previsions, la STC 31/2010 ratifica el contingut essencial de l'estatut de la cooficialitat lingüística autonòmica; avala la legitimitat constitucional que el català s'utilitzi com a llengua vehicular i d'aprenentatge a l'ensenyament a Catalunya, enllaçant amb el que havia resolt a la STC 137/1986 i sempre que s'interpreti en el sentit del que disposen els FJ 24 i 26 de la Sentència;⁴³ garanteix que el català, llengua pròpia de Catalunya, sigui la llengua d'ús normal, encara que no preferent, a les administracions públiques i als mitjans de comunicació públics de la comunitat; o, a títol indicatiu, avala el procés de normalització lingüística endegat amb l'adveniment de la democràcia. Pel que fa a aquesta darrera previsió, especialment rellevant, el FJ 14 de la Sentència declara textualment la "procedència que el legislador pugui adoptar, si escau, les adequades i proporcionades mesures de política lingüística tendents a corregir, d'existir, situacions històriques de desequilibri d'una de les llengües oficials respecte de l'altra".⁴⁴

42. Adverteix Xiol Rios que "los defectos, desde el punto de vista de la seguridad jurídica, de las sentencias interpretativas resultan mayores cuando en la sentencia se sigue una argumentación fundada en una metodología formalista, como es el caso, pues en este caso la interpretación formulada (i) depende de modo estrecho de la literalidad del precepto respecto del cual se formula la interpretación y cualquier variación de orden gramatical o semántico en otro texto que deba ser interpretado o cualquier variación que pueda atribuirse a su sentido derivada del contexto de la norma puede dar lugar a interpretaciones según las cuales el pronunciamiento del TC no sería aplicable; (ii) es especialmente sensible a la posible existencia de incorrecciones lógicas en las inferencias formuladas". Vegeu *ibídem*, 168-169.

43. Precisament, les lectures que s'han fet d'aquesta interpretació jurisprudencial han erigit el model de conjunció lingüística a l'escola catalana en uns dels àmbits més controvertits. Sobre aquesta qüestió, vegeu, per tots, Corretja, "De nou, sobre els tribunals". També Ridao, "LOMCE o la construcció d'un dret".

44. Val a dir que aquest aval explícit al procés de normalització de la llengua pròpia el trobem a d'altres fonaments jurídics de la resolució. N'és un bon exemple el FJ 23, en què l'Alt Tribunal, a l'hora d'interpretar el sentit de l'article 50.5 de l'Estatut esmenta explícitament la conveniència de prendre en consideració "el marc de la política de foment i difusió del català" vigent a Catalunya.

Dit altrament, l'única previsió lingüística de l'Estatut que la part dispositiva de la STC 31/2010 declara inconstitucional i, per tant, anul·la, és l'expressió "preferent" de l'article 6.1 (una preferència que, per cert, es garantia des de feia anys a la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística). Als efectes que aquí interessin, la STC 31/2010 resol explícitament que totes les previsions lingüístiques de l'Estatut impugnades pels recurrents, exceptuant el terme "preferent" de l'article 6.1, algunes interpretades en el sentit establert als seus fonaments de dret o part dispositiva, respecten els manaments de la norma suprema i, per consegüent, no estan viciades d'inconstitucionalitat, plantejament que va ser objecte de discrepàncies explicitades a certs vots particulars de la sentència.

Ara bé, dit això, com s'estudiarà succintament a continuació, la interpretació *secundum constitutionem* que fa de certes previsions de lingüístiques de l'Estatut, assumeix una lectura tan forçada de la dicció literal de la norma que en dificulta la seva comprensió i en desdibuixa el seu sentit literal i autèntic.

3.2 In claris non fit interpretatio? Revisió del contingut i abast d'una controvertida sentència interpretativa

Per concloure aquesta succinta revisió crítica de la STC 31/2010 esdevé convenient apuntar un parell de reflexions finals vinculades a les fórmules interpretatives emprades pel Tribunal a l'hora d'enjudiciar la constitucionalitat de la disposició estatutària. La lectura dels fonaments jurídics que interpreten les previsions lingüístiques de l'Estatut permet asseverar que, en certs passatges, es força el sentit de la norma fins a l'extrem que, com s'ha posat de manifest en seu doctrinal, se li fa dir allò que, efectivament, no diu.⁴⁵ En aquest sentit, des de la doctrina s'adverteix que, en certs

45. Vegeu, per tots, Jou, "Sentència 31/2010, reinterpretada", 153-191. Igualment, sobre la interpretació en la sentència projectada a la regulació lingüística, resulten especialment suggerents les reflexions de Xiol, "STC sobre el EAC", 161-196. Amb un abast més general, vegeu també García, "De las competencias en el Estatuto", 58, on s'afirma que "El Tribunal realiza en este punto (FJ 61) una interpretación correctora que lleva al fallo y manipula el sentido del precepto haciéndole decir lo que no decía la propuesta, al menos inicialmente, para salvar su validez, pero con apoyo en una parte del texto". Igualment, vegeu Tornos, "Estatuto de Autonomía", 22, on adverteix que "en algunos casos la sen-

fonaments de la decisió, es recorre a una argumentació fonamentada en els principis que informen el sistema, més enllà de la dicció literal de les normes i les inferències lògiques que poden deduir-se del seu text.⁴⁶ Constatació que s'explicita també, en termes especialment incisius, als vots particulars dels magistrats discrepants amb la decisió que ho denuncien explícitament.

Pel que fa a la regulació lingüística, formalment la sentència preveu diferents tipus de pronunciaments: un primer és el pronunciament d'inconstitucionalitat recollit a la part dispositiva (la precisió "ús preferent" de l'article 6.1 de l'EAC); un segon tipus inclou declaracions d'interpretació conforme a la Constitució recollides a la part dispositiva emprant la fórmula "No son inconstitucionales, siempre que se interpreten en los términos establecidos en el correspondiente fundamento jurídico que se indica, los siguientes preceptos" (entre d'altres, s'inclou el dret a emprar el català davant òrgans constitucionals i jurisdiccionals estatals de l'article 33.5),⁴⁷ finalment, s'inclouen les declaracions de rebuig de la inconstitucionalitat mitjançant un interpretació conforme amb la CE que no es recull a la part dispositiva de la sentència sinó que només es troba recollida a la seva fonamentació jurídica.⁴⁸ Dins d'aquesta darrera categoria s'inclouen, entre d'altres, la interpretació dels articles 33 i 102 (llengua a la justícia) prevista als fonaments jurídics 21 i 51. En qualsevol cas, l'opció de no incloure totes les interpretacions conforme a la Constitució a la part dispositiva de

tencia puede incluso calificarse de manipulativa, como cuando por ejemplo hace decir al Estatuto que trata de crear un Consejo de Justicia como órgano de la Generalitat, cuando el Estatuto lo concibe como órgano desconcentrado del Consejo General del Poder Judicial".

46. Sobre aquesta qüestió, vegeu Xiol, "STC sobre el EAC", 161-196.

47. S'inclouen també dins aquesta categoria el deure de conèixer el català de l'article 6.2, el dret d'ús del català per part de consumidors i usuaris i el deure de disponibilitat lingüística de l'article 34, el deure de les administracions en l'àmbit autonòmic d'emprar el català de l'article 50.5, i el català com a llengua vehicular de l'ensenyament de l'article 35.

48. Doctrinalment, s'ha distingit una darrera categoria inclosa per "declaraciones de rechazo de la inconstitucionalidad, que pueden entenderse comprendidas en la cláusula general que cierra el fallo" dintre de les quals s'inclourien les interpretacions dels articles 33.2, 50.4, 36.1 i 2, 37 i 101.3 de l'Estatut, en la interpretació facilitada als FJ 21, 23, 25, 26 i 50. Vegeu Xiol, "STC sobre el EAC", 167.

la sentència era volguda, en els termes que posa de manifest la lectura de certs vots particulars.⁴⁹

D'entrada, el recurs a aquesta tècnica de les sentències interpretatives, emprada a bastament en aquesta sentència, planteja l'inconvenient de suscitar incerteses sobre l'eficàcia dels pronunciaments. Alhora, genera inseguretat jurídica especialment quan, com bé ha advertit la doctrina, els preceptes estatutaris s'interpreten en un sentit que s'allunya substancialment de l'ordre gramatical o semàntic, ja que es proposen lectures que prenen en consideració d'altres criteris i que no es consignen a la part dispositiva de la resolució.⁵⁰

Sobre aquesta qüestió convé recordar que la dicció literal de bona part dels preceptes de l'Estatut que regulen drets i deures lingüístics no deixa lloc a equívocs per la seva claredat i la seva concisió. Nogensmenys, la interpretació conforme a la Constitució que se'n fa a la STC 31/2010 n'altera, en ocasions, el seu sentit i genera una certa confusió, contrària al principi de seguretat jurídica garantit a l'article 9.3 de la Constitució. Sobre aquesta qüestió esdevé pertinent recordar que la mateixa doctrina jurisprudencial del TC havia estat confirmant, amb relació al principi d'interpretació conforme a la Constitució, que l'alt tribunal no pot "ignorar o desfigurar el sentit dels enunciats legals meridians" ni tampoc pot "reconstruir una norma que no estigui degudament explícita en un text" per avalar-ne o no la seva constitucionalitat, entre d'altres motius perquè "no pot assumir una funció de legislador positiu que institucionalment no li correspon" (per totes, STC 138/2005, FJ 5). El recordatori a aquesta doctrina no és banal

49. Alguns parlen fins i tot de sentència oculta.

50. Adverteix Xiol Rios, que "los defectos, desde el punto de vista de la seguridad jurídica, de las sentencias interpretativas resulta mayores cuando en la sentencia se sigue una argumentación fundada en una metodología formalista, como es el cas, pues en este caso la interpretación formulada (i) depende de modo estrecho de la literalidad del precepto respecto del cual se formula la interpretación y cualquier variación de orden gramatical o semántico en otro texto que deba ser interpretado o cualquier variación que pueda atribuirse a su sentido derivada del contexto de la norma puede dar lugar a interpretaciones según las cuales el pronunciamiento del TC no sería aplicable; (ii) es especialmente sensible a la posible existencia de incorrecciones lógicas en las inferencias formuladas". Vegeu Xiol, "STC sobre el EAC", 168-169.

perquè certs vots particulars de la STC 31/2010 han estat recordats amb l'objectiu de criticar certes interpretacions conforme a la Constitució previstes a la sentència que semblen expulsar de l'ordenament jurídic el tenor literal d'alguns preceptes de l'Estatut, sense fer-ho efectivament. Algunes d'aquestes interpretacions es projecten precisament en el règim lingüístic.

A més, com apuntàvem suara, bona part d'aquestes interpretacions conforme a la CE que es desenvolupen als fonaments jurídics de la resolució no es traslladen a la seva part dispositiva. Per posar només un exemple, projectant-ho a la interpretació que l'alt tribunal fa dels articles 33 i 102 relatius a la llengua a la justícia, les interpretacions conforme a la CE que es despleguen en els fonaments jurídics no es traslladen a la part dispositiva amb l'única excepció de la interpretació conforme de l'article 33.5, que sí que trobem recollida a la part dispositiva de la resolució.⁵¹ Per aquest motiu, des de certs sectors doctrinals s'ha defensat que els raonaments del Tribunal que no es reflecteixen en la part dispositiva de la sentència no es poden usar com a font d'interpretació d'altres preceptes legals, com s'ha fet a bastament.⁵²

3.3 Sobre l'eficàcia jurídica de les previsions lingüístiques estatutàries: el recurs a la tècnica de la col·laboració internormativa

A tall de conclusió d'aquesta lectura crítica de la STC 31/2010, convé advertir també que, al llarg de la seva controvertida fonamentació jurídica, són diverses les interpretacions dels preceptes lingüístics estatutaris que, malgrat avalar-ne la seva constitucionalitat, no els reconeixen eficàcia jurídica emprant la tècnica de la remissió normativa. Per il·lustrar-ho posarem l'exemple de la interpretació que dona el TC als articles 33 i 102 de l'Estatut en el que concerneix al règim de capacitació lingüística del personal judicial. Recorda el TC que els paràgrafs 3 i 4 de l'article 33 pretenen assegurar l'efectivitat del dret d'opció lingüística en àmbits

51. Per una ampliació sobre les interpretacions conforme a la CE de les previsions lingüístiques, i si consten o no a la part dispositiva, vegeu Pons, "Efectes de la STC 31/2010", 149.

52. Vegeu Jou, "Sentència 31/2010, reinterpretada", 155.

competencials privatis de l'Estat. I això perquè, recordem-ho, el paràgraf 3 prescriu que jutges, magistrats, fiscals, notaris, registradors de la propietat i mercantils, encarregats del Registre Civil i personal al servei de l'Administració de justícia han d'acreditar un coneixement adequat i suficient de les dues llengües per prestar els seus serveis a Catalunya. Malgrat que s'incideix en àmbits competencials de l'Estat, el Tribunal conclou que no s'incorre en vici d'inconstitucionalitat perquè el mateix paràgraf conté una remissió a la llei. En paraules del mateix Tribunal, atès que l'article 33.3 de l'EAC preveu una remissió a les lleis, a parer del TC és "obvi que aquestes sols poden ser lleis estatals en virtut de les reserves establertes als articles 122.1, 124.3 i 149.1.5, 8 i 18 CE" per la qual cosa en dedueix "que aquests paràgrafs de l'article 33 EAC són només una projecció del paràgraf que els precedeix, és a dir, la simple formalització d'una conseqüència inherent a la declaració de cooficialitat prevista a l'art. 6.2 EAC: el dret d'opció lingüística (art. 33.1 EAC), derivat del dret de les persones a no patir discriminació per raons lingüístiques (art. 32 EAC)". Així doncs, a parer de l'alt tribunal, el seu exercici a les institucions públiques estatals requereix "la intervenció, inexcusable i excloent, del legislador estatal". Més concretament, en el que concerneix a jutges i magistrats, el legislador orgànic del poder judicial. Per consegüent, segons el TC l'estatut de cooficialitat i el consegüent dret d'opció lingüística dels ciutadans en la seva relació amb l'Administració de justícia es projecten en la previsió d'un règim de capacitació lingüística del personal judicial a fi d'assegurar aquest dret d'opció lingüística, règim que en tot cas haurà de disciplinar de manera exclusiva i excloent l'Estat, principalment a través de la llei orgànica del poder judicial. El TC conclou advertint que aquests arguments permeten desestimar la impugnació dels articles 33.3 i 33.4 de l'EAC.⁵³ Aquests arguments també avalen la constitucionalitat de les previsions de l'article 102.1 de l'EAC, constitucionalitat que també troba el seu fonament en el règim de cooficialitat lingüística, i s'adverteix que, en tot cas, "la seva concreció i efectivitat corresponen inexcusablement a la legislació de l'Estat".

53. Més concretament, empra l'expressió "Solo con el entendimiento antes expresado y en virtud de las razones expuestas ha de ser desestimada la impugnación del art. 33.3 y 4 EAC".

Com és de veure, s'utilitza el recurs a la necessària col·laboració internormativa entre l'Estatut i certes disposicions legislatives estatals, principalment la LOPJ, amb l'objectiu de formular interpretacions conformes a la Constitució dels preceptes impugnats.⁵⁴ Per cert, un recurs a la tècnica de col·laboració internormativa que s'empra a bastament a la sentència i, molt especialment, en el que concerneix a la regulació d'incidència directa o tangencial en el poder judicial.⁵⁵ Dit altrament, se n'avalua la constitucionalitat però se'ls nega eficàcia jurídica emprant la tècnica de la remissió normativa al que disposa la legislació de l'Estat que es dicti i més concretament al que disposi la LOPJ. Aquesta interpretació jurisprudencial, i la distinció que efectua entre validesa i eficàcia, explica que les previsions lingüístiques analitzades relatives a la garantia d'un règim de capacitació lingüística que garanteixi un "coneixement adequat i suficient" de la llengua catalana per part del personal judicial encara avui no es trobi assegurat a la pràctica per manca de voluntat política de reformar la LOPJ en el sentit previst a l'Estatut.

Semblantment, en la interpretació de l'article 102.4 de l'Estatut el TC parteix també de la seva constitucionalitat. En paraules del FJ 21 de la sentència, aquest article tampoc està viciat d'inconstitucionalitat "perquè el deure d'acreditar el coneixement de les dues llengües oficials es predica en el precepte, en termes generals i de principi, com a conseqüència inherent a la cooficialitat, respecte del personal al servei de l'Administració de Justícia i Fiscalia a Catalunya". Partint d'aquesta base també adverteix que "serà amb ocasió, si escau, del desenvolupament normatiu d'ambdues previsions estatutàries per part del poder polític competent, estatal o autonòmic, quan eventualment podrà requerir-se a aquest Tribunal el pertinent judici de constitucionalitat sobre els específics termes en els quals es concreta aquest deure de coneixement de les dues llengües oficials pels esmentats servidors públics". Segons l'alt tribunal, l'Estatut es limita a formalitzar una garantia del dret d'opció lingüística que assisteix als ciutadans en un règim de cooficialitat lingüística. Així doncs, atribueix

54. Vegeu Pla, "Llengua a la STC 31/2010".

55. Sobre el recurs a la tècnica de la relació internormativa, vegeu especialment Cabellos, "Poder Judicial i model d'Estat", 206-211.

a aquestes previsions estatutàries una naturalesa de declaració de principis de “naturalesa declarativa d’una conseqüència constitucionalment inherent a la cooficialitat”.⁵⁶ Aquesta argumentació serveix per desestimar la impugnació advertint que, si escau, durà a terme el pertinent judici de constitucionalitat quan es desenvolupin normativament i si escau s’impugnin a la jurisdicció constitucional.

Dit això, la doctrina ha posat èmfasi en la constatació de l’interès d’aquesta sentència perquè, més enllà de les reserves esmentades anteriorment, avala la constitucionalitat de la disponibilitat lingüística i la consegüent exigència de capacitació lingüística en les dues llengües oficials de jutges i magistrats, personal al servei de l’Administració de justícia, fiscals, notaris i registradors. S’estableix que hauran d’acreditar el coneixement del català perquè, textualment “se colige sin dificultad que estos apartados del artículo 33 EAC [...] son una consecuencia inherente a la declaración de cooficialidad”. Com s’ha recordat doctrinalment, amb aquest pronun-

56. En paraules literals del FJ 21 de la sentència, “Por su lado, el apartado 4 del art. 102 EAC tampoco merece reproche alguno de inconstitucionalidad por cuanto el deber de acreditación del conocimiento de las dos lenguas oficiales se predica en el precepto, en términos generales y de principio, como consecuencia inherente de la cooficialidad, respecto del personal al servicio de la Administración de Justicia y de la Fiscalía en Cataluña. Será con ocasión, en su caso, del desarrollo normativo de ambas previsiones estatutarias por parte del poder político competente, estatal o autonómico, cuando, eventualmente, podrá requerirse de este Tribunal el pertinente juicio de constitucionalidad sobre los específicos términos en los que llegue a concretarse el deber de conocimiento de las dos lenguas oficiales por los referidos servidores públicos que, como consecuencia genérica de la cooficialidad, los preceptos ahora examinados se limitan a formalizar en garantía del derecho de opción lingüística que asiste a los ciudadanos. Por lo dicho ha de desestimarse la impugnación del art. 102.4 EAC. En fin, no procede en este punto el enjuiciamiento del apartado 2 del art. 102 EAC, toda vez que, referido al conocimiento del Derecho propio de Cataluña, plantea una cuestión ajena a la de los derechos y deberes lingüísticos, por lo que será objeto de examen al conocer del recurso en la parte en que se impugnan determinados preceptos del título III del Estatuto. A ese momento remitimos también el análisis del apartado 3 del art. 102 EAC, en lo que se refiere a la acreditación del conocimiento del Derecho propio de Cataluña. En lo que respecta a la acreditación del conocimiento del catalán, a la que también alude el precepto, se limita a concretar la declaración de principio contenida en los preceptos de los que ahora nos ocupamos y que, por esa su naturaleza declarativa de una consecuencia constitucionalmente inherente a la cooficialidad, no puede merecer, por las razones y con el entendimiento ya expuestos, el reproche del que es objeto por los demandantes, lo que conduce a desestimar la impugnación del art. 102.3 EAC en este punto”.

ciament es trenca amb la tendència jurisprudencial que havia considerat que no hi havia aquesta obligació d'acreditar el coneixement de la llengua catalana, sens perjudici que es valorés com un mèrit.⁵⁷

Val a dir que en la interpretació d'aquestes previsions el TC negligeix tota menció a la CELRM. De fet, la STC 31/2010 no esmenta, en cap moment, aquest conveni internacional, les previsions del qual s'erigeixen com a compromisos internacionals jurídicament vinculants per a l'Estat espanyol, en els termes que s'han estudiat als capítols precedents als quals ens remetem.⁵⁸ Sobre aquesta qüestió no és sobrer recordar que, com hem vist, diverses recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa han demanat insistentment a l'Estat espanyol que reformés la LOPJ per tal de donar efectiu compliment als compromisos adquirits en l'àmbit de la justícia ex article 9 de la Carta, amb l'objectiu de garantir precisament un règim de capacitació lingüística del personal judicial en la línia regulada a les previsions estatutàries que s'han estudiat. Per això, en aquest i altres àmbits, esdevé imperatiu assegurar que els compromisos adquirits per l'Estat espanyol amb la ratificació de la CELRM, com a conveni internacional, esdevinguin efectivament pautes interpretatives a l'hora de legislar i, també, a l'hora d'interpretar i sotmetre a enjudiciament el règim d'incidència en l'estatut jurídic de les llengües que empara precisament l'instrument. Una qüestió que, fins avui, ha estat excessivament negligida, també per la jurisprudència constitucional.⁵⁹

57. Per tots, vegeu Jou, "Sentència 31/2010, reinterpretada", 182. Sobre la jurisprudència anterior, vegeu Pla, *Règim jurídic de les llengües*.

58. Aquesta circumstància ha estat degudament criticada en seu doctrinal i també per la mateixa Generalitat de Catalunya. Des de la Direcció General de Política Lingüística s'ha denunciat que malgrat les extenses referències als aspectes lingüístics previstos precisament en aquesta STC 31/2010, "en cap cas no té en compte la vigència i l'aplicació de la Carta". Vegeu *Greuges contra la llengua catalana 2010-2013*.

59. La jurisprudència constitucional esmenta la CELRM en poquíssimes resolucions. Només la trobem esmentada a les SSTC 56/2016 i 165/2013 (a més de les ITC 166/2005 i 311/1993). A la primera de les sentències esmentades, la STC 56/2016, de 17 de març, el TC adverteix que la Carta, com a tractat vàlidament formalitzat, s'integra des de la seva ratificació a l'ordenament jurídic intern per manament de l'article 96.1 de la CE i li reconeix, a més, el valor interpretatiu que li confereix l'article 10.2 de la CE (vegeu ITC 166/2005, de 19 d'abril, FJ 4). Parteix d'aquest raonament per concloure que per bé que la Carta no pugui erigir-se com un cànon autònom de validesa dels preceptes legals impugnats,

Bibliografia citada

- Albertí, E. “El Estado de las Autonomías después de la Sentencia del Tribunal Constitucional sobre el Estatuto de Cataluña”. *El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho*, n. 15 (2010): 96.
- . “Concepte i funció de l'Estatut d'autonomia de Catalunya a la STC 31/2010”. *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2010): 81.
- Álvarez Conde, E., C. Rosado Villaverde (dir.), i F. J. Sanjuán André (coord.). *Estudios sobre la Sentencia 31/2010, de 28 de junio, del Tribunal Constitucional sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña*. Madrid: Instituto de Derecho Público, 2011.
- Aragón, M. “La reforma de los Estatutos de Autonomía”. A: *Estudios de Derecho Constitucional*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2009.
- Argelaguet i Argemí, J. “La qüestió lingüística en els primers passos del procés de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (1999-2003)”. *Revista de Llengua i Dret*, n. 47 (2007): 145-181.
- Balaguer Callejón, F. “El Estado autonómico en el contexto de la integración europea. Un comentario a la STC 31/2010, de 28 de junio”. A: E. Álvarez Conde, C. Rosado Villaverde (dir.), i F. J. Sanjuán André (coord.). *Estudios sobre la Sentencia 31/2010, de 28 de junio, del Tribunal Constitucional sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña*. Madrid: Instituto de Derecho Público, 2011, 27-72.
- Cabellos Espiérrez, M. A. “Poder Judicial i model d'Estat en la sentència sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya”. *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2011): 206-211.

pot afirmar-se que proporciona pautes interpretatives del règim jurídic de la cooficialitat lingüística (ITC 166/2005, de 19 d'abril, FJ 5). En qualsevol cas, el recurs a les previsions de la CELRM en seu judicial és anecdòtic, prenent en consideració el nombre de decisions que es dicten d'incidència en l'estatus jurídic de les llengües emparades pel conveni.

- Corretja Torrens, M. "La projecció supraterritorial de la llengua catalana en el nou Estatut d'autonomia de Catalunya". *Revista de Llengua i Dret*, n. 47 (2007): 247-264.
- . "De nou, sobre els tribunals i l'ús de les llengües vehiculars a l'escola". *Revista de Llengua i Dret*, n. 59 (2013): 75-91.
- D. a. *Estudis sobre l'Autogovern de Catalunya*. Barcelona: Publicacions del Parlament de Catalunya, 2003.
- Fossas Espadaler, E. "L'Estatut com a norma i la seva funció constitucional. Comentari a la STC 31/2010". *Revista Catalana de Dret Públic. Especial Sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006* (2010): 91.
- García Roca, J. "De las competencias en el Estatuto de Cataluña según la STC 31/2010, de 28 de junio: una primera lectura integradora". *El Cronista del Estado Social y Democrático de Derecho*, n. 15 (2010).
- Greuges contra la llengua catalana 2010-2013. Extrets de les dades aportades per la Generalitat de Catalunya per al 4t informe espanyol de seguiment de l'aplicació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries*. Barcelona: Direcció General de Política Lingüística.
- Jou, L. "La sentència 31/2010, reinterpretada. Legislació lingüística, realitat social i política". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, n. 12 (2011): 153-191.
- Milian Massana, A. "L'ordenació lingüística: estudi jurídic de vint-i-cinc anys de normalització lingüística del català a partir de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Virtuts i dèficits d'aquest precepte". *Vint-i-cinc anys d'Estatut d'autonomia de Catalunya: balanç i perspectives*. Col·lecció "Institut d'Estudis Autonòmics", 43. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005, 321-359.
- Pla Boix, A. "La llengua al nou Estatut d'autonomia de Catalunya". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, n. 3 (2004), 259-294.
- . *El règim jurídic de les llengües a l'Administració de Justícia*. Barcelona: Col·lecció de l'Institut d'Estudis Autonòmics de la Generalitat, 2004.
- . "El régimen lingüístico de los nuevos Estatutos de Autonomía". A: J. M. Castellà, i S. Grammond. *Diversidad, derechos fundamentales*

- y federalismo. Un diálogo entre Canadá y España*. Barcelona: Ed. Atelier, 2010.
- Pons Parera, E. "Estatuto jurídico de las lenguas en Cataluña". A: J. M. Pérez (coord.). *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*. Barcelona: Ed. Atelier, 2006.
- . "Els efectes de la STC 31/2010, de 28 de juny, sobre el règim lingüístic de l'Estatut d'autonomia de Catalunya". *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, n. 12 (2011): 120-152.
- Pou i Pujolràs, A. "El català a l'Administració de Justícia i el nou Estatut". *Revista de Llengua i Dret*, n. 48 (2007): 133-186.
- Ridao i Martín, J. "El règim juridicolingüístic al nou Estatut. Principis i àmbits". *Revista de Llengua i Dret*, n. 52 (2009): 371-390.
- . "La LOMCE o la construcció d'un dret educatiu inexistent: el de triar el castellà com a llengua vehicular". *Revista de Llengua i Dret*, n. 63 (2015): 77-91.
- Rubio Llorente, F. "El bloque de constitucionalidad". *Revista Española de Derecho Constitucional*, n. 27 (1989), 25.
- Vernet i Llobet, J. "Fet diferencial i règim jurídic de la llengua catalana". *Vint-i-cinc anys d'Estatut 1979-2004*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Barcelona (2005): 143-156.
- Vernet i Llobet, J., i A. Pla Boix. "La llengua catalana i un nou Estatut d'autonomia per a Catalunya". *Revista de Llengua i Dret*, n. 41 (2004): 141-174.
- Viver Pi-Sunyer, C. "En defensa dels Estatuts d'autonomia com a normes jurídiques delimitadores de competències. Contribució a una polèmica juridicoconstitucional". *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, n. 1 (2005): 97-130.
- . "El Tribunal Constitucional, '¿Sempre, només... i indiscutible?' La funció constitucional dels Estatuts en l'àmbit de la distribució de competències segons la STC 31/2010". *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, n. 12 (2011): 363-402.
- Viver Pi-Sunyer, C., i M. Grau Creus. "La contribució del Parlament al procés de consolidació i desenvolupament de l'autogovern de Catalunya i a la defensa de la seva identitat nacional". *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, n. 18 (2013): 88-125.

Xiol Ríos, J. A. “La STC sobre el EAC. Los derechos lingüísticos”. A: E. Álvarez Conde; C. Rosado Villaverde (dir.), i F. J. Sanjuán André (coord). *Estudios sobre la Sentencia 31/2010, de 28 de junio, del Tribunal Constitucional sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña*. Madrid: Instituto de Derecho Público, 2011.

La jurisprudència del Tribunal Suprem en matèria lingüística: novetats a partir de la STC 31/2010

Agustí Pou Pujolràs

Introducció. 1. La llengua a l'ensenyament. 2. La unitat de la llengua catalana. 3. Usos lingüístics a l'Administració i drets dels ciutadans. 4. Usos del català a l'àmbit judicial. 5. Llengua i accés a la funció pública. 5.1. Llengua i accés a la funció pública de l'àmbit judicial. 5.2. Acreditació del coneixement lingüístic. 6. Nacionalitat. A tall de conclusió. Bibliografia citada

Introducció

En les línies que segueixen tractarem de diferents aspectes relatius a la llengua suscitats a la jurisprudència del Tribunal Suprem en els darrers anys.¹ Certament, en diversos casos el tractament que ha donat l'alt tribunal a les qüestions que li han estat plantejades parteix de la doctrina que el Tribunal Constitucional va exposar en la Sentència 31/2010,² que ha estat analitzada per la professora Eva Pons. D'altres vegades, però, el tractament respon a una trajectòria llarga i consolidada en la jurisdicció ordinària; en altres ocasions es dona resposta a realitats relativament noves. En tot cas, el criteri que emprem aquí per destriar els blocs exposats és bàsicament temporal (els quatre o cinc darrers anys), matisat per la rellevància dels criteris doctrinals decantats. En aquest sentit, no recollim aquelles sentències que apunten una qüestió lingüística, però no desenvolupen una argumentació entorn d'aquesta, o que simplement són poc significatives pel que fa al règim jurídic de la llengua.

1. Per seguir les línies jurisprudencials del Tribunal Suprem, la referència bàsica és la crònica "Jurisprudència del Tribunal Suprem", que publica semestralment la *Revista de Llengua i Dret*, a cura d'Eva Pons i Agustí Pou.

2. Per als efectes d'aquesta sentència, podeu consultar Pons, "Efectes de la STC 31/2010", 120-152, i Jou, "Sentència 31/2010", 153-191.

Abans d'entrar en els diferents blocs temàtics, cal fer unes consideracions prèvies per situar la rellevància i la incidència real de les sentències del Tribunal en la regulació juridicolingüística. Dit d'una altra manera: és interessant remarcar la importància relativa de les qüestions que exposem en el conjunt del dret lingüístic vigent.

En primer lloc, cal tenir present que el règim jurídic de la llengua té un abast molt més ampli que el que tracta la jurisprudència, ja que en les resolucions judicials trobem només els aspectes relatius al règim lingüístic que han estat conflictualitzats. Per tant, a través de la jurisprudència no tenim una visió completa de la matèria (per a això cal veure l'activitat normativa i administrativa), però, en canvi, sí que hi copsem els aspectes més controvertits.

En aquest sentit, i en segon lloc, hi ha espais de regulació lingüística en què hi hagué una forta judicialització de les diferències i que, en canvi, avui es donen per resolts. Per contra, han sorgit altres espais de conflicte per la mateixa evolució normativa i social. En tot cas, les qüestions lingüístiques, en la mesura que tenen a darrere una càrrega politicoideològica important,³ tendeixen a reeditar-se a recer de la realitat política i dels canvis normatius. Així doncs, sense desmerèixer el perfil jurídic del conflicte lingüístic, cal tenir també ben present la seva naturalesa política, fet que implica que la seva resolució també ha de respondre, ultra l'activitat jurisdiccional, al debat i a la negociació política.⁴

En tercer lloc, a banda d'aquests elements, cal atendre també l'aspecte qualitatiu de la jurisprudència del Tribunal Suprem. En moltes de les resolucions vinculades al conflicte lingüístic el Tribunal Suprem no entra a enjudiciar el fons de la qüestió perquè utilitza el filtre de la inexistència de motiu cassacional per validar les decisions preses pels tribunals d'ins-

3. La Sentència del TSJC de 23 de maig de 2012, relativa a la impugnació del Reglament d'ús de la llengua catalana a l'Ajuntament de Barcelona, es fa ressò precisament d'aquesta naturalesa del conflicte lingüístic: "Una posició i l'altra responen a sentiments legítims. Això no obstant, estem davant d'un conflicte que té una naturalesa essencialment política, i, per tant, aliena a la funció judicial."

4. Aquesta aproximació política a les garanties juridicolingüístiques es pot trobar a Paz, "Failed Promise of Language Rights", 157-218.

tància.⁵ En altres casos la qüestió lingüística no arriba al màxim òrgan jurisdiccional simplement perquè no s'interposa recurs. Per això una part important de la decisió sobre el conflicte jurícolingüístic queda decidida per un tribunal no cassacional ni pel Constitucional, sinó bàsicament pels tribunals superiors de justícia. Justament un recorregut per la jurisprudència ens permet veure en quins camps la llengua és realment un factor amb un pes social específic i, sobretot, on ha generat un conflicte fins al punt de judicialitzar-se i arribar a les últimes instàncies.

També constatem la gran influència de la Sentència 31/2010 en el sentit que ha tancat, o més aviat trencat, les polítiques lingüístiques que desenvolupaven algunes comunitats autònomes, significadament Catalunya. En tot cas, sí que es pot dir que hi ha hagut un gir doctrinal que ha significat un estancament en els criteris interpretatius del Tribunal Suprem. Fins i tot en més d'un cas podem dir que la jurisdicció ordinària ha interpretat de manera més involutiva el que es podria desprendre del text mateix de la resolució constitucional, separant-se fins i tot de la línia que han seguit resolucions posteriors del TC. Aquesta trajectòria es pot veure perfectament en àmbits com l'ensenyament, la reglamentació de l'ús del català en les corporacions locals o en les possibilitats d'ús del català en òrgans judicials centrals.

Finalment, elevant a una categoria més general el que s'acaba d'apuntar, també hem d'advertir sobre la qüestió de l'ajustament de la jurisprudència del Tribunal Suprem a la doctrina del Tribunal Constitucional, especialment pel que fa a la matèria objecte del nostre estudi, amb relació a l'article 3 de la Constitució. Tot i que d'acord amb l'article 5 de la Llei orgànica del poder judicial la jurisdicció ordinària, i al capdamunt el TS, ha d'interpretar i aplicar la normativa "d'acord amb la interpretació que resulti de les resolucions dictades pel Tribunal Constitucional", el fet és que, per una banda, hi ha diversos àmbits sectorials sobre els quals el TS s'ha hagut de pronunciar i, en canvi, no existeix jurisprudència del TC (per exemple, en matèria de nacionalitat o, en bona part, sobre la capacitació lingüística

5. Per exemple, la ITS de 30 de gener de 2014, sobre el Reglament d'usos lingüístics de la Diputació de Lleida, o la ITS de 28 de gener del mateix any, sobre el dret a rebre l'ensenyament en castellà.

del personal judicial). Per altra banda, sovint l'ajustament del TS a la doctrina constitucional és d'índole més retòrica que substancial, per tal com es prioritzen determinats arguments del Constitucional i se'n posterguen d'altres, o es recorre a determinats llocs comuns de la jurisprudència constitucional sense derivar-ne, però, les mateixes conseqüències que el màxim intèrpret constitucional, o perquè només s'aprofita alguna de les línies interpretatives existents. L'efecte és una nova interpretació constitucional que, tanmateix, i a diferència de la del TC, té el límit de la subjecció a la llei, de tal manera que ens trobem amb decisions, i els arguments que les sustenten, que forcen, i molt, la interpretació del marc legal vigent. Aquest últim punt el veurem més endavant en l'enjudiciament dels usos lingüístics a l'Administració, en la llengua a l'ensenyament, però fins i tot en normativa sobre valoració de la llengua en la provisió de places judicials. Encara que el TS disposa de la possibilitat de plantejar la qüestió d'inconstitucionalitat al TC quan dubta de la constitucionalitat de la norma, en aquesta matèria pràcticament no s'ha donat el cas i s'ha optat per la via interpretativa.

Com a rerefons d'aquesta divergència interpretativa hi ha també la imprecisa delimitació dels efectes de l'oficialitat del castellà i de la llengua oficial pròpia i la possibilitat de modular els usos oficials d'una llengua. Sovint es reconeix la competència de la comunitat per delimitar "l'abast de la cooficialitat", però tot seguit es deixa el concepte buit de contingut. Un exemple d'això el veiem quan s'argumenta el criteri de paritat de les dues llengües oficials per limitar els usos oficials que donen preferència al català, mentre que aquest criteri de paritat s'oblida completament en els usos en l'àmbit judicial o en l'accés a la nacionalitat, justament adduint el deure de conèixer el castellà que preveu l'article 3.1 de la Constitució espanyola.⁶

6. Ho indica Milian i Massana en assenyalar que "des que el Tribunal Constitucional ha declarat que hi ha d'haver un equilibri inexcusable entre les llengües oficials, aquest equilibri inexcusable ha servit per laminar, per retallar, les disposicions i les actuacions que fins ara posaven el català en una posició més avançada que el castellà" ("Validesa i eficàcia de les notificacions", 96). Una síntesi sobre la qüestió es pot veure a Milian, "Principis i criteris en la jurisprudència", especialment a les pàgines 131-144.

1. La llengua a l'ensenyament

Els usos lingüístics a l'ensenyament, sobretot al no universitari, constitueixen la regulació amb més debat polític i social entre la ciutadania, i, per tant, són els que presenten una conflictivitat judicial més notable. I en sentit invers, el tractament judicial del conflicte a l'ensenyament ha tingut una gran contestació social a Catalunya. Històricament, la litigiositat en aquest àmbit ha tingut dos moments especialment significatius:⁷ el primer es remunta a la resolució de la qüestió d'inconstitucionalitat sobre la Llei de normalització lingüística de 1983 amb la STC 337/1994, que en essència avalava el model de conjunció lingüística aplicat a Catalunya i l'ús del català com a llengua vehicular. Els eixos bàsics d'aquesta doctrina són que el dret a l'educació no incorpora el dret a rebre l'ensenyament en l'idioma oficial de preferència, que l'Administració té la potestat per organitzar lingüísticament l'ensenyament (és a dir, que la llengua té un perfil marcadament competencial i escassament de dret subjectiu), i la legitimitat que el català sigui el centre de gravetat de l'educació, d'acord amb l'opció triada pel legislador autonòmic.⁸ Hi ha un llarg període en què, tot i algunes impugnacions, la legislació autonòmica que opta per la centralitat del català en el sistema educatiu té empara en aquesta doctrina.

Més endavant, l'aprovació de la reforma estatutària, que eleva a rang estatutari el model lingüísticoeducatiu, i la STC 31/2010, que resol les impugnacions plantejades, canvien aquest panorama. La resolució constitucional no anul·la els preceptes estatutaris relatius a la matèria educativa, però reorienta la resolució de 1994, en una forçada interpretació del tenor literal del que s'hi deia, en posar el castellà en situació d'una necessària paritat dins del sistema educatiu. La conclusió a la qual s'arriba desactiva la virtualitat jurídica del català com a llengua d'ús "normal" en aquest àmbit: "En consecuencia, el segundo enunciado del art. 35.1 EAC no es inconstitucional interpretado en el sentido de que con la mención del catalán no se priva al castellano de la condición de lengua vehicular y de

7. Per a tot aquest aparat, vegeu Pons, "Llengua de l'ensenyament en la jurisprudència", 57-90.

8. Pons, i Vernet, "Llengua de l'ensenyament a les CCAA", 148-153. Un comentari a la STC 337/1994, a Albertí, "Régimen lingüístico de la enseñanza", 247-261.

aprendizaje en la enseñanza. Por lo mismo, el solo reconocimiento de un derecho a recibir la enseñanza en catalán (primer enunciado del apartado 1 del art. 35 EAC) no puede interpretarse como expresivo de una inadmisibile voluntad legislativa de excepción, de suerte que la interpretación constitucionalmente admisible es la que conduce a la existencia de ese derecho a la enseñanza en castellano.” Amb tot, com indica Pons,⁹ i com sembla desprendre's de resolucions posteriors del mateix Tribunal (STC 15/2013, de 31 de gener, FJ 3), la STC 31/2010 no precisa un model lingüísticoeducatiu, atès que aquest ha de ser determinat pel legislador autonòmic competent.

Arribats a aquest punt, el Tribunal Suprem dicta les sentències de 9, 13 i 16 de desembre¹⁰ en què torna a reinterpretar la resolució constitucional i posa en qüestió el model lingüístic que en concret s'aplica a Catalunya sobre la base de la doctrina de la sentència del TC. Aquestes resolucions donen resposta a demandes similars d'acord amb les quals se sol·licita que el castellà es reintrodueixi com a llengua vehicular de manera proporcional amb el català en tots els cursos d'ensenyament obligatori. El criteri del Tribunal canvia la posició mantinguda amb anterioritat,¹¹ anul·la les sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya que rebutjaven la pretensió de la recurrent i apunta que la Sentència 31/2010 estableix “la obligació de la Administración educativa de la Generalitat de Catalunya de considerar tanto al catalán como al castellano como lenguas vehiculares en la enseñanza”. Això sobre la base del dret del recurrent que s'utilitzi el castellà com a llengua vehicular d'acord amb l'estat de normalització lingüística assolit. La conseqüència d'aquest raonament és que “la Generalitat deberá adoptar cuantas medidas sean necesarias para adaptar su sistema de enseñanza a la nueva situación creada por la declaración de la Sentencia 31/2010 del Tribunal Constitucional que considera también el castellano como lengua de enseñanza en Cataluña junto con el catalán”.

9. Pons, *ibíd.* 78.

10. Han anat seguint altres sentències, com les de 10 i 19 de maig de 2011, 12 de juny de 2012 o 19 de febrer de 2013.

11. Per exemple, havia rebutjat pretensions semblants de l'entitat Convivencia Cívica Catalana en la Sentència de 12 de desembre de 2008.

Malgrat aquesta intervenció directa en el disseny del sistema, el Tribunal no pot deixar de reconèixer que la determinació de la proporció de castellà “y su puesta en práctica corresponde a la Generalitat de Catalunya”, però amb unes limitacions sorprenents: “si el Gobierno de la misma [de la Generalitat] creyese que el objetivo de normalización lingüística estuviera ya conseguido, ambas lenguas cooficiales deberían vehicular en la misma proporción y, si por el contrario, se estimase la existencia aún de un déficit en ese proceso de normalización en detrimento de la lengua propia de Cataluña, se debería otorgar al catalán un trato diferenciado sobre el castellano en una proporción razonable” (FJ 7). Les línies d'aquesta doctrina, doncs, són francament regressives: es prioritza el dret individual amb efectes sobre els altres alumnes i sobre el model legal, es lamina la competència de la Generalitat pel que fa al model lingüístic, se subjecta la legitimitat del català com a centre de gravetat del sistema al no-assoliment dels objectius de la normalització lingüística i, finalment, si aquesta fos assolida, caldria equiparar plenament les dues llengües a l'educació. El que era un model obert, la STC 31/2010 el qüestiona i el Tribunal Suprem hi estableix les limitacions.

A partir d'aquí el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, en execució dels mandats de les sentències del Suprem, circumscriu la necessitat d'adaptació del sistema al col·legi i al curs dels fills o filles dels recurrents.¹² El TS ho ratifica en entendre que “ha de interpretarse, en atención a la legitimación que correspondía al recurrente y al sentido de la petición que en su día dirigió a la Generalidad de Cataluña, como un reconocimiento de que el derecho que impetraba no se satisfacía con la prestación a sus hijos de una atención particularizada en castellano, sino con la entera transformación del sistema, de modo que sus hijos, junto con sus

12. Per exemple, la Interlocutòria del TSJC de 6 de març de 2013 justifica el reconeixement del dret a modificar el model en virtut d'un raonament del control de la potestat reglamentària: no hi ha dret a escollir una llengua a l'ensenyament, l'Administració educativa ha de desplegar el model, però en virtut del control de la potestat reglamentària els tribunals poden reconèixer el dret de l'alumne o alumna (davant la resta de la classe) que el castellà també sigui vehicular. És a dir, no hi ha un dret individual a rebre l'ensenyament en castellà, però els tribunals poden acollir el dret a l'ús vehicular del castellà pel fet que un sol alumne ho demani.

condiscípulos, utilizaran, en la proporción que la Generalidad estimase conveniente, el castellano como lengua vehicular en la enseñanza, pero referido ese sistema al seguido en el colegio y curso en que los hijos del recurrente siguieran la enseñanza, tal como ha declarado el Auto objeto del presente recurso de casación” (STS 19 de febrer de 2013, FJ 6).¹³ En altres paraules, es rebutja l’atenció individualitzada, que estableix la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d’educació de Catalunya i imposa, sobrepassant el legislador autonòmic,¹⁴ un nou model que atribueix drets no previstos legalment. D’aquesta manera, la jurisdicció ordinària ocupa un espai propi del legislador, malgrat que el mateix TS rebutja aquesta objecció i indica que l’únic que es fa és l’acomodació de la normativa vigent a la doctrina constitucional que deriva de la STC 31/2010.¹⁵ Més tard, diverses resolucions del TSJC¹⁶ estenen la doctrina reportada a les peces separades de mesures cautelars, amb la qual cosa no solament s’anul·len els actes de la Generalitat que no acullen la pretensió d’incorporar el castellà com a vehicular, sinó que les mesures a adoptar per part de l’Administració autonòmica s’han d’adoptar abans de la decisió definitiva.

Un nou pas en aquest contenciós l’ocupen les resolucions del TSJC¹⁷ que, davant la insistència de la representació de la Generalitat en l’atenció individualitzada i en el respecte al projecte lingüístic de les escoles que preveu la Llei d’educació catalana, rebutgen l’atenció individualitzada. Així, estableixen que un 25% de la docència en el curs i classe del fill del recurrent —en l’assignatura o matèria de llengua castellana i, com a

13. També les STS de 26 de febrer, de 24 de setembre i de 19 de novembre de 2013.

14. Per contrast, la STS de 24 d’abril de 2012, que enjudicia les condicions de l’oferta de l’ensenyament de l’asturià en el marc del sistema educatiu del Principat d’Astúries, té en compte especialment les “millors” introduïdes per la legislació autonòmica sobre llengua i assenyalava que “esa mejora constituye el parámetro básico y marco de referencia a la hora de determinar la conformidad de la actuación administrativa” (FJ4).

15. En trobareu una visió crítica a Nogueira, “Mecanismos de garantía”, 90-91. El mateix Tribunal Suprem manté una doctrina molt matisada pel que fa al dret a la llengua vehicular en castellà a la Comunitat Valenciana a la Sentència de 7 d’octubre de 2011.

16. Ratificades en cassació per les sentències del TS de 15 i 17 de gener, 10, 13, 14, 25, 26, 27 i 28 de febrer, 3 de març, 29 de maig o dues de 30 de juny, totes de 2014.

17. Per exemple, en relació amb les STS que han resolt el recurs de cassació que tot seguit es veurà, les interlocutòries del TSJC de 29 d’abril de 2014.

mínim, en una altra assignatura no lingüística de caràcter troncal— ha de ser impartida en llengua castellana, en considerar que aquesta és la proporció raonable per garantir el castellà com a llengua vehicular i mantenir el català com a centre de gravetat:

Partiendo de la consideración del catalán como centro de gravedad del sistema educativo, con la correspondiente traducción en el horario lectivo que debe derivarse de dicho principio, fijar la presencia mínima del castellano como lengua vehicular, en los cursos y clases donde el hijo del recurrente, Ossiah, sigue sus estudios, en un 25% de las horas efectivamente lectivas, debiendo impartirse en dicha lengua oficial, además del área, materia o asignatura correspondiente a su aprendizaje, cuanto menos otra área, materia o asignatura no lingüística curricular de carácter troncal o análoga.

Al nostre entendre, doncs, en execució de sentència es va més enllà del que és el control jurisdiccional de l'activitat de l'Administració i s'entra a determinar un contingut normatiu substantiu, com és el percentatge de docència en llengua castellana que correspon fer a una classe quan un alumne demana la docència en castellà i la manera com s'ha de distribuir aquesta docència. Tot això sobre la base d'un pronunciament constitucional que no deixa de ser força genèric, forçant el text de la llei catalana fins a pràcticament subvertir-lo i suplir l'Administració educativa catalana.¹⁸

Les STS de 23 i de 28 d'abril de 2015 tanquen el cicle judicial amb la ratificació de les resolucions prèvies de TSJC, rebutjant, per tant, la pretensió dels recurrents, que pretenien el dret a l'educació en castellà, i avalant el 25% de docència en aquesta llengua en els termes descrits. Les sentències, en correspondència amb les argumentacions dels recurrents, basen la fonamentació en el fet que la normalització del català encara no està assolida i, en aquest sentit, la proporció determinada pel tribunal superior és raonable en la mesura que conjumina la presència com a vehicular del castellà i l'objectiu legítim de l'Administració autonòmica d'inserir la determinació de la llengua dins del procés de normalització. Així recorda el TS que el que fa la sala d'instància “no es otra cosa que colocarse en la situación de la Generalitat y fijar la proporción correspondiente en atención

18. Corretja destaca aquesta actuació dubtosa del tribunal català, no basada ni en peticions de part ni en cap prova pericial que delimiti l'ajustament d'aquest percentatge a la necessitat de satisfacció del dret. Veg. Corretja, “Decisió salomònica”.

al reiterado incumplimiento de la Administración en hacer efectivo el fallo". Una afirmació, sens dubte, sorprenent perquè situa el Tribunal Superior de Justícia en l'exercici d'una competència que correspon a l'Administració autonòmica, i tant s'hi posa que té en compte els requeriments tant del castellà com a llengua vehicular com el de la normalització del català. També cal matisar que el TS insisteix tant en la legitimitat que el català sigui el centre de gravetat del sistema com en la dada que la Generalitat és l'administració competent i que el TSJC només ha fixat un percentatge en absència d'actuació per part de la Generalitat. Tanmateix, aquesta argumentació casa poc amb la doctrina central de les sentències: existeix efectivament un dret a l'ensenyament en castellà, el percentatge del 25% és un mínim i l'atenció individualitzada no és un mètode correcte.

Efectivament, amb aquesta doctrina queda preservat el principi del català com a centre de gravetat, però en canvi s'obre una via important que el qüestiona, en atribuir un dret (el del 25%) que no solament és reclamable davant de l'Administració o el centre educatiu, sinó que s'imposa a la resta d'alumnes de la classe. També trenca fortament el projecte lingüístic del centre, que passa a estar a disposició de ser alterat per l'exercici d'aquest dret, com també queda enervat el sistema d'atenció individualitzada que regia a la legislació catalana. En conjunt, sense qüestionar el nucli del model lingüísticoeducatiu, es qüestionen alguns dels suports que el sustenten, i es passa de la concepció de la llengua vehicular com a qüestió de caràcter competencial a perfilar el castellà com a llengua vehicular sobre la base que hi ha un dret subjectiu a rebre-hi la docència.

2. La unitat de la llengua catalana

El conflicte sobre la consideració unitària de la llengua catalana en la legislació i en els efectes jurídics que aquesta té és una de les qüestions sotmeses als tribunals que ha generat una jurisprudència més dilatada tant per la durada en el temps com pel volum de resolucions que l'han acollit. Cal observar que aquesta qüestió s'ha enjudiciat en diversos àmbits, com ara en l'aprovació dels estatuts de les universitats, els processos selectius i la mateixa normativa dels certificats administratius que acrediten el co-neixement de la llengua pròpia, i arran de la negativa del govern valencià

de reconèixer, més enllà de la designació de la llengua de la comunitat, efectes jurídics a l'equivalència català-valencià. Per esbossar quina ha estat la darrera doctrina jurisprudencial en aquesta matèria fem, ni que sigui de manera sintètica, un recorregut sobre l'opinió i les decisions de l'alt tribunal sobre la qüestió fins arribar a resolucions actuals, que han vingut a tancar, en certa manera, aquest llarg cicle jurisprudencial.

Els primers conflictes judicials entorn de la unitat de la llengua catalana sorgeixen a partir de les impugnacions a la menció que diversos estatuts d'universitats fan de la seva llengua pròpia, el valencià, com a "acadèmicament català" (estatuts, per exemple, de les universitats de Castelló, València i Alacant). El Tribunal Suprem opta per un criteri formalista i literal i secunda la il·legalitat de la menció sobre la base que no s'han de fer servir criteris científics, sinó paràmetres jurídics. Així mateix, argüeix la inseguretat jurídica que l'Estatut d'autonomia estableixi una llengua oficial i una altra disposició reculli també una designació diferent.¹⁹ Aquesta doctrina va ser rebutjada per la STC 75/1997, de 21 d'abril, que en un recurs d'empara presentat per la Universitat de València va resoldre a favor de la menció "acadèmicament català" en entendre que aquest ús forma part de la llibertat acadèmica de la universitat i que es tracta d'una denominació acceptada científicament, a més de recórrer a disposicions de la legalitat ordinària per evidenciar que l'equivalència és una realitat recollida també pel mateix ordenament.²⁰ Malgrat aquesta doctrina constitucional, l'obstinació del govern valencià de no acceptar aquesta menció en els estatuts universitaris perllonga el conflicte fins força després de la STC 75/1997. Així, la STS de 19 de juny de 2006, o les de 23 de setembre i 13 d'octubre de 2008, encara han de recollir la doctrina constitucional i revocar el criteri de la Generalitat, que no reconeixia la forma usada per les universitats que implicava la unitat de la llengua.

Un altre àmbit en què es dirimeix l'equivalència efectiva de català-valencià és en la certificació administrativa del coneixement del valencià. La STS de 15 de març de 2006 estableix una doctrina important pel que fa a la iden-

19. STS de 4 de maig de 1990. Vegeu Vernet, *Dret lingüístic*, 277-280.

20. Pons, "Autonomia universitària", 532-559.

tificació de valencià i català com a llengua única. La resolució té l'origen en el recurs plantejat per Acció Cultural del País Valencià i el Sindicat de Treballadors i Treballadores de l'Ensenyament del País Sindical-Intersindical Valenciana contra l'Ordre de Generalitat Valenciana de 22 de desembre de 1995, relativa als certificats oficials de valencià de la Junta Qualificadora de Valencià i l'homologació i convalidació d'altres títols i certificats. L'Ordre qüestionada derogava la convalidació establerta per l'anterior Ordre de 16 d'agost de 1994 dels certificats expedits pels organismes homòlegs de les Illes Balears i Catalunya amb els certificats de la Junta Qualificadora de Valencià. L'estimació del recurs de cassació comporta l'anul·lació de l'Ordre que des de l'any 1995 impedia l'acreditació del coneixement del valencià davant les administracions de la Comunitat Valenciana amb els títols i certificats de català. Els criteris interpretatius del Tribunal acullen els criteris apuntats per la sentència constitucional i estableixen la prevalença dels criteris científics per sobre de la literalitat de la denominació estatutària. Així indica que valencià i català són denominacions d'una mateixa llengua (té en compte sobretot els "elements de convicció" aportats pels recurrents, en oposició als que aporta la Generalitat valenciana),²¹ però a més assenyalava la importància de la consideració unitària amb vista a la satisfacció dels drets fonamentals recollits als articles 14 i 23.2 de la Constitució, atesa la funció d'aquests certificats per accedir a la funció pública en condicions d'igualtat. Finalment addueix un criteri de "pura racionalitat".

Un tercer camp de litigiositat sobre la unitat lingüística ha estat l'accés a la funció pública, especialment la funció pública docent, en què el govern valencià ha negligit sistemàticament i durant anys la validesa del títol de Filologia catalana en els processos selectius per accedir a places de docents. La Sentència del 8 i, sobretot, les dues del 29 d'octubre de 2009 inicien la doctrina sobre aquesta qüestió. Les sentències d'instància declaraven improcedent qualsevol interpretació de l'Ordre de convocatòria del procés selectiu, de 2002, que conduís a considerar no equivalent al

21. En aquest sentit, atorga una significació especial a l'Acord de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua de 9 de febrer de 2005, que refereix el valencià com a llengua compartida amb les altres comunitats de parla catalana.

coneixement de valencià la llicenciatura de Filologia catalana. El Tribunal Suprem ratifica aquests arguments i, per consegüent, avala l'equivalència jurídica de les titulacions de valencià i català i la necessitat que aquesta equivalència sigui plenament efectiva en l'acreditació d'idioma en el procés selectiu, la qual cosa comporta la invalidesa de les exclusions que es puguin derivar de l'equivocitat de les convocatòries dels processos. En aquest sentit acull l'argument de la sentència d'instància:

[...] no existe razón jurídica alguna que permita sostener que la titulación de Licenciatura en Filología catalana no constituya titulación suficiente, en las mismas condiciones que las titulaciones, diplomas o certificados, que se enumeran en los Anexos VII y X, respectivamente, de las convocatorias recurridas, para eximir de la realización de la prueba de conocimientos de la lengua valenciana, pues aquella Licenciatura avala sobradamente el conocimiento de la lengua de esta Comunidad, denominada oficialmente “valenciana” en su estatuto de Autonomía, y en el ámbito académico “catalana”.²²

No obstant això, no s'anul·len els actes administratius derivats de la convocatòria, sinó que es declara l'exempció de la prova lingüística dels aspirants llicenciats en Filologia catalana. És a dir, s'opta per una adequació interpretativa del text de la convocatòria. A partir d'aquí més de 50 resolucions, entre les sentències d'instància i les del TS, estableixen l'equiparació del títol de Filologia catalana per accedir a les places de docència del valencià. En un segon moment, el TS ja no es limita a fer una interpretació conforme, sinó que, acollint el criteri del TSJ valencià, consideren les convocatòries contràries a dret precisament perquè no preveuen el títol de Filologia catalana, que cal preveure necessàriament des de la doctrina exposada i des de normativa diversa del mateix ordenament jurídic espanyol.²³ Aquesta “pugna” entre la jurisdicció i l'acció

22. A les sentències del TS sobre aquesta qüestió el magistrat Díaz Delgado hi formula sistemàticament un vot particular en què expressa la seva opinió dissident per entendre que la Generalitat valenciana té l'opció d'incloure els títols que a criteri seu acrediten el coneixement del valencià.

23. Esmentem, per exemple, les sentències del TS de 23 de febrer i de 10 de maig de 2011, o la de 24 de juliol de 2012, en la qual el TS encara ha de recordar la doctrina establerta en la STS de 15 de març de 2006: “la equivalencia valenciano/catalán reconocida en los ámbitos académico y científico, según ha declarado la jurisprudencia, impone considerar cumplimentado el código correspondiente a la especialidad de “valenciano” cuando en la solicitud se designa la especialidad a la que se opta con el vocablo catalán”.

administrativa de la comunitat autònoma valenciana comença a tenir un principi de resolució en un fugisser incís que va començar a incorporar la Generalitat a les convocatòries que permetia interpretar l'acceptació de Filologia catalana.²⁴

Finalment, per acabar aquest apartat sobre la unitat lingüística cal esmentar la importància des d'un punt de vista doctrinal (segurament més que des d'un punt de vista pràctic) de la STS de 5 de desembre de 2012,²⁵ que resol el recurs presentat per l'Associació Cultural del País Valencià contra la sentència del TSJ que desestimava el recurs contra una sanció imposada per la Generalitat valenciana per la instal·lació de diversos repetidors de TV3. L'argumentació central del TS per donar la raó a l'associació que treballa per la llengua és d'indole competencial (l'àmbit de la sanció és propi de l'Estat, no de la comunitat autònoma), però fa pronunciaments valuosos sobre la necessitat de comunicació cultural i lingüística entre els territoris que comparteixen una mateixa llengua, la ineficàcia dels instruments posats a disposició per a aquest propòsit (convenis entre comunitats), així com referències a la iniciativa legislativa popular de la Televisió sense Fronteres, que va ser rebutjada pel Congrés dels Diputats, i a la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. No és freqüent que en una resolució del TS es facin mencions a les deficiències en la coordinació i en els instruments que caldria fer servir per atendre la comunicació entre les dues comunitats autònomes amb la mateixa llengua.

3. Usos lingüístics a l'Administració i drets dels ciutadans

Sota aquest epígraf volem recollir els enjudiciaments del TS sobre la normativa i la pràctica de l'Administració pel que fa als usos lingüístics i

24. L'incís fa referència a la legislació espanyola que recull com a designació oficial el de "Filologia catalana": "sense perjudi del que disposa l'annex del Reial decret 1954/1994, de 30 de setembre", per exemple a la Resolució de 27 d'abril de 2010, de la Conselleria d'Educació, per la qual es convoca el procediment selectiu per a l'ingrés en el cos de mestres i el procediment per a l'adquisició de noves especialitats per a funcionaris del mateix cos.

25. En el mateix sentit i amb una remissió àmplia a aquesta sentència, la STS de 31 d'octubre de 2014.

l'afectació que aquests tenen en relació amb els drets de la ciutadania. Hi ha hagut diverses resolucions relacionades amb usos lingüístics de les administracions i les d'aquestes amb els ciutadans, que en general cerquen l'equilibri entre la competència de les administracions per determinar l'ús que fan de les llengües oficials i el dret dels ciutadans a ser atesos en la seva llengua de preferència, sempre atenent que no es vulnerin els drets en el cas concret, però que tampoc es produeixin abusos de dret. Per exemple, la STS de 25 de març de 2010 ratifica, per motius processals, la sentència del TSJ de Galícia que rebutjava la pretensió d'un interessat en un procediment administratiu que es traduís tot l'expedient del gallec al castellà perquè en un moment donat havia contractat un advocat de Madrid. El criteri mantingut és reconèixer el dret, però evitar l'actuació arbitrària que condicioni l'ús en l'Administració i distingir l'ús administratiu del dret a la tutela judicial de l'àmbit judicial.

A banda d'aquests casos concrets, però, aquí ens interessa, per la seva rellevància, fer una ressenya específica de les impugnacions dels usos lingüístics de diverses administracions catalanes i de les resolucions que hi han recaigut a partir de la STC 31/2010. Certament, abans de la resolució del TC ja hi havia hagut un gran nombre de resolucions sobre acords i reglaments d'usos lingüístics, especialment relatives a l'Administració local del País Basc²⁶ i a reglaments de les universitats catalanes, enjudiciats aquests últims pel Tribunal Superior de Justícia, amb una doctrina que avalava la idea de preferència del català i que només considerava il·legals els preceptes quan entenia, sovint amb un criteri dubtós, que exclouien l'ús del castellà. Amb la sentència del Constitucional s'entra en un discurs argumentatiu diferent, ja que aquesta anul·la l'ús "preferent" que tenia el català dins de les administracions de Catalunya.

Les disposicions municipals portades a judici per les entitats espanyolistes Convivencia Cívica Catalana i Impulso Ciudadano són, respectivament, els reglaments d'usos lingüístics de les diputacions de Girona i Lleida i

26. Recordem resolucions relatives a reglaments d'usos de les administracions locals del País Basc, com ara les STS 24 de maig i 1 de juliol de 1999, 26 de gener o 9 d'octubre de 2000, en què el Tribunal posa l'èmfasi en la paritat de les llengües oficials.

el de l'Ajuntament de Barcelona.²⁷ Les sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya²⁸ resolen les impugnacions sobre la base de la Sentència 31/2010. En els paràgrafs següents fem referència a aquestes resolucions amb més detall.

En primer lloc, trobem la qüestió rellevant de si una entitat té legitimació per plantejar un recurs sobre un reglament d'usos. Doncs bé, la legitimació s'admet, però només per als preceptes que tenen una clara dimensió general amb efectes a la ciutadania: "debe admitirse la legitimación de la actora respecto a las pretensiones que se refieren a aspectos que afectan a los ciudadanos en general, pues es en ese ámbito general donde se manifiestan sus intereses; pero no respecto a las pretensiones que se refieren a la utilización de la lengua catalana en ámbitos o aspectos particulares que no afectan directamente a los ciudadanos genéricamente considerados". Així, en moltes de les impugnacions el tribunal no hi entra a conèixer justament per la falta de legitimació de la recurrent, criteri que avalen les dues STS de 5 de maig de 2015, que clouen el procediment. En el cas del Reglament de l'Ajuntament de Barcelona, justament el TS, en la Sentència de 15 de juliol de 2014, aprecia que s'ha produït indefensió perquè el Tribunal Superior de Justícia no detalla les matèries sobre les quals l'entitat no té legitimació, com ara l'obligació d'ús del català en l'àmbit intern de l'Ajuntament, l'obligació d'usar-lo per part dels contractistes i en els documents públics i en els adreçats a altres administracions públiques, el mandat als càrrecs de l'Ajuntament d'expressar-se normalment en català o l'exigència d'un nivell de català per a l'accés a la funció pública o a un lloc laboral de l'Ajuntament. Per això anul·la la sentència i retrotrau

27. Reglament per a l'ús de la llengua catalana de la Diputació de Girona, aprovat per Acord del Ple d'aquesta corporació de 18 de maig de 2010; Reglament per a l'ús de les llengües catalana i occitana de la Diputació de Lleida, aprovat per Acord d'aquesta corporació de 18 de juny de 2010, i Reglament d'ús de la llengua catalana de l'Ajuntament de Barcelona, aprovat pel Ple del Consell Municipal el 5 de febrer de 2010. En el cas d'aquest darrer, també hi ha va haver la impugnació del Partit Popular que, després de dues interlocutòries de 2010 que van disposar unes mesures cautelars, ratificades pel TS, va ser resolt per la STSJC de 23 de maig de 2012.

28. Són les sentències del TSJC de 6 de març de 2013, en relació amb els reglaments de les diputacions de Lleida i de Girona, i la Sentència de 23 de maig de 2012 pel que fa al Reglament de l'Ajuntament de Barcelona.

les actuacions al moment perquè el Tribunal Superior torni a dictar una provisió mínimament motivada. En definitiva, des del punt de vista de la legitimació per recórrer en relació amb la matèria objecte del recurs, es perfila el principi segons el qual la disposició ha de tenir un abast general i una afectació a la ciutadania.

En segon lloc, en la Sentència de 23 de maig de 2012, a la qual les altres es remeten, el TSJC, i el TS no ho qüestiona, aplicant amb un excés de literalisme la doctrina constitucional, anul·la els preceptes dels reglaments que fan referència a dos aspectes. Entén, per una banda, que no són acceptables les disposicions que estableixin la preferència d'ús del català. Així indica que “són inicialment admissibles els articles que es refereixen només a l'ús del català, sempre que no incorporin referències a l'exclusivitat d'aquest ús, això és, mentre que permetin un ús normalitzat paral·lel del castellà encara que no s'hi refereixin. No són acceptables, en canvi, els preceptes que desequilibrin la paritat en la posició jurídica d'ambdues llengües oficials; això és, els que configuren una posició de prevalença o preferència del català sobre el castellà o viceversa”. Més endavant conclou que “la paritat jurídica d'ambdues llengües a la qual es refereix el Tribunal Constitucional comporta que com més intensa és la regulació de l'ús d'una llengua, més intensitat haurà de rebre també l'altra”. Un plantejament dubtós, no solament perquè contradiu normativa vigent com la Llei de política lingüística o el mateix Estatut, sinó perquè fa superflu fer un reglament; en efecte, si no es poden decantar determinats usos oficials de les dues llengües, no té gaire sentit dotar-se d'una autoregulació lingüística.

Per altra banda, aquesta doctrina estableix que el dret d'opció del ciutadà no pot quedar sotmès a formalitats: “el dret de preferència lingüística l'exerceix el ciutadà i és l'Administració que s'ha d'adaptar a aquesta elecció [...] el Tribunal Constitucional ha establert que aquesta opció no pot quedar sotmesa a una càrrega específica, plantejament que suposa un canvi respecte a la jurisprudència ordinària emesa fins aleshores”. Per això “cal respectar l'elecció del ciutadà que es manifesta en la llengua emprada en la sol·licitud o el recurs” o en els altres escrits presentats o oralment. Deducció del Tribunal sense base legal, però sobretot sense

lògica, perquè pressuposa que l'ús d'una llengua determina una voluntat, quan realment no és així, i quan realment encara hi ha molta gent que fa servir el castellà perquè en el seu moment no van tenir l'opció d'aprendre'l. És més, aquest criteri contradiu, paradoxalment, el que el mateix TSJC ha establert com a regla interna perquè els tribunals satisfacin el dret d'opció lingüística dels ciutadans que s'hi adrecen.²⁹ A més a més, s'estableix la no prevalença del text català en les disposicions generals (derivat de la doctrina establerta pel TC a la Sentència 83/1986) i la no obligació dels càrrecs (electes o no) de fer servir normalment el català en actes vinculats a la institució en virtut de "la llibertat d'expressió lingüística vinculada al dret fonamental de l'article 23 de la Constitució".

També volem cridar l'atenció, en el mateix sentit que indicàvem en l'àmbit educatiu, que el TS valida en aquests casos una aplicació molt expansiva de la mesura cautelar de suspensió de les disposicions impugnades en virtut del principi de *fumus boni iuris* i del *periculum in mora*. El TS avala l'existència del *periculum in mora* en relació amb "el interés general de los ciudadanos e incluso de los miembros de la Corporación el no poder utilizar indistintamente las dos lenguas cooficiales que el Grupo recurrente defendía, y por ello la exclusión del uso del castellano en el Ayuntamiento de Barcelona". I ratifica també l'aplicació excepcional en aquest cas del principi del *fumus boni iuris* a partir de l'existència d'un criteri jurisprudencial reiterat (amb citació de les sentències precedents del TS sobre el model lingüístic educatiu de 24 de maig de 2011 i de 9 de març de 2012, entre d'altres). Un ús expansiu en consonància amb l'extensió excessiva de la doctrina constitucional, més quan després molts dels preceptes impugnats no van ser anul·lats per la sentència de l'òrgan d'instància que va imposar la mesura cautelar.

Finalment, sota aquest epígraf cal fer menció també de la doctrina que deriva de la STS de 18 de maig de 2010. No forma part del grup de sentències posteriors a la STC 31/2010, però certament connecta amb la

29. Aquest criteri es pot trobar als acords de la Sala de Govern del TSJC de 4 de setembre de 2007 i de 26 de gener de 2010, que recorden la necessitat que els òrgans judicials respectin el dret d'opció lingüística i notifiquen els documents oficials en la llengua sol·licitada.

doctrina regressiva que s'acaba d'exposar a propòsit de les impugnacions dels reglaments municipals. El TS coneix en cassació la impugnació d'un article del Decret balear 132/2002, de 25 d'octubre, pel qual s'estableix el règim de funcionament del *Butlletí Oficial de les Illes Balears*. El precepte en qüestió requeria que totes les administracions radicades en territori de la comunitat autònoma enviessin simultàniament en català i en castellà els textos oficials que hi volien publicar. Aquest requeriment lingüístic, doncs, també afectava les resolucions que l'Administració perifèrica de l'Estat publicava al butlletí de les Illes. Impugnada la disposició per l'advocat de l'Estat, la Sala Contenciosa Administrativa balear avala la legitimitat de la norma perquè entén que les dues llengües són oficials i perquè el precepte forma part de la capacitat d'autoorganització de la mateixa Administració i no vulnera el que estableix l'article 36 de la Llei 30/1992.

Per contra, el Tribunal Suprem acull els arguments de l'Estat. Parteix, d'entrada, d'una consideració poc afortunada: les raons de la sentència d'instància no serveixen per negar que l'article 10 del Decret 132/2002 no conculqui l'article 36.1 de la LRJPAC [Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú], raonament que parteix d'una mena de presumpció d'il·legalitat de la norma autonòmica, quan justament el principi hauria de ser el de presumpció de legalitat. Els motius que addueix són substancialment tres: primer, que la comunitat autònoma pot regular l'abast de la cooficialitat, però "no pot entrar allà on hi hagi normes estatals bàsiques de signe contrari"; segon, que la llei que el decret desenvolupa no requereix una disposició com aquesta (amb la qual cosa imputa la il·legalitat al reglament) i que, en tot cas, ha de respectar la legislació bàsica de l'Estat (article 36 de la Llei 30/1992) i encara que no fos bàsica tampoc no ho podria fer perquè és competència exclusiva de l'Estat, i tercer, que no es tracta d'autoorganització de l'Administració autonòmica perquè afecta l'esfera de competències de l'Estat.

Veiem, doncs, com reconeix nominalment la competència de la comunitat autònoma per delimitar "l'abast de la cooficialitat", per passar tot seguit a negar-li la capacitat de determinar la llengua d'ús, en aquest cas dins del diari oficial propi de les Illes Balears (l'únic que admet és que el mateix or-

ganisme autonòmic del Butlletí faci la traducció); és a dir, l'autoorganització lingüística de l'Administració perifèrica de l'Estat —en castellà— s'imposa sobre la regulació del butlletí oficial propi de la comunitat. A això cal afegir-hi la concepció expansiva del que és la normativa bàsica de l'Estat, que lamina sistemàticament la possibilitat d'endegar polítiques autònomes, en aquest cas de caràcter lingüístic. Finalment, el mateix argument legal adduït: que l'article 36 de la Llei estatal 30/1992 estableixi que el procediment administratiu a l'Administració general de l'Estat se substancia en castellà, tret de sol·licitud en sentit contrari, no implica que les disposicions i resolucions que publiqui al butlletí oficial (tornem a repetir, instrument de publicitat propi de la comunitat), que solen ser els documents finals de l'expedient, hagin de ser en castellà. És més que dubtós que l'obligació de traduir la disposició final d'un procediment a fi de donar-li publicitat formi part pròpiament de la tramitació de l'expedient.

Per concloure aquest apartat, si contraposem la doctrina que es desprèn de les impugnacions dels reglaments amb aquesta darrera, veiem que la posició jurídica en l'ús administratiu del castellà, davant del català surt totalment prioritzada: l'Administració local o autonòmica ha d'adoptar un ús gairebé paritari amb el castellà, mentre que a l'Administració perifèrica de l'Estat se li ofereixen pocs requeriments pel que fa a "l'altra llengua oficial"; la capacitat d'autoorganització lingüística de l'Estat és plena, fins i tot quan té una dimensió externa evident, mentre que per a les administracions autonòmiques aquesta capacitat està plena de condicionants i restriccions, i l'elecció lingüística dels ciutadans s'ha de deduir de la mateixa llengua que empren (doctrina sobre els reglaments municipals) mentre que no hi ha problema perquè l'Administració perifèrica actuï a sol·licitud del ciutadà (i pràcticament el mateix passa amb l'Administració de justícia). En conjunt, una línia doctrinal que preserva el castellà com a llengua d'ús prioritari i limita el català.

4. Usos del català a l'àmbit judicial

No hi ha un corpus doctrinal consolidat sobre els usos lingüístics en aquest àmbit. Tampoc no s'han produït canvis rellevants en el que era la praxi judicial que s'ha anat mantenint durant les darreres dècades. La

notícia que molt sovint se'n té deriva més de propostes legislatives en seu parlamentària que pretenen modificar el marc legal vigent que no pas de resolucions judicials que tinguin aquests usos com a qüestió debatuda. Així doncs, els usos lingüístics en les actuacions judicials moltes vegades es configuren per la pràctica dels òrgans judicials i per la constància que es deixa d'aquesta pràctica en les resolucions del Tribunal Suprem.

La jurisprudència tradicionalment ha posat èmfasi en el caràcter general del castellà dins de l'àmbit judicial i amb el caràcter potestatiu de les altres llengües oficials. L'article 231.1 de la Llei orgànica del poder judicial preveu que "en totes les actuacions judicials, els jutges, magistrats, fiscals, secretaris i la resta de funcionaris de jutjats i tribunals han d'usar el castellà, llengua oficial de l'Estat". El punt 2 del mateix article atribueix a l'ús de la llengua pròpia de la comunitat un caràcter potestatiu, i encara limitat, tal com es veurà. La STS 56/1990 avala aquesta normativa argumentant que "el caràcter de llengua oficial de caràcter general del castellà i l'obligació de tots els espanyols de conèixer-lo [...] fa que aquesta sigui la llengua generalment usada en l'Administració de justícia". Es pot constatar fàcilment que l'orientació que marca la norma estatal i la doctrina que la interpreta tenen un sentit ben diferent a la normativa autonòmica. En certa manera, del fet que el castellà sigui la llengua oficial de l'Estat se n'extreu que és la pròpia de l'àmbit judicial. Aquesta "generalitat" del castellà, en contraposició a la mera "potestativitat" de les altres llengües oficials, s'ha projectat sobre els altres aspectes de l'Administració de justícia: exigint sempre la traducció de totes les actuacions que surten fora del territori on la llengua és oficial, consagrant el monolingüisme de les institucions centrals, acceptant la traducció com a mitjà ordinari de comprensió de la llengua oficial pròpia per part de l'òrgan judicial o rebaixant el mèrit preferent que estableix la legislació com a benefici per cobrir una plaça judicial a simple mèrit.³⁰

En general, podem dir que no es considera l'ús del català més enllà del territori on és oficial, tant pel que fa als altres territoris del l'Estat espa-

30. Consulteu Pla, *Règim jurídic*. Aquesta obra fa un repàs exhaustiu de la regulació des d'aquesta perspectiva. També es pot veure a Pou, "EL català a l'Administració de justícia", especialment a les pàgines 138-156.

nyol com quant als òrgans jurisdiccionals centrals de l'Estat.³¹ Posem d'exemple la Sentència del TS de 7 de febrer de 2013, en què el mateix servei de traduccions del TS tradueix les actuacions, però adverteix que cal traduir d'ofici.³² Igualment, es nega la possibilitat d'efectes jurídics en òrgans judicials en altres territoris. La Sentència de 19 d'abril de 2013 avala el retorn de les actuacions d'un tribunal de fora de l'àmbit català perquè el jutjat català les tradueixi i les hi torni a enviar. Aquesta mateixa negació d'efectes la trobem quan una part presenta la documentació en català en adreçar-se a un òrgan jurisdiccional central. Tot i que la Interlocutòria de la Sala Social del TS de 24 de novembre de 2009 advoca per una comprensió possibilista i subtil de l'article 231.4 de la Llei orgànica del poder judicial que permeti que una part presenti documentació en català quan va dirigida a un òrgan central,³³ en la Interlocutòria de 18 de novembre de 2011 el TS rebutja la pretensió del recurrent de fer servir el català i avala que es declari desert el recurs. En suport d'aquesta negació d'efectes fa una invocació àmplia de la STC 31/2010:

31. La Llei orgànica del poder judicial estableix la traducció d'ofici quan les actuacions judicials i els documents presentats hagin de tenir efecte fora de la jurisdicció dels òrgans judicials situats a la comunitat autònoma, llevat si es tracta de comunitats autònomes amb llengua oficial pròpia coincident (art. 231.4). Aquest mandat ha estat recordat moltes vegades per les sentències del Tribunal Suprem i del Constitucional (STS de 5 de juny de 1992, de 13 de febrer de 1994, de 29 de maig de 1995; o ITC 1103/1986, de 17 de desembre, 935/1987, d'1 de juliol, o STC 52/1999, de 12 d'abril, entre d'altres), en el sentit que és necessari que tots els documents que consten en el procés han de ser traduïts quan, generalment per recurs, hagin de tenir efecte fora de la comunitat.

32. Esmentem també, entre moltes d'altres, les interlocutòries del mateix Tribunal de 3 i de 18 de novembre de 2011, o les sentències de 10 de març i 24 de juny de 2015; constatada la presència de documentació en català en les actuacions davant del TS, en el primer cas es retornen les actuacions i en el segon són traduïdes pels serveis de traducció del mateix TS.

33. El Tribunal entén que d'una interpretació sistemàtica del punt 3 de l'article 231 de la LOPJ en relació amb el punt 4 es desprèn que el punt 3 permet que les parts presentin els documents en català (o en una altra llengua oficial) als òrgans jurisdiccionals de la comunitat autònoma i, un cop previst això, el punt 4 inclou aquesta facultat per als altres supòsits amb efectes extraterritorials. El TS corrobora aquesta interpretació amb els articles 9.1.b de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries (compromís dels estats signants de deixar presentar els documents en les llengües regionals o minoritàries) i l'article 33.5 de l'Estatut, que preveu l'eficàcia jurídica dels escrits en català que es presentin en els òrgans jurisdiccionals centrals.

Tratándose de órganos constitucionales o jurisdiccionales de naturaleza y significación exclusivamente estatales, a los que se refiere el precepto que examinamos, también debe tenerse en cuenta que, con independencia del lugar donde radique su sede y de donde reciban el impulso para actuar, su actividad se ejerce con referencia no a una determinada comunidad autónoma, sino a todo el territorio nacional, por lo que no puede tener cabida en ellos la cooficialidad idiomática.

Sobre aquesta base, el TS estima que l'article 33.5 de l'Estatut, que atribueix el dret a adreçar-se a òrgans jurisdiccionals centrals en català, no dona cobertura a aquesta situació en no ser prevista específicament per la legislació estatal. Novament, doncs, el Tribunal branda la jurisprudència constitucional sobre l'Estatut català per tancar possibilitats a l'ús de la llengua.

En un fort contrast amb aquesta línia restrictiva, la Sentència de 8 d'octubre de 2013 recorda el Conveni entre Espanya i Portugal relatiu a la cooperació judicial en matèria penal i civil, de 1999, l'article 1 de qual estableix que "las solicitudes y documentos relativos al auxilio judicial internacional, en materia penal i civil, transmitidos entre los Ministerios de Asuntos Exteriores y de Justicia, así como entre autoridades judiciales, podrán estar redactados en el idioma del Estado requirente, renunciando ambas partes a hacer usos de las reservas que hubiesen formulado a este respecto en los tratados multilaterales en que sean parte". En altres paraules, mentre que en un important ventall d'actuacions el portuguès pot tenir efectes jurídics a l'Estat espanyol, no així passa amb el català, malgrat ser una llengua oficial en un important territori de l'Estat.

Més enllà d'aquí, fora del territori en què el català és oficial, podem constatar només determinats casos d'una pràctica "indulgent" per part del Tribunal Suprem. Alhora que es nega la producció d'efectes *ex lege*, s'indica que el Tribunal no retorna les actuacions. Així, podem portar a col·lació resolucions com la ITS esmentada de 3 de novembre de 2011. En aquest cas l'alt tribunal no dona la raó a la part pretesament indefensa pel fet que a l'expedient constaven documents en català, ja que hauria hagut de manifestar la queixa abans, tot i que reconeix que s'haurien d'haver traduït aquestes actuacions en tenir efectes fora del territori català. També hi ha altres resolucions que, en una aparent contradicció clara amb la doctrina

dominant, reproduïxen passatges o fonamentacions senceres de les resolucions d'instància en català.³⁴

Pel que fa als usos dins del territori en què el català és oficial, s'han produït pocs pronunciaments del TS en els darrers anys. En la línia de la doctrina del Tribunal sobre l'al·legació d'indefensió per desconeixement de la llengua (per exemple, STS de 16 de gener i 9 de febrer de 2015), en el sentit que ha de ser real i efectivament ha de produir una disminució de capacitat de defensa en el procés, la Interlocutòria de 3 de novembre de 2011 rebutja la pretensió de la recurrent que el tribunal d'instància hauria hagut de traduir la documentació que es va fer en català. El Tribunal estableix que aquesta petició s'ha de formular en el moment processal oportú, no al final de tot el procés. Més sorprenent és el pronunciament de la STS de 18 d'abril de 2012. Davant de l'al·legació d'una part que calia intèrpret per al tribunal d'instància en una declaració feta en valencià en un òrgan judicial del País Valencià, el TS ratifica el raonament de l'òrgan d'instància, que apuntava que "llama la atención que semejante reparo se haga ante un tribunal de la Comunidad Valenciana, siendo en ésta cooficiales ambas lenguas y, presumiéndose, por tanto, su conocimiento por aquellos funcionarios que ejercen sus cargos al servicio de los valencianos", i assenyalava que la secretària pot donar fe sense necessitat de traductor. No sorprèn el rebuig de l'al·legació de la part, sinó la presumpció de coneixement que ni la llei espanyola ni la jurisprudència acullen.

Finalment, només volem recollir, més que res per mostrar fins a quin punt pot arribar a ser problematitzat l'ús del català a la justícia, les sentències TS de 3 de juliol de 2013 i 29 de juliol de 2014, que aborden l'expedient disciplinari obert a un jutge per falta de respecte a les institucions part en els processos judicials vistos davant del seu òrgan judicial, especialment amb relació a l'ús del català. Certament és un cas excepcional per la desmesura de l'acció sancionada, però cal emmarcar aquesta actitud precisament en un ús gairebé exclusiu del castellà en les actuacions judicials. Només una mostra de les expressions proferides pel jutge sancionat en

34. STS de 25 de febrer i de 7 de novembre de 2011 o de 25 de febrer de 2012, per exemple.

una de les seves resolucions: “...veo que usted me desprecia abiertamente contestándome y espetándome una respuesta en catalán...”.

5. Llengua i accés a la funció pública

En general, la jurisprudència continua avalant la legitimitat de l'establiment d'un requisit lingüístic en l'accés a la funció pública autonòmica i local que ja va quedar fixat amb la STC 46/1991, de 28 de febrer, d'acord amb la qual “l'exigència del coneixement de l'idioma que és oficial en el territori on actua l'Administració a la qual s'aspira a servir es pot incloure perfectament dins dels mèrits i capacitats requerits. No s'ha d'entendre l'exigència de coneixement del català un requisit *ad extra*, independent del mèrit i capacitat acreditats, sinó, igual que qualsevol altre coneixement o condició exigít per a l'accés a la funció pública, una exigència amb l'acreditació de la qual es dona satisfacció a aquest principis constitucionals”. Per això l'exigència ha de ser proporcional a la funció que cal desenvolupar.

A partir de la doctrina constitucional, el Tribunal Suprem manté la legitimitat de l'exigència en diversos supòsits. Així, per exemple, la STS de 21 de gener de 2008, la de 5 de maig i la 21 de juny de 2010 consideren legítima l'exigència lingüística de la llengua oficial pròpia en diverses situacions de provisió o de selecció de personal al servei de l'Administració. Fins i tot la STS de 23 de novembre de 2007 considera discriminatòria per injustificada l'exempció que establia un decret balear de la necessitat d'acreditar el coneixement del català en la provisió de llocs de treball als funcionaris de l'Administració autonòmica de més de cinquanta anys. La resolució apunta l'adaptació necessària dels funcionaris i treballadors públics al procés de normalització lingüística i la vulneració de la Constitució, en relació amb els principis d'igualtat i de mèrit i capacitat, que suposa una diferenciació com la que contenia la norma anul·lada.

En aquesta línia continuen les sentències ja més recents de 24 de juliol de 2013 i d'1, 16 i 22 de juliol de 2014, en les quals s'avalua l'exigència del nivell mitjà de llengua catalana (nivell C) en el procés selectiu de funcionaris locals d'habilitació nacional. Aquestes resolucions són encara més rellevants si tenim en compte que esmenen el criteri que erràticament

havia seguit una resolució prèvia del mateix TS de 26 de setembre de 2012. Es destaca la rellevància del català en l'exercici de la funció pública a Catalunya. En concret, es considera, en primer lloc, que el requisit no és desproporcionat, atès que cal atendre la "singularitat"; en segon lloc, que en l'àmbit local és especialment necessari, i finalment, que si és lògic que l'exigència es faci en el procés selectiu i no en la provisió concreta de la plaça perquè això generaria disfuncions. Entre aquestes disfuncions hi ha el fet que segurament hi hauria funcionaris que no podrien ocupar plaça justament perquè no tindrien la capacitat lingüística suficient.

De manera paradoxal, i com a contrapunt als comentaris anteriors respecte de la darrera jurisprudència del TS sobre la valoració de la llengua en l'accés a la funció pública, la STC 135/2013, de 26 de setembre, enjudicia la constitucionalitat de la Llei balear 9/2012, de 19 de juliol, per la qual es modifica la Llei 3/2007, de 27 de març, de la funció pública de les Illes Balears i altres, avala la supressió de l'obligatorietat d'acreditar el català com a requisit general d'accés a la funció pública; l'eliminació de la necessitat que la relació de llocs de treball continguin el nivell exigít i la necessitat del català en les convocatòries de provisió de llocs de treball; la supressió de l'exigència en la mobilitat funcional (dins de la mateixa Administració i en la mobilitat entre administracions) i per al reingrés de funcionaris, i la supressió també del deure de coneixement del català dels funcionaris autonòmics. El Tribunal justifica la seva posició en el fet que hi ha llocs de treball per als quals s'exigeix coneixement de llengua catalana, que s'estableix el mèrit lingüístic com a criteri general i que es preserven les mesures de foment i en el fet que el coneixement del català ja és generalitzat a les Illes. Per descomptat, tots aquests arguments, basats en la idea que el català no ha de tenir preferència, passen per alt una dada jurídica prèvia: mentre respecte del castellà hi ha una deure general de coneixement, derivat de la mateixa Constitució (STC 31/2010), la llengua de la comunitat només pot tenir aquest deure en àmbits concrets, com és el cas de la funció pública. Dos vots particulars dissenteixen d'aquesta doctrina, que sembla estar més atenta als motius d'oportunitat que esgrimia el legislador autonòmic que no pas als paràmetres de constitucionalitat mantinguts per la jurisprudència anterior.

5.1 Llengua i accés a la funció pública de l'àmbit judicial

A diferència del que s'ha esdevingut en l'àmbit de la funció pública autonòmica i local, en l'Administració de justícia la jurisprudència del Tribunal Suprem ha avalat en general una exigència normativa molt tènue. Aquesta jurisprudència sobre l'accés a les places judicials té un gruix considerable des de les primeres resolucions que enjudiciaven les previsions dels reglaments de la carrera judicial (STS de 29 d'abril de 1995), dels secretaris judicials (STS de 7 d'abril de 1995) i de la resta de funcionaris judicials (STS de 13 d'abril i 4 de maig de 1998).

Si haguéssim de centrar el resultat en punts concrets, podem indicar, en primer lloc, que el coneixement de la llengua constitueix només un mèrit en la provisió del lloc de treball judicial, per tal com es considera que els cossos que serveixen l'Administració de justícia són "nacionals". En segon lloc, que el mèrit, malgrat algun esment legal, no acaba sent ni de lluny "preferent" ni "determinant". En tercer lloc, en alguns casos la valoració d'aquest mèrit es passa per alt (per ex. la STS de 18 de maig de 2010, sobre el nomenament d'un president d'audiència del País Valencià, en què de tres s'escull precisament el que no pot acreditar aquest mèrit). I finalment, que la incidència de les possibilitats transformadores que implicava l'article 102 de l'Estatut català ha estat pràcticament nul·la.

Constatem diversos casos que apunten línies regressives pel que fa a la valoració de la llengua en l'accés a la funció, la promoció i el trasllat. Així, la STS de 19 de gener de 2011 resol una impugnació de la Generalitat de Catalunya contra el Reial decret 1/2008, d'11 de gener, pel qual es modifica el Reial decret 326/2002, de 5 d'abril, sobre règim de nomenament de membres substituïts del ministeri fiscal. La norma introduïa una rebaixa en la puntuació de la llengua com a mèrit en la substitució dins de la carrera fiscal en passar de valorar-se 2 punts a 1 i en establir que en cas d'empat el mèrit diriment és l'expedient acadèmic. L'alt tribunal fa un raonament que podria ser coherent si no fos perquè el punt de partida és fals: afirma que la llengua com a mèrit determinant només pot ser aplicat als fiscals de carrera, a diferència dels substituïts, en què "ni el coneixement del dret autonòmic ni el de la llengua pròpia de la comunitat poden prevaler

sobre l'acreditació de la formació jurídica que resulta imprescindible". El que no diu és que en el cas dels fiscals titulars, per als quals l'article 36 de l'Estatut del ministeri fiscal preveu que el coneixement de la llengua pròpia sigui un mèrit determinant, ni tan sols se'ls valora, en un clar incompliment de la llei. I rebla el raonament amb l'argument competencial, això és, que tot i que l'article 102 de l'Estatut d'autonomia estableix que cal acreditar "un coneixement adequat i suficient del català", és l'Estat el competent per desenvolupar aquesta previsió. Argumentari, doncs, que no fa res més que justificar la minimització del coneixement del català com a mèrit.

La STS de 25 de maig de 2011 (i en la mateixa línia, per bé que més tangencialment, les de 21 de febrer i 14 de març) enjudicia la impugnació per part del Govern basc d'unes bases comunes per als processos selectius d'ingrés i accés als cossos de funcionaris de justícia. En concret, es qüestiona que la valoració de la llengua es faci només en l'adjudicació de la plaça i no en la promoció d'un cos de funcionaris de justícia a un altre (en torn lliure no es valora). El Tribunal Suprem rebutja el qüestionament sobre la base que no es pot donar un tracte diferent entre l'accés per torn lliure i el de promoció interna i que una norma reglamentària com és el reglament dels funcionaris no pot introduir un mèrit tan important sense vulnerar la reserva de llei de l'article 106.2 de la Constitució. Quant a la invocació del Govern basc de la vulneració de la Carta de llengües regionals o minoritàries, el Tribunal n'exclou la vulneració perquè entén que ja es fomenten "en el seu espai natural d'utilització". Aquesta darrera és una expressió ben enigmàtica, atès que es fa difícil saber quin és l'"espai natural" en què s'ha de fer servir la llengua pròpia oficial, tret que vulgui significar que la justícia no és aquest espai. Deixant aquesta consideració a banda, tot seguit pararem atenció a la involució jurisprudencial en aquesta matèria.

En primer lloc, les STS 13 d'abril, 4 de maig i 16 de juny de 1998, entre d'altres, en enjudiciar l'anterior reglament d'aquests cossos funcionaris, havien donat per bona la valoració de la llengua pròpia en la promoció interna, i així ho reconeix el mateix TS. I el canvi de criteri no té a veure amb el canvi normatiu, sinó amb la consideració que el coneixement de la llengua pròpia no pot constituir un mèrit tan important com per a promocionar a un cos superior. L'argument subjacent implícit és que si el mèrit

lingüístic és transcendent no pot ser legítim; per tant, només podrà ser legítim quan es projecti en un moment com l'adjudicació de places. Però en l'adjudicació de places funcionaries l'únic que es garanteix és que qui té coneixement lingüístic pot triar el lloc que vol, en canvi no es garanteix que hi hagi un gran nombre d'aspirants que sàpiguen la llengua pròpia de la comunitat. Es prima més que el funcionari que ha promocionat pugui triar que no pas el fet que només promocioni qui sap la llengua pròpia. En segon lloc, però, cal indicar que, malgrat que hi ha un canvi respecte d'una consolidada jurisprudència anterior, la realitat és que en les convocatòries el Ministeri de Justícia mai no ha valorat el mèrit lingüístic en el moment de promocionar, sinó només en l'adjudicació de la plaça. Per tant, tot i que s'ha produït una regressió, aquesta ja era la pràctica inequívoca i mantinguda de l'autoritat administrativa. És més: s'ha produït un fet ben poc ortodox, com és la interpretació judicial d'acord amb la pràctica administrativa, vist que aquesta no s'adaptava a la primera.

Finalment, pel que fa al nomenament de càrrecs de presidència de tribunals, queda força clar que el coneixement de la llengua pròpia és un factor ben poc rellevant, per no dir irrellevant. Malgrat que l'article 341 de LOPJ estableix que el coneixement de la llengua cooficial constitueix un mèrit per cobrir les places de president de tribunal superior de justícia i d'audiència, les sentències d'1 de juny de 2012 i la de 18 de maig de 2010 ens apunten una valoració absolutament discrecional d'aquest mèrit. En les primeres, la valoració de la llengua és disponible en funció dels equilibris i les persones candidates que el Consell General del Poder Judicial pot determinar. En la segona, de tres candidats a presidir una audiència del País Valencià, es tria justament el que no pot acreditar el coneixement del valencià.

Amb aquests casos podem concloure que la doctrina del TS rebaixa tot el que fa referència a la valoració de la llengua pròpia en l'accés a les places judicials i, de fet, sostrau a la normativa tota la potencialitat per canviar l'Administració de justícia en el sentit de fer-la més competent en les llengües pròpies i, per tant, capacitada per poder respondre als drets lingüístics de la ciutadania i adaptar-se a la situació de doble oficialitat.

5.2 Acreditació del coneixement lingüístic

Un dels aspectes sobre els quals s'ha hagut de pronunciar d'una manera creixent el TS en relació amb les processos de provisió de llocs públics rau en els mitjans per acreditar el coneixement de llengua requerit o valorat. Els pronunciaments són tant sobre les llengües oficials pròpies com de llengües no oficials de projecció internacional. En general, s'ha optat per exigir cert rigor en l'acreditació de l'idioma, però també hi ha una tendència dins les institucions, poc combatuda pel TS, a acceptar que cada institució pugui determinar els certificats i títols que acrediten el coneixement lingüístic.

Una mostra d'aquesta doctrina la trobem a la STS de 3 de juny de 2013. En aquest cas es tractava d'un jutge que concorria en una provisió de places i que per acreditar el seu coneixement de valencià al·legava que havia fet classes en aquesta llengua. El Consell General del Poder Judicial va rebutjar aquesta acreditació i el Tribunal tampoc va considerar procedent aquesta circumstància gairebé de fet per acreditar el coneixement, i va indicar que són les autoritats competents les que han de determinar-ne la certificació, d'acord amb els convenis subscrits amb les comunitats autònomes. Va apuntar, però, que “esto no significa que no puedan acreditarse esos méritos por otros medios que dejen constancia indubitada de que el aspirante conoce en la medida necesaria la lengua...”. Aquest menció va en la línia de menys requeriment que obre el Reglament 2/2011, de la carrera judicial, el qual possibilita la via a una justificació molt més laxa del nivell de llengua autonòmica. Igualment, en la STS de 3 de maig de 2011, per a l'adjudicació d'una farmàcia en un municipi català, s'aporta una prova de nivell feta al Consorci per a la Normalització Lingüística. El TS repassa la normativa catalana i entén que la documentació aportada no acredita el nivell que valorava el Col·legi de Farmacèutics.

De manera diversa, esmentem la Sentència de l'Audiència Nacional (SAN) de 3 de febrer de 2014, que tracta sobre la impugnació plantejada per un fiscal substitut que no acredita correctament el coneixement de l'eusquera. En aquest cas, ni la convocatòria ni la sentència contenen una referència clara a l'acreditació de coneixement que es requereix. Per exemple, ni

tan sols s'esmenta el Decret 297/2010, de 9 de novembre, de convalidació de títols i certificats acreditatius de coneixements d'eusquera i equiparació amb els nivells del Marc europeu comú de referència per a les llengües. Aquesta deixadesa, ni mencionada per la SAN, pot portar fàcilment a una mala aplicació de la valoració del coneixement lingüístic.

Els darrers anys el TS també ha tingut l'oportunitat de pronunciar-se sobre l'acreditació dels idiomes no oficials que es valoren en la provisió de llocs de l'Administració pública. En la mateixa línia que apuntàvem abans, aquí també les decisions del Tribunal no marquen una tendència exigent i rigorosa a l'hora de demanar a les administracions convocants claredat i estandardització en l'acreditació dels coneixements de les llengües valorades. Així, a la STS de 30 de setembre de 2013 el TS estima que per demostrar els coneixements que es valoraven en un procés selectiu per al cos d'auxili judicial no calia que fossin títols d'una escola oficial d'idiomes (dona per bons els aportats per la Universitat de Las Palmas i l'INEM). Modifica així el criteri mantingut per l'Audiència Nacional (sentències d'1 i de 8 de març de 2012), que mantenia que els títols aportats no eren ni d'escola oficial d'idiomes ni homologats, per tant, d'acord amb el Marc europeu comú de referència per a les llengües, tal com establia el Reial decret 1629/2006, de 29 de desembre, que fixa els aspectes bàsics del currículum dels ensenyaments d'idiomes de règim especial. Certament, considerar que només els cursos de les escoles oficials d'idiomes certifiquen un nivell de coneixement és una exigència irraonable, però no donar per bona una acreditació sense paràmetres objectivats tampoc no és una situació desitjable. Que aquestes situacions tenen molt a veure amb la mala praxi administrativa en aquesta matèria queda palès també a la sentència de 25 de juny de 2014, en la qual el TS es mostra contrari a una convocatòria en què la valoració de la llengua estrangera es feia a través de l'acreditació dels cursos fets a l'escola oficial d'idiomes i no del nivell assolit, de manera que acabaven tenint més punts els participants que havien fet més cursos que no els que tenien un nivell assolit més alt:

[...] carece de explicación lógica valorar un segundo curso y no el primero, pese a que la superación de este sea un requisito inexcusable para poder acceder y superar ese segundo curso, y esto hace que el diferente trato resultante merezca ser calificado

de injustificadamente discriminatorio por carecer de explicación desde un elemental canon de razonabilidad.

En connexió amb l'acreditació, hi ha la qüestió ja tractada de la falta d'equivalència administrativa entre valencià i català. Com hem indicat, el TS ha establert de manera indubitada i reiterada aquesta equivalència, i ha combatut les normes i les pràctiques administratives que posaven en qüestió aquest fet.³⁵ Però el fet que el mateix Consell General del Poder Judicial articuli una valoració diferent i una computació diferent del català per a les tres comunitats autònomes on es valora ha generat errors en l'acreditació de la llengua com a mèrit, a banda de validar jurídicament la separació idiomàtica. És el cas de la STS de 26 de juliol de 2012, que enjudicia la impugnació d'un reconeixement del mèrit lingüístic en què, per error, no s'havia comptat el valencià com a mèrit, i sí en canvi el català de Catalunya i de les Illes Balears.

Un element que atorga seguretat jurídica en aquesta qüestió és l'establiment del Marc europeu comú de referència per a les llengües, que conté una escala per comparar el nivell de competència lingüística entre les llengües i que és recomanat pel Consell d'Europa. L'adopció de la nomenclatura i de la gradació d'aquest marc per part de les autoritats competents per certificar el coneixement lingüístic dona certesa i fiabilitat a l'hora d'acreditar els coneixements lingüístics en l'accés als llocs de treball, especialment públics. Una mostra de l'acolliment del marc és la STS de 18 de juliol de 2012, en què el Tribunal rebutja la impugnació contra el canvi de nomenclatura que havia fet una convocatòria del Govern basc per adaptar-se al marc i considera que l'adaptació és "semiautomàtica".

Aquestes resolucions posen en relleu la importància que els títols o certificats valorables en els processos selectius o en la provisió de places públiques siguin clarament identificables. Si l'Estat i les comunitats autònomes, en els seus respectius exercicis competencials, regulen els nivells de competència lingüística previstos al Marc europeu comú de referència

35. Podeu veure, entre moltes altres, les sentències de 29 d'octubre, de 27 de maig i 29 de juny de 2009, de 21 de setembre i 10 i 16 de desembre de 2009, de 24 o de 31 de març de 2010. Igualment, ens remetem al que hem indicat al punt anterior.

i els títols homologats, cal que aquesta acreditació es traslladi als processos selectius. Altrament, si les administracions no utilitzen de manera clara i raonable aquesta acreditació, l'esmena que en fan els tribunals, i en concret el TS, tampoc no pot anar més enllà del que és la seva funció jurisdiccional.

6. Nacionalitat

Una de les línies doctrinals consolidades en la jurisprudència del Tribunal Suprem és el conjunt de requeriments lingüístics per accedir a la nacionalitat espanyola.³⁶ Fins a data recent, la llei espanyola no contenia cap menció específica sobre el fet que els sol·licitants de nacionalitat haguessin d'acreditar el coneixement del castellà o de les altres llengües oficials. Només l'article 22.4 del Codi Civil estableix, per als residents estrangers que vulguin adquirir la nacionalitat espanyola, al costat d'altres requisits, la necessitat de justificar “un grau suficient d'integració a la societat espanyola”. Al seu torn, també en una menció ben escassa, l'article 220 del Reglament del Registre Civil estableix que en la sol·licitud en què s'insta la concessió o recuperació de la nacionalitat “s'ha d'indicar especialment: [...] 5è [...] si parla castellà o una altra llengua espanyola”.

D'aquesta normativa, que s'articula a l'entorn del concepte jurídic indeterminat “grau suficient d'integració a la societat espanyola”, no en deriva forçosament que el coneixement del castellà és un requisit, però la inconcreció de la norma ha generat una pràctica administrativa i una interpretació judicial del Tribunal Suprem durant els darrers deu anys d'acord amb les quals el coneixement de l'idioma castellà esdevé un requisit necessari i imprescindible per acreditar la dita integració a la societat espanyola. Així ho recullen un gran nombre de resolucions del TS. Esmentem la recent Interlocutòria del TS de 22 d'octubre de 2015 (FJ 5è), que reporta la doctrina de sentències anteriors:

Así, la jurisprudencia ha señalado con reiteración que: “[...] la justificación del suficiente grado de integración en la sociedad por parte del solicitante de la nacionalidad,

36. Per a aquesta qüestió és molt interessant el report que en fa Pons, “Llengua i immigració”, 352-398, especialment l'epígraf dedicat a la nacionalitat, 370-374.

impuesta por el artículo 22.4 del Código Civil, exige el conocimiento por parte del interesado del idioma español, en grado suficiente no ya sólo para entenderlo, sino para hablarlo y facilitar con ello sus relaciones con terceros dentro del país en que pretende desenvolverse. Por tal razón, esa falta de conocimiento del idioma es causa suficiente para la denegación de la nacionalidad española (dicho sea esto sin perjuicio de que si posteriormente se acreditase la adquisición de una destreza suficiente en el manejo del idioma pudiera procederse a una nueva solicitud de la concesión de la nacionalidad)” —entre otras, SSTs de 25 de febrero de 2010 y de 18 de julio de 2011.³⁷

Aquesta exigència la fonamenta el TS en el fet que “la nacionalidad es una expresión de la soberanía del Estado que concede un plus de derechos al particular, y que el conocimiento del idioma viene exigido por el artículo 3 de la Constitución, lo que impide que la falta de dominio adecuado de dicho idioma pueda permitir la concesión de la nacionalidad española”.³⁸

Aquesta jurisprudència vincula, doncs, la idea d'integració social al coneixement del castellà, la consideració d'aquest coneixement com a requisit, amb fonament també en el mateix article 3 de la Constitució espanyola, i l'assumpció que l'atorgament de la nacionalitat és expressió de l'exercici de la sobirania. Fins a tal punt hi ha identificació entre els tres termes que, malgrat que el Reglament del Registre Civil parla de les “altres llengües espanyoles”, Tribunal Suprem i Audiència Nacional no fan menció de les altres llengües i esmenten el castellà com “la lengua” o “nuestra lengua” o “la lengua común”.³⁹

37. Sobre la vinculació entre integració social i coneixement correcte de l'idioma, vegeu, entre moltes altres, també les interlocutòries de 10 de gener i 21 de febrer de 2013, o de 5 de novembre de 2015. Igualment, i sovint encara de manera més nítida, en nombroses sentències de l'Audiència Nacional el desconeixement o el coneixement deficient del castellà constitueix un motiu suficient o únic per denegar l'accés a la nacionalitat espanyola per residència per raó de la manca d'acreditació de la integració requerida a la societat (vegeu, entre moltes altres, les sentències de 17 de setembre, de 15 d'octubre, de 23 d'octubre, d'11 de desembre o de 23 de desembre de 2014). La configuració del castellà com a requisit ja es formula en sentències del TS com la de 18 de febrer o de 28 de maig de 2004.

38. STS de 16 de març de 2011. Però també en moltes altres, com les STS de 14 i 24 de gener, 14 d'abril o 27 de juny de 2011.

39. Vegeu STS de 17 d'octubre de 2011, ITS de 16 de juliol de 2015 o Sentència de l'Audiència Nacional de 28 de novembre de 2014.

Així doncs, queda establert que del concepte jurídic indeterminat que estableix el Codi Civil se'n deriva una obligació de coneixement molt poc delimitada per la norma.⁴⁰ El segon problema, però, que té molt a veure amb aquesta indefinició, és que l'acreditació estava mancada de paràmetres clars de valoració. El TS considera que el nivell exigít és “el conocimiento útil del idioma español que permite tener por existente la integración”. Així, per exemple, la STS de 16 d'octubre de 2011 ens indica el següent:

Son ya numerosas las sentencias de esta Sala sobre el nivel de conocimiento del idioma español exigible a la hora de valorar el requisito de la integración social en España ex art. 22.4 Cc. Podemos citar, a título de ejemplo, y ciñéndonos a las más recientes, las de 16 de abril de 2009, 18 de noviembre de 2010, 24 de enero de 2011 y 11 de febrero de 2011. En esas y otras sentencias ha dicho esta Sala que la justificación del suficiente grado de integración en la sociedad por parte del solicitante de la nacionalidad exige el conocimiento por parte del interesado del idioma español, en grado suficiente no ya sólo para entenderlo, sino para hablarlo y entablar relaciones sociales adecuadas y eficaces con arreglo a los estándares de convivencia usuales. Resulta, pues, inevitable en tales casos una valoración singularizada y casuística de las circunstancias concurrentes para apreciar si, en definitiva, el solicitante posee un conocimiento útil del idioma español que permite tener por existente la integración en la sociedad que legitima la obtención de la nacionalidad.

Tornem, doncs, a la formulació d'un concepte poc delimitat, com és el de coneixement útil, que abocava, com indica també el Tribunal, a la necessitat d'una valoració singularitzada i casuística que, al capdavall, podia implicar arbitrarietat en la decisió, que quedava a mans de l'apreciació del jutge o persona en qui delegués durant la compareixença del sol·licitant. Entre els criteris que de manera poc sistemàtica s'han anat decantant, destaquem que la competència oral és molt rellevant en la valoració, tot i que a vegades s'ha posat molt en relleu la capacitat de llegir i d'escriure;⁴¹ l'edat propecta del sol·licitant fa que el nivell d'exigència de la lectura i escriptura es rebaixi respecte dels sol·licitants més joves;⁴² el període de

40. Vegeu Milián, “Supraestatalitat, immigració i requisits lingüístics”, 66-67.

41. Vegeu, per exemple, la SAN de 21 de gener de 2012.

42. Per exemple, la STS de 17 d'octubre de 2011, que assenyala que “no nos hallamos ante un solicitante de edad propecta al que no se le pueda exigir razonablemente un esfuerzo de alfabetización, sino ante una persona aún joven cuando llega a España y que bien podía haber procurado esa alfabetización con un mínimo de interés por su parte.”

residència dilatat pot funcionar com a element negatiu si no s'acredita un bon coneixement de l'idioma castellà,⁴³ l'analfabetisme no exigeix d'acreditar el coneixement,⁴⁴ o la discapacitat psíquica o física, a vegades s'ha valorat com a element eximent per tal de no produir la discriminació del sol·licitant⁴⁵ i a vegades com a element que impedeix la integració i, per tant, l'accés a la nacionalitat.⁴⁶

Aquesta imprecisió ha fet un tomb a partir de la Llei 19/2015, de 13 de juliol, de mesures de reforma administrativa en l'àmbit de l'Administració de justícia i del Registre Civil, que en la disposició final setena, punt 3, estableix una prova de coneixement bàsic de llengua espanyola, nivell A2 o superior, del Marc comú europeu de referència per a les llengües, del Consell d'Europa, per als sol·licitants de nacionalitat per residència.⁴⁷ Aquesta prova l'administra l'Institut Cervantes i dona lloc a l'obtenció del diploma d'espanyol com a llengua estrangera DELE nivell A2. Queden exempts de la prova els nacionals de països amb l'espanyol com a idioma oficial, els menors de 18 anys i les persones amb capacitat modificada judicialment. Aquesta previsió normativa ha d'alliberar la jurisprudència de forçar els criteris vagues i aproximatius que hem indicat,⁴⁸ per bé que

43. Interlocutòria TS de 21 de febrer de 2013.

44. Per exemple, entre d'altres, la STS de 18 de juliol de 2011: "el nivel de conocimiento por la recurrente de la lengua española es incompatible con el grado de integración social necesario para cumplir el requisito exigido legalmente, siendo de observar, en otro orden de ideas, que el analfabetismo puede modular la exigencia del nivel de conocimiento de la lengua en función de las particulares circunstancias que concurren en cada caso, si bien no puede pretenderse que sea una causa eximente de dicho conocimiento, que condiciona directamente el requisito de la integración social, debiendo, en fin, notarse que no estamos *hic et nunc* solo ante un caso en que la interesada no sepa leer ni escribir, que es lo que define el analfabetismo, sino que carece de la capacidad para comunicarse en español, lo que descarta la posibilidad de éxito de la pretensión de la actora en función."

45. STS de 9 d'octubre de 2015, que rebut el criteri contrari a l'adquisició de la nacionalitat d'una persona amb un grau de discapacitat psíquica del 67%.

46. STS de 27 de novembre de 2015, que ratifica la denegació de nacionalitat per residència a una persona amb el 47% de discapacitat física.

47. Els mateixos requisits estableix l'article 1.5 de la Llei 12/2015, de 24 de juny, en matèria de concessió de la nacionalitat espanyola als sefardites originaris d'Espanya.

48. L'Audiència Nacional ja ha començat aplicar aquesta normativa com a paràmetre de valoració, ja que òbviamment aquí no hi ha retroactivitat. Així la primerenca Sentència de 10

deixa obert el problema de les persones amb grau d'alfabetització escàs o el de les persones amb discapacitat no declarada judicialment.

Finalment, pel que fa a l'observació de les llengües oficials de les comunitats autònomes dins del procés d'adquisició de la nacionalitat per residència, es pot constatar que pràcticament no s'han tingut en compte com a factor per acreditar la integració social o arrelament. Només permetia que entressin de manera indirecta la previsió de l'article 63 de la Llei del Registre Civil (introduïda per una reforma feta per la Llei 2/2009, d'11 de desembre), en preveure amb caràcter potestatiu que l'interessat podia "aportar un informe emès per la comunitat autònoma a l'efecte d'acreditar la seva integració a la societat espanyola". A partir d'aquí, ni la jurisprudència obre cap escletxa per valorar el coneixement de les llengües oficials pròpies (més aviat al contrari), ni la nova normativa ha previst que es valorin mínimament. També, al contrari, ha establert com a única llengua obligatòria el castellà, acreditat ara formalment. Certament, com apunta Pons, difícilment el coneixement d'aquestes llengües es pot tenir en compte com a criteri d'"integració social" per part dels òrgans jurisdiccionals encarregats de tramitar el procediment d'adquisició de la nacionalitat quan els funcionaris que els serveixen ni tan sols estan legalment obligats a conèixer-les.⁴⁹

A tall de conclusió

En les pàgines precedents he apuntat alguns dels àmbits sobre els quals la jurisprudència del Tribunal Suprem ha tingut l'oportunitat de pronunciar-

de setembre de 2015 ja assenyala que "aun cuando dicha norma no es de aplicación al caso que nos ocupa, sí que comporta un criterio de interpretación de las disposiciones aplicables, ya que viene a reforzar mediante la imperatividad de la norma la exigencia de unas pruebas elementales para poder acceder a la nacionalidad española por residencia. Así prevé que la acreditación del suficiente grado de integración tiene lugar a través de una prueba de conocimiento básico de la lengua española mediante la demostración de un nivel A2 del Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas del Consejo de Europa, mediante la superación de un examen para la obtención de un diploma; y una segunda prueba de conocimiento en la que se ha de valorar el conocimiento de la Constitución Española y de la realidad social y cultural españolas. Tales pruebas quedan a cargo del Instituto Cervantes en las condiciones que se establezcan reglamentariamente."

49. Pons, "Llengua i immigració", 373.

ar-se durant els darrers anys. Podem constatar que la tendència general és la vindicació jurídica del castellà en tots els nivells sempre que es produeix una situació en què el seu estatus jurídic pugui veure's afectat d'alguna manera o altra. Aquesta tendència ha rebut un reforç doctrinal important amb la STC 31/2010, sobre la reforma de l'Estatut d'autonomia català. Es constata la insistència en la paritat entre les dues llengües oficials en àmbits com l'ensenyament i els usos lingüístics a l'Administració pública local, principi que porta cap a una limitació important de la capacitat de l'Administració autonòmica de dissenyar una política lingüística en l'educació i, fins i tot, porta a una substitució per part dels tribunals de justícia de la funció que correspon a l'Administració. Així mateix, pel que fa als usos lingüístics en les activitats de les corporacions locals, però també extrapolable a l'Administració autonòmica, aquest principi de paritat entre les dues llengües oficials comporta una limitació en la modulació dels usos oficials i en l'establiment del català com a llengua d'ús preferent. Fins i tot s'institueix un criteri jurisprudencial d'acord amb el qual la llengua usada pel ciutadà determina l'idioma que ha de fer servir el poder públic local per relacionar-s'hi.

A això cal afegir-hi que aquesta doctrina no es trasllada en paral·lel a les administracions o als àmbits regits per l'Estat. A la mateixa Administració de justícia l'ús del català o d'una altra llengua oficial pròpia es percep amb caràcter molt restrictiu, ja que es veta qualsevol efecte més enllà del territori autonòmic on l'idioma és oficial. En la jurisprudència s'ha advertit alguna línia d'obertura interpretativa que permetria una aplicació més flexible de la normativa relativa als usos, però no ha tingut continuïtat, de manera que normes amb un potencial progressiu com l'article 9 de la Carta europea de llengües regionals o minoritàries o els articles 33 i 102 de l'Estatut d'autonomia han quedat força desactivades.

El mateix es pot indicar pel que fa a la valoració del català en la provisió de places judicials: el Tribunal Suprem avala normatives i decisions de les institucions de l'Estat que minimitzen clarament la meritació de les llengües oficials de les comunitats autònomes. Per a la mateixa Administració autonòmica tenim mostres d'aquesta opció per la posició preminent del castellà, com ara la negació del deure de publicar en català

les resolucions de l'Administració de l'Estat que es publiquin en el butlletí oficial autonòmic.

En la mateixa tendència emmarquem les pautes de la valoració de coneixement de la llengua en l'accés a la nacionalitat per residència. Mentre que per via interpretativa el castellà ha passat a ser un requisit per accedir a la nacionalitat, fins i tot en casos controvertits (per exemple, analfabets i alguns casos de discapacitat), i amb paràmetres valoratius força arbitraris, les llengües oficials pròpies pràcticament s'han oblidat. Aquesta interpretació judicial ha estat finalment validada per la normativa més recent sobre el nivell de coneixement lingüístic que s'ha d'acreditar per accedir a la nacionalitat.

En aquest marc interpretatiu, doncs, no és estrany el relleu que adquireix el deure de coneixement del castellà que recull l'article 3.1 de la Constitució espanyola. Aquest deure passa a ser un argument usat de manera recurrent en tots els àmbits per avalar la posició preeminent del castellà o per limitar normatives que regulen l'ús oficial o docent del català o les que pretenen un impuls que en normalitzi l'ús.

Així, més aviat en pocs àmbits les decisions del Tribunal Suprem dels darrers anys han suposat una millora en la situació jurídica de la llengua catalana. Pel que fa al que hem recollit en aquest treball, en són bàsicament dos: la doctrina sobre la consideració unitària des d'un punt de vista jurídic del valencià i del català i el manteniment de la legitimitat de l'exigència del català per accedir a la funció pública autonòmica o local. Hem recollit també altres aspectes en què l'activitat judicial ha tingut un caràcter més tècnic, com l'acreditació del coneixement d'idiomes en els processos selectius, en què més enllà de l'encert o no de les resolucions, que moltes vegades té a veure amb les deficiències de les convocatòries i de la praxi administrativa, la pauta marcada per la decisió judicial no entra en el nucli del règim lingüístic.

Es pot arribar a la conclusió final, per tant, que la tendència en la jurisprudència del Tribunal Suprem ha sofert un gir notable a partir de la STC 31/2010, fins i tot més rigorós del que requeriria la doctrina constitucional. Canvi, a més, que no contribueix precisament a la funció pacificadora que

seria recomanable en les seves decisions i que va molt a remolc de les controvèrsies polítiques i, lògicament, de les disposicions normatives que les acompanyen. I canvi, també, que implica una involució considerable en la situació jurídica del català en diversos àmbits i una consolidació de la posició jurídica preeminent de la llengua castellana.

Bibliografia citada

- Albertí Rovira, E. “El régimen lingüístico de la enseñanza (Comentario a la STC 337/1994, de 23 de diciembre)”. *Revista Española de Derecho Constitucional*, 44 (1995): 247-261.
- Corretja Torrens, M. “Una decisió salomònica per a l'escola catalana”. *Blog de la Revista de Llengua i Dret*, 14 de maig de 2015 [consulta de 20 d'abril de 2016].
- Jou, L. “La Sentència 31/2010, reinterpretada. Legislació lingüística, realitat social i política”. *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, n. 12 (2011): 153-191.
- Milian i Massana, A. “Supraestatalitat, immigració i requisits lingüístics: límits jurídics supraestats a l'establiment de requisits lingüístics i estudi dels requisits relatius al català que a Catalunya es poden exigir a la immigració estrangera”. A: *Mundialització, lliure circulació i immigració, i l'exigència d'una llengua com a requisit. El cas del català, llengua oficial en part del territori d'un Estat*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2008.
- . “Principis i criteris en la jurisprudència del Tribunal Constitucional espanyol en matèria lingüística”. A: *Jurisprudències constitucionals en matèria lingüística: principis i criteris*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2011, 129-174.
- Nogueira López, A. “Mecanismos de garantía de los derechos lingüísticos”. A: A. M. Pla Boix. *Garantía dels drets lingüístics. Estudis de cas: Bèlgica, Canadà, Espanya, Itàlia, Moldàvia i Suïssa*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2014, 85-114.
- Paz, M. “The Failed Promise of Language Rights: A Critique of the International Language Rights Regime”. *Harvard International Law Journal* 54, n. 1 (2013): 157-218.

- Pla Boix, A. M. *El règim jurídic de les llengües a l'Administració de Justícia*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics, Generalitat de Catalunya, 2005.
- Pons Parera, E. "Autonomia universitària i denominació de la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana (comentari a la STC 75/1997, de 21 d'abril)". *Autonomies*, 23 (1998): 532-559.
- . "Llengua i immigració a l'Estat autonòmic i a Catalunya: una aproximació jurídica". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, 11 (2010): 352-398.
- . "Els efectes de la STC 31/2010, de 28 de juny, sobre el règim lingüístic de l'Estatut d'autonomia de Catalunya". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, n. 12 (2011): 120-152.
- . "La llengua de l'ensenyament en la jurisprudència del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem". A: A. Milian Massana (coord.). *Els drets lingüístics en el sistema educatiu. Els models de Catalunya i les Illes Balears*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics, 2013, 57-90.
- Pons Parera, E., i J. Vernet Llobet. "La llengua de l'ensenyament a les CCAA amb llengua pròpia". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, 8 (2009): 144-191.
- Pou Pujolràs, A. "El català a l'Administració de justícia i el nou Estatut". *Revista de Llengua i Dret*, 48 (2007): 133-186.
- Vernet i Llobet, J. (coord.). *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània Edicions, 2003.

Rememorant un repte històric: antecedents en el procés de reconeixement i protecció de la llengua catalana

Jordi Ginebra

1. Del segle XIX a la Segona República. 1.1 Introducció i plantejaments previs. 1.2 Orígens de la demanda de reconeixement i protecció de la llengua catalana (1869-1892). 1.3 Ascens i progressió del catalanisme polític (intensificació de la demanda de reconeixement lingüístic). 2. Legislació i llengües en el període republicà (1931-1939). 2.1 Decrets del Govern provisional de la República en matèria de llengua. 2.2 Estatut de Núria (plebiscitat a Catalunya el 2 d'agost de 1931). 2.3 Constitució espanyola (9 de desembre de 1931). 2.4 Estatut de Catalunya (9 de setembre de 1932). 2.5 Estatut interior de Catalunya (25 de maig de 1933). 2.6 Projectes al País Valencià i a les Illes Balears. 3. Conclusions. Bibliografia citada

1. Del segle XIX a la Segona República

1.1 *Introducció i plantejaments previs*

Com assenyalava Anna Pla Boix,¹ a Espanya el reconeixement constitucional del plurilingüisme va ser molt tardà. El primer text constitucional espanyol que va regular una menció expressa a la qüestió lingüística és la Constitució de la Segona República, del 9 de desembre de 1931. De fet, el que cal destacar no és sols que no hi hagi referències en cap Constitució anterior, sinó que durant el segle XIX tampoc no trobem altres disposicions legals (lleis, decrets, reglaments) orientades a protegir el plurilingüisme. En canvi, sí que en trobem —i abundants— d'encaminades a imposar el monolingüisme. En realitat, seria molt més assequible fer una exposició del procés de persecució legal de la llengua catalana durant els segles XIX

1. Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 178.

i xx que no pas parlar del procés de reconeixement i protecció d'aquest idioma, perquè és certament un procés de visibilitat molt problemàtica.²

Per què ha estat aquesta la situació històrica? Per entendre-ho cal anar més enllà de l'esfera del dret i situar-se en les coordenades socials i polítiques pertinents, ja que és impossible comprendre l'orientació de l'ordenament legal del plurilingüisme en l'Espanya contemporània si no tenim en compte els principis ideològics que l'han fonamentada. És cabdal, així, entendre que entre finals del segle XVIII i començaments del segle XIX es crea el concepte modern de nació (alguns autors parlen d'Estat liberal burgès), que neix de la Il·lustració i de la Revolució Francesa. D'acord amb aquest nou plantejament, la nació és sobirana, està formada pel conjunt dels ciutadans i es basa en les relacions igualitàries d'aquests ciutadans. La primera cristallització a Espanya d'aquest nou plantejament té lloc el 1812, amb la Constitució de Cadis.³ Per això es pot dir que la nació espanyola es crea el 1812. (I això malgrat que aquesta Constitució, com se sap, va tenir una vigència molt reduïda; la data té un cert caràcter simbòlic i, en qualsevol cas, el que és indubtable és que a partir de llavors comença la *construcció* de la nació espanyola.)⁴

D'una manera implícita o explícita —però indiscutible i contundent— la concepció moderna de nació assumeix el principi següent: una nació =

2. El llibre de Ferrer i Gironès *La persecució política*, tot i que ja té trenta anys i que presenta llacunes importants pel que fa al recurs a fonts segones per a la contextualització històrica, continua sent la referència bàsica per documentar l'esmentat procés de persecució legal i política de la llengua catalana.

3. Arbós, *Idea de nació*.

4. En aquesta exposició no tractarem, doncs, dels antecedents en el procés de reconeixement i protecció de la llengua catalana que podríem situar en un moment anterior al 1812. No tractarem, per tant, d'un episodi interessant de 1810, que és l'establiment del català com a llengua oficial de Catalunya durant uns mesos en l'etapa de la dominació napoleònica (interessant també pel que fa a la reflexió sobre els fonaments teòrics que hi van conduir), ni d'una segona temptativa que es va produir, també sota dominació napoleònica, el 1812. La qüestió ha estat estudiada per Joan Mercader Riba ("L'oficialitat del català"), i Lluís M. de Puig (*Tomàs Puig*) hi aporta més dades. Tampoc no ens referirem al procés d'imposició del monolingüisme oficial que va tenir lloc durant el segle XVIII, amb motiu de la derrota catalana de 1714, perquè el marc polític —i la fonamentació de la política lingüística que se'n va derivar— és prou diferent. Per a la qüestió es pot consultar Ginebra, "Llengua catalana en el siglo XVIII" i "Llengua catalana després de 1714".

una llengua. Si la idea de nació és la idea legitimadora per excel·lència de l'estat liberal, la idea d'una llengua nacional es presenta com una exigència necessària per legitimar les relacions igualitàries dels ciutadans en el si d'aquest estat. Als ciutadans se'ls ha de proporcionar aquesta llengua nacional, perquè, si no, estan en desavantatge: no poden accedir als béns que l'estat proporciona (el dret a l'educació, per exemple) ni poden exercir d'acord amb la seva condició de ciutadans (accedir a càrrecs i feines a l'Administració, per exemple). Per tant, quan a un individu se li ensenya i exigeix la llengua nacional, se l'està "redimint" de la ignorància, la misèria i la superstició, i de la condició de ciutadà de segona categoria.⁵

En aquest context, no hi ha cap idioma que calgui reconèixer i protegir fora de l'idioma nacional. No hi ha "drets lingüístics" dels ciutadans, fora del dret a conèixer l'idioma oficial, la llengua nacional. En tot cas hi pot haver mesures transitòries de respecte als ciutadans mentre aquests encara no coneixen la llengua oficial, si és que el desconeixement d'aquesta llengua els pot provocar perjudicis greus (mesures, doncs, més aviat relacionades amb el concepte de beneficència pública que no pas amb el de drets dels ciutadans). Històricament, en el cas concret d'Espanya aquestes mesures han estat molt reduïdes, pràcticament inexistents, però en podem trobar alguna en algun moment, com ara les disposicions que es van materialitzar amb motiu de la promulgació de la llei del notariat de 1862.

Com se sap, la llei del notariat del 1862 —en consonància amb el desenvolupament de la idea de nació que hem definit— estableix que els documents notariais han de ser redactats exclusivament en llengua castellana. Però el reglament del 30 de desembre del mateix any que va desenvolupar la llei dedicava tres articles a "protegir" els ciutadans espanyols que no coneguessin el castellà:

Artículo 7. Los aspirantes á Notarías en distritos donde vulgarmente se hablen dialectos particulares, acreditarán que los entiendan bastantemente.

5. Els dos llibres clàssics sobre la matèria (les conseqüències lingüístiques de la concepció de nació que neix amb la Il·lustració i la Revolució Francesa) són Balibar i Laporte (*Le Français national*) i Certeau, Julia i Revel (*Une politique de la langue*). Vegeu també un treball més recent de Fabeiro Hidalgo ("Estat, nació").

Artículo 23. Si la Notaría que se trata de proveer perteneciera á distrito de los que trata el art. 7.º, se dirigirán al aspirante tres preguntas sobre derecho ó sobre práctica notarial en el dialecto particular del país, que deberán contestarse en el mismo.

Artículo 71. [...] Cuando se hubiere de insertar documento, párrafo, frase ó palabra de otro idioma ó dialecto, se estenderá inmediatamente su traducción, ó se explicará lo que el otorgante ú otorgantes entienden por la frase, palabra ó nombre exótico.

En el caso del párrafo 3.º del art. 25 de la ley, los Notarios explicarán en su dialecto particular á los otorgantes y testigos la escritura estendida en castellano, si hubiere alguno que no entendiere este idioma.⁶

Deixant ara de banda la peculiar manera de referir-se en el reglament a les llengües que no són el castellà, és important tenir en compte que aquests articles, que es van mantenir en el reglament de 1874, desapareixen ja en els reglaments del notariat de 1917 i 1921:⁷ el legislador devia pensar que ja no calien, perquè devia suposar que tots els ciutadans ja coneixien prou la llengua castellana.

1.2 Orígens de la demanda de reconeixement i protecció de la llengua catalana (1869-1892)

Quin obstacle va impedir que el plantejament relatiu a la llengua nacional (una nació = una llengua) s'imposés del tot a Espanya —i a bona part d'Europa— durant els segles XIX i XX? El principal obstacle va ser la irrupció, durant el primer terç del segle XIX, d'un moviment cultural que va canviar radicalment —en alguns punts de manera sobtada, en d'altres més a poc a poc— molts dels supòsits ideològics i polítics de la societat europea tradicional: el Romanticisme. Per al Romanticisme —i l'extensió d'aquest treball obliga a una certa simplificació— les llengües estan vinculades a la cultura dels pobles i a la sedimentació de la història. Cada llengua articula una idiosincràsia cultural específica i, en definitiva, vehicula

6. Vegeu "Reglamento general", 4, 5 i 8. La primera referència contemporània a aquests articles és de Fonollosa i altres ("Castellanització i decadència"), que de tota manera no els reproduïen íntegrament.

7. Torrent, "Legislació lingüística", 136.

una cultura nacional. Per als romàntics, la llengua és la pàtria. Aquesta nova mentalitat arriba a Catalunya a mitjan segle XIX, amb la Renaixença.⁸

A partir d'aquest moment es produeix un conflicte entre dos principis antagònics. Per al —diguem-ne— nacionalisme il·lustrat, una nació exigeix una llengua. Per al —diguem-ne— nacionalisme cultural, una llengua “exigeix” una nació. Els termes del binomi són els mateixos, però el sentit és oposat. D'una manera esquemàtica pot dir-se que la tensió entre aquests dos principis explica la major part dels conflictes socials i polítics relatius a les llengües en l'Europa dels segles XIX i XX. En uns casos ha prevalgut el principi del nacionalisme il·lustrat, i les llengües altres que la llengua nacional de l'Estat han quedat residualitzades (o han desaparegut). En altres casos ha prevalgut el principi del nacionalisme cultural, i al voltant de la llengua valorada com a representació d'una cultura nacional específica s'hi ha construït una nació política —un Estat—, o s'ha arribat a una situació de convivència —a un estat plurinacional i, doncs, plurilingüe. I en altres casos el conflicte encara no s'ha resolt.

Què va passar durant el segle XIX i XX a Catalunya —i a Espanya en relació amb Catalunya— a propòsit d'aquest conflicte? En el pensament espanyol es va imposar el primer principi (una nació exigeix una llengua). En el pensament català hi han conviscut tots dos principis, però, a partir de la Renaixença, ha anat cristal·litzant cada vegada més el segon principi (una llengua identifica una nació). La demanda de mesures de reconeixement i protecció de la llengua catalana ha anat lligada, doncs, a la demanda de reconeixement nacional: al catalanisme polític.

És important tenir en compte això: la lluita a favor del reconeixement legal del català ha format part de la lluita pel reconeixement polític de la personalitat col·lectiva de Catalunya. (Igual com, en el pol oposat, els esforços per generalitzar la llengua castellana a tot l'Estat han estat inseparables de la idea que aquesta generalització era una exigència de la condició nacional d'Espanya.) En realitat, la demanda de protecció dels drets lingüístics dels ciutadans espanyols hauria pogut basar-se en uns

8. La bibliografia sobre la idea que la llengua és font de la nació és abundant. Entre altres, vegeu Caussat, Adamski i Crépon (*La langue*).

altres pressupòsits (que potser haurien conduït a una altra mena de conflictes). De fet, en l'Espanya dels segles XIX i XX s'han formulat peticions de regulació del plurilingüisme fonamentades en posicions que no eren la del nacionalisme il·lustrat ni la del nacionalisme cultural, però han estat escasses i no han tingut pràcticament repercussió. Un exemple d'aquesta mena de demandes és la del diputat valencià Manuel Polo i Peyrolón, del 1896. El senyor Polo —d'idees integristes i representant del partit carlí— va sol·licitar en una intervenció al Congrés dels Diputats que s'exigissin requisits lingüístics per exercir de mestre en els territoris de llengua diferent de la castellana:

Por eso creo que lo más eficaz sería permitir la lengua regional en la enseñanza de niños y niñas, y exigir a los maestros como condición sine qua non el conocimiento del dialecto regional, para conseguir lo cual me parece que basta una Real Orden del Ministerio de Fomento. Esta medida produciría resultados beneficiosos; pero todavía se podría conseguir más, estableciendo en las Escuelas Normales de esas regiones la enseñanza del valenciano en Valencia, del catalán en Barcelona, del vascuence en San Sebastián, Bilbao, Vitoria y Pamplona, etc., de manera que todo maestro conociera a la vez el castellano y la lengua regional, sirviéndose de aquel para enseñar esta y viceversa.

Mi ruego, pues, se reduce a suplicar al Sr. Ministro de Fomento que dicte una real orden, exigiendo como requisito indispensable para desempeñar en propiedad escuela de niños o niñas donde haya dialecto especial, el conocimiento de la lengua del país; que no se admita a oposición a los que desconozcan dicho dialecto o lengua; y que en las Escuelas Normales respectivas se pongan cátedras, no solamente de gramática castellana, sino también de gramática del dialecto regional.⁹

La posició de Manuel Polo no era la del nacionalisme cultural, sinó una posició que naixia de la simple i asèptica constatació d'uns fets. No recorria a plantejaments polítics ni a raonaments ideològics per justificar la seva petició. La seva posició era una posició, diguem-ne, *factuàlista*. Però el ministre de Foment, Aureliano Linares Rivas, li va contestar rotundament, suposant-li unes intencions que no tenia:

Su Señoría, en puridad, lo que desea es que se mantenga el estado actual en materia de lenguaje en algunas provincias en que haya un idioma regional, de tal suerte, que este idioma sea tan absoluto y tan predominante, que excluya el idioma patrio, con lo

9. Ferrer, *Persecució política*, 80.

cual S. S. reconoce que hay comarcas de España en que el castellano es tan desconocido como puede serlo el griego, el ruso o el alemán. Si yo pudiera prescindir de la ley, como S. S. comprende no es posible, todavía no me atrevería a complacer al Sr. Polo, y no ciertamente por no complacerle, sino porque creo que es un mal grande para la Patria, y que es un peligro grave, encontrar una región o una parte del territorio en que los que lo habitan no puedan entenderse con las autoridades y con el resto del país.¹⁰

Davant d'això, Polo es va sentir obligat a dir que les seves idees i les del ministre eren concordants en aquest punt, tot i que va insistir que “he dicho que se hace imposible la enseñanza en ciertas regiones, particularmente en las Provincias Vascongadas y Cataluña, porque los niños hasta los 12 años ignoran el castellano, y si frente a ellos, y para enseñarlos, se colocan maestros que no conocen el dialecto regional, será imposible que puedan aprender nada”.¹¹

De tota manera, com hem dit, la posició factualista és molt difícil de documentar en la història d'Espanya dels segles XIX i XX. El plantejament català, sigui com sigui, es va fonamentar en el nacionalisme cultural, i és amb aquest fonament que la demanda de reconeixement i protecció de la llengua pròpia es va anar intensificant, vinculada al catalanisme polític, durant les darreres dècades del Vuit-cents. Com a fites d'aquest procés d'intensificació cal assenyalar les quatre següents. En primer lloc, el 1873 el Centre Catalanista va adreçar una carta oberta als diputats catalans de les Corts de la Primera República demanant-los, de cara a la Constitució federal que havia de redactar-se, que s'hi establís “que l'idioma de cada província siga declarat oficial dintre son govern especial”.¹² En segon

10. *Ibíd.*, 80-81.

11. *Ibíd.*, 81. Ferrer i Gironès afirma que aquesta intervenció va ser la primera a plantejar el tema lingüístic amb caire reivindicatiu al Parlament espanyol, encara que fos per raons “tècniques” (posició factualista). Aquesta òptica “tècnica” o factualista és també la que mostraven, gairebé un segle i mig abans, els diputats que representaven els regnes de l'antiga Corona d'Aragó a les Corts convocades per Carles III el 1760, que van demanar al rei que els magistrats de Catalunya, València i Mallorca fossin del país, ja que els processos i escriptures anteriors a la Nova Planta estaven redactats en la llengua del poble, i els magistrats forasters no arribaven a entendre bé la documentació, de la qual depenia la justa resolució dels plets —cal tenir en compte a més que, almenys en teoria, el dret foral operava com a complementari en tot el que no estava legislat per la Nova Planta. Vegeu Moreu-Rey, *Memorial*, 30, i Ginebra, “Lengua catalana en el siglo XVIII”, 111-112.

12. La notícia es pot llegir a *La Renaixença*, any III, núm. 12 (20 juny 1873), 152.

lloc, el 1885, a iniciativa del Centre Català, es va presentar al rei Alfons XII l'anomenat *Memorial de Greuges*, un document que denunciava la situació històrica de dominació soferta per la llengua catalana. En tercer lloc, el 1888, amb motiu de la visita de la reina regent a Barcelona per assistir a la inauguració de l'Exposició Universal, la Lliga de Catalunya va promoure l'elaboració d'un text adreçat a la sobirana —conegut com a *Missatge a la reina regent*— que proclamava la voluntat que “la llengua catalana sia la llengua oficial á Catalunya pera todas les manifestacions de la vida d'aquest poble” i que “la ensenyansa á Catalunya sia donada en llengua catalana”.¹³

Finalment, el 1892 va tenir lloc a Manresa la primera assemblea general de la Unió Catalanista, com a resultat de la qual es van redactar les *Bases per a la Constitució Regional Catalana* —conegudes com a Bases de Manresa—, un document que contenia un projecte d'organització regional autònoma per a Catalunya. La tercera d'aquestes bases establia que “la llengua catalana serà l'única que, ab caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió ab lo Poder central”. Com ha destacat Pla Boix,¹⁴ aquesta base se situava dins el títol dedicat a l'ordenació del poder regional, a continuació de la previsió relativa a la tutela de la legislació antiga (base 2a), i abans de l'ordenació de previsions com ara el requisit de la condició de català per exercir càrrecs públics (base 4a) o l'ordenació territorial catalana (base 5a); d'aquesta manera es concedia a la qüestió lingüística una posició preeminent dins l'estructura formal del document.¹⁵

13. González Casanova, *Memorial*, 127. Vegeu també Pla, “Ordenació de la qüestió lingüística”, 184-185. El *Projecte de Constitució de l'Estat català*, aprovat al Congrés Regional Federalista de 1883, no contenia cap referència lingüística.

14. Pla, “Ordenació de la qüestió lingüística”, 182.

15. El text complet de les Bases de Manresa pot llegir-se a González Casanova, *Memorial*, 139-153. Encara que es tracta de disposicions establertes fora de l'àmbit de l'Administració i de les institucions públiques, convé assenyalar que durant aquest període algunes associacions privades catalanes, en sintonia amb la demanda creixent de normalització de la llengua, van establir el català com a llengua oficial de l'entitat. És el cas, així, de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, que en l'article 31 del seu Reglament intern, aprovat el 1877, establia el següent: “Lo llenguatge oficial de l'Associació serà lo català” (Albesa, “La llengua catalana”, 324).

Les Bases de Manresa representen una fita en el procés social i polític de demanda i reconeixement de la llengua catalana perquè formulen, d'una manera molt sintètica i molt clara, els objectius a què, en matèria lingüística, havia arribat el catalanisme del segle XIX. Uns objectius que, d'altra banda, podem qualificar de màximament ambiciosos i plenament coherents amb la idea del nacionalisme cultural. Fixem-nos que la proposta afecta no sols la vida social interna del país ("la llengua catalana serà l'única que, ab caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya"), sinó també l'orientació de la relació política amb l'Estat ("i en les relacions d'aquesta regió ab lo Poder central"). És fonamental retenir aquesta proposta de legislació lingüística perquè ens servirà per fer comparacions amb les propostes i els resultats de les dècades posteriors, i per treure'n conclusions.

1.3 Ascens i progressió del catalanisme polític (intensificació de la demanda de reconeixement lingüístic)

Durant el primer quart del segle XX la societat catalana intensifica cada vegada més la demanda de reconeixement i protecció legal de la llengua pròpia. És en aquest moment, a més, que s'aconsegueix la normativització contemporània del català, que era una condició necessària perquè la llengua pogués ocupar sense problemes tècnics els nous àmbits d'ús formals que l'hipotètic reconeixement legal li oferís. Destacarem, del període que va des del començament de segle fins a la proclamació de la República (1931), els fets següents (amb una rellevància i unes conseqüències pràctiques diverses i no sempre comparables entre si).

En primer lloc cal esmentar l'organització, el 1906 i el 1907, respectivament, del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, a Barcelona, i de l'Assemblea Regionalista Valenciana, a València. En el Congrés, com se sap, es van estudiar qüestions relatives a l'ortografia, la gramàtica i el lèxic catalans, però també s'hi van tractar aspectes relacionats amb la política lingüística i amb l'estatus legal de la llengua catalana, com ara, justament, el de l'oficialitat. Una de les conclusions aprovades establia precisament que era obligació de l'Estat ocupar-se del foment i protecció de la llengua catalana, i que aquesta protecció havia de concretar-se en l'ús d'aquesta llengua en la vida administrativa general, la justícia i l'ense-

nyament.¹⁶ Pel que fa a l'Assemblea, en la cinquena de les conclusions de la Secció de Dret es reclamava el dret dels valencians a usar la seva llengua en actes notarials i judicials i en proves públiques, i s'exigia en conseqüència que els funcionaris coneguessin el valencià; a més, en la primera de les conclusions de la Secció de Filologia i Literatura s'establia que tant el castellà com el valencià havien de tenir caràcter oficial.¹⁷

En segon lloc cal consignar que el 1910 la Diputació de Barcelona i la Diputació de Girona van aprovar dictàmens de protecció de la llengua catalana.¹⁸ El dictamen de la Diputació de Barcelona, entre altres coses, reconeixia el dret dels diputats provincials a usar el català en les sessions de la Corporació i en la presentació de propostes i informes, i establia que la Diputació acceptaria i tramitaria les comunicacions escrites en català. Encara que el rang legal d'aquestes disposicions era molt baix, i malgrat que tenien un abast limitat (la Diputació mateix, i no pas tota la província), cal destacar que es tracta de la primera vegada que institucions públiques de l'Administració espanyola instituïen una mesura de reconeixement i protecció de la llengua catalana.¹⁹

En tercer lloc cal referir-se a l'acció de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923). Com se sap, la Mancomunitat no tenia capacitat legislativa, però el seu paper va ser clau per al progrés en l'extensió formal del català, ja que des del primer moment va optar per l'ús institucional i general de la llengua pròpia. A més, va establir l'exigència de coneixements de català com a requisit en les convocatòries de personal tècnic i administratiu, i va mirar de determinar explícitament quins documents no era obligatori de redactar en castellà i, per tant, podien formalitzar-se en català sense des-

16. *Primer Congrés*, 688-689.

17. Cucó, *Valencianisme*, 65-75 i 309.

18. Grau, *Lliga Regionalista*, 223-234; Escribano, "Introducció", 350-356.

19. No tenim ara en compte aquestes petites accions documentades per Escribano (ibíd., 351-352): el 1887 la Diputació de Barcelona havia acordat acceptar una comunicació en català de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques; el 1899 el Ple de l'Ajuntament de Palma havia aprovat establir com a condició, per accedir a la plaça de secretari de l'Ajuntament, saber parlar i escriure en mallorquí, i el 1902 el reglament d'empleats públics de l'Ajuntament de Barcelona establia com a requisit d'accés entendre el català.

protecció legal.²⁰ Sense establir, doncs, una mesura legal positiva d'implantació de la llengua catalana, la Mancomunitat *de facto* va contribuir enormement al reconeixement institucional de la llengua, i pot dir-se que la seva praxi va ajudar a fer que els ciutadans de Catalunya se sentissin poc o molt protegits en el seu dret d'usar l'idioma propi.

En quart lloc, cal assenyalar que el 1916 diversos ajuntaments (Manresa, Sarrià, Girona, Cervera, Barcelona) van aprovar acords o dictàmens per establir o impulsar l'ús del català.²¹ Com hem indicat quan ens referíem a les diputacions de Barcelona i Girona, aquests acords o dictàmens eren de rang menor i d'abast reduït, però —a part que en el seu moment van tenir un gran significat polític— són rellevants en la mesura que es tracta d'actes oficials de l'Administració espanyola, històricament gens propensa a la protecció dels drets lingüístics dels catalans (si bé cal afegir que aquestes institucions —diputacions el 1910, ajuntaments el 1916— estaven llavors governades per partits catalanistes).

En cinquè lloc cal fer referència, entre el 1916 i el 1919, a les campanyes i propostes a favor de l'oficialitat del català. Al maig de 1916 el Consell Permanent de la Mancomunitat va adreçar un missatge al president del Consell de Ministres “en defensa dels drets de la llengua catalana”, en el qual es va proclamar que “a tots els regnes on hi ha pluralitat de llengües es lluita vivament, ardentment, per la llengua pròpia: els ciutadans no jutgen assolida la plenitud de llibertat política ni d'igualtat civil mentre als drets i a les llibertats proclamats en la primera etapa dels moviments democràtics no s'uneixi també la llibertat i la igualtat de condició de les diferents llengües nacionals, mentre hi ha una llengua privilegiada i altres llengües preterides, mentre no obtenen totes les llengües nacionals exactament els mateixos drets”.²² El missatge demanava que es concedís “a la nostra llengua la plenitud dels seus drets, la igualtat de condició que les altres llengües espanyoles i, d'una manera especial, l'oficialitat en tota la vida pública interior de Catalunya, així en els organismes locals populars

20. Grau, *Lliga Regionalista*, 329-358.

21. *Ibid.*, 321-328; Escribano, “Introducció”, 357-360.

22. Pla, “Ordenació de la qüestió lingüística”, 187-188.

com en tots els centres i dependències de l'Estat situats en el territori de Catalunya".²³

El 1919 va ser el Govern espanyol el qui va presentar al Congrés, el 20 de gener, un projecte d'autonomia per a Catalunya.²⁴ La darrera base d'aquest projecte, la núm. 22, contenia referències explícites a la qüestió lingüística en diversos preceptes del seu articulat.²⁵ Així, l'article 10 establia que "en los establecimientos de enseñanza que sostenga la región, podrán los profesores y los alumnos, siendo derecho de aquéllos y de éstos, dar la enseñanza y contestar respectivamente en castellano o en catalán" (si bé també declarava obligatori l'ensenyament del castellà en la instrucció primària). L'article 13 preveia la publicació bilingüe, en castellà i català, de l'Estatut de dret foral, i determinava que en cas de discrepància entre la literalitat de les dues publicacions prevaldria el text castellà.²⁶ L'article 14 disposava que els jutges, els magistrats i els funcionaris del Ministeri Fiscal havien de conèixer la llengua catalana per exercir a Catalunya. I l'article 15 establia, entre altres coses, que en les deliberacions de les corporacions oficials i en les actuacions judicials o governatives es podria usar indistintament el català i el castellà.²⁷ Com ha dit Pla Boix, aquestes previsions lingüístiques del projecte governamental esbossaven un marc juridicolingüístic particularment garant de la presència i l'ús de la llengua

23. *Ibíd.* Vegeu també Grau, *Lliga Regionalista*, 273-274, i Balcells, Pujol i Sabater, *Mancomunitat de Catalunya*, 83-89, que reproduïxen el missatge íntegrament (537-539). Poc després, al juny, en l'esmena presentada pels diputats regionalistes catalans al missatge de la Corona en l'obertura de les noves Corts, es va tornar a demanar l'oficialitat del català (Balcells, Pujol i Sabater, *ibíd.*, 86).

24. La Mancomunitat, amb el suport dels parlamentaris catalans a les Corts, havia presentat al president del Govern, al novembre del 1918, unes Bases per a l'autonomia política de Catalunya. El debat al Congrés va fer veure a Cambó que el projecte quedaria alterat en aspectes essencials, i com a senyal de protesta els parlamentaris de la Lliga es van retirar de les Corts. Llavors el president del Consell de Ministres, en un intent de recuperar la confiança dels catalans, va prometre l'elaboració d'una proposta promoguda pel mateix Govern. Vegeu la narració i valoració detallades de tot l'episodi a Balcells, *Projecte d'autonomia*.

25. Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 189-190.

26. *Ibíd.*, 189.

27. *Ibíd.*, 190.

catalana en àmbits fins aleshores monopolitzats pel castellà, i permetien assolir un sostre jurídicolingüístic per al català gens menyspreable.²⁸ Els nivells previstos de reconeixement i protecció de la llengua catalana no tenien precedents. La proposta, però, no va prosperar, i el projecte alternatiu d'estatut d'autonomia de Catalunya aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat el 25 de gener i presentat al Govern no es va fer ressò de cap de les disposicions de la proposta governamental i, curiosament, només va incloure el precepte de l'obligatorietat d'ensenyar llengua castellana a totes les escoles d'ensenyament primari de Catalunya.²⁹

En sisè lloc cal recordar que el final de la Primera Guerra Mundial —que molts van considerar l'inici d'una nova era política que s'articulava al voltant de les nacions, i no pas dels estats— va representar per als catalans l'eclosió de l'esperança que el nou dret internacional afavoriria la protecció de la llengua catalana. Fins aproximadament el 1930, prop de la comissió de minories de la Societat de Nacions i al voltant de la Conferència de Nacionalitats Europees, es van fer esforços per al reconeixement internacional de Catalunya com a minoria nacional i perquè aquest reconeixement obligués jurídicament Espanya a proporcionar als catalans, en matèria de llengua, el tracte corresponent.³⁰

Finalment, cal indicar que de mica en mica la demanda de reconeixement i protecció del català es va anar estenent més enllà del Principat, als altres territoris de llengua catalana (ja hem parlat de l'Assemblea Regionalista

28. *Ibíd.*, 190.

29. Vegeu *ibíd.*, 191. Albert Balcells (*El projecte d'autonomia*, 92) assenyala que és sorprenent no trobar en el text cap article sobre l'oficialitat —o, com a mínim, sobre la cooficialitat— de la llengua catalana, sobretot perquè era una reivindicació catalanista des del 1892 i perquè el projecte del Govern n'establia la cooficialitat a l'escola, a les corporacions públiques i als tribunals. Indica que potser resultava obvi que, un cop traspassat l'ensenyament al poder català, la docència seria en català. Balcells (*ibíd.*, 84-86) també critica encertadament que els tècnics jurídics de la Mancomunitat, en avaluar el projecte del Govern, no van saber valorar prou el pas endavant que significava aquell projecte per al reconeixement i protecció de la llengua catalana.

30. Vegeu Núñez, *Internacionalitzant el nacionalisme*, que no tracta específicament de la qüestió lingüística sinó de la idea general de minoria nacional. Per als efectes immediats de la Primera Guerra Mundial en el catalanisme polític, Balcells, *Projecte d'autonomia*, 64-71.

Valenciana de 1907). Com a fita simbòlica —però alhora com a conquesta pràctica concreta, també de caràcter jurídic— cal referir-se a la data de 1922. Aquest és l'any que en sessió plenària de la Diputació de València es va aprovar un acord que declarava la cooficialitat de les llengües castellana i valenciana per a les deliberacions, documents i actes de la Corporació.³¹ Abans, el 1918, tot i que els efectes pràctics van ser nuls, s'havia aprovat per unanimitat una moció a l'Ajuntament de València que sol·licitava que s'ensenyés a llegir i escriure en valencià.³²

Quina va ser la resposta espanyola a la creixent demanda de reconeixement i protecció legal de la llengua catalana durant el primer quart del segle xx? Amb notables excepcions (entre les quals podem comptar les previsions en matèria lingüística del projecte governamental d'autonomia del 1919), la resposta va ser clara i contundent. Il·lustrem aquesta resposta per mitjà de les declaracions, triades a l'atzar, de tres polítics del moment (però de fet hauríem pogut seleccionar molts altres textos procedents de la classe intel·lectual espanyola). En primer lloc, transcrivim uns mots de Manuel de Burgos, ministre de Gràcia i Justícia l'any 1915:

Y manifiesto yo que a los tribunales de justicia he de forzarlos, he de impulsarlos, he de vigorizarlos, en ese pensamiento y en esa resolución de que en España, en lo oficial, no hay más idioma que el idioma castellano.³³

En segon lloc reproduïm les paraules, també de 1915, del senador Francesc Benet (un senador català):

Mientras haya una patria sola, una e indivisible, que es España, no puede haber más que un idioma, que es de esta España.³⁴

31. Polanco, "Situació del català", 143; Àngel, i altres, *Fracàs*, 105-107.

32. Cucó, *Valencianisme*, 137. Al novembre del mateix any la Unió Valencianista Regional i la Joventut Valencianista felen pública una "Declaració valencianista", que contenia referències a la cooficialitat de la llengua del país amb el castellà (ibíd., 130-132 i 326), i la Joventut Republicana Nacionalista aprovava un "Manifest" demanant també la cooficialitat del valencià (ibíd., 142-143 i 336).

33. Ferrer, *Persecució política*, 109.

34. Ibíd., 109.

I, en tercer lloc, copiem les afirmacions d'Hermenegildo Giner de los Ríos, diputat al Congrés el 1916:

Ni en la cooficialidad de la lengua podemos estar de acuerdo. No hay más que una lengua oficial, como no hay más que un escudo, como no hay más que una Nación, como no hay más que una bandera.³⁵

Totes aquestes proclamacions són plenament coherents amb el principi, al qual ens hem referit abans, del nacionalisme il·lustrat: una nació exigeix una llengua. La desclosa i el desplegament del nacionalisme cultural a Catalunya (una llengua identifica una nació) no va fer canviar gens la posició general de la classe dirigent espanyola sobre la matèria. De fet, en la pràctica el resultat provisional de la creixent demanda de reconeixement i protecció de la llengua catalana (que s'inseria, cal insistir-hi, en la demanda global d'autonomia política) va ser la instauració de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). La dictadura va intensificar la política lingüística contrària als idiomes que no eren el castellà, no sols amb accions obstaculitzadores, sinó també amb noves mesures fortament repressores.³⁶

2. Legislació i llengües en el període republicà (1931-1939)

2.1 *Decrets del Govern provisional de la República en matèria de llengua*

El 29 d'abril de 1931 es va publicar l'anomenat Decret de Bilingüisme, per mitjà del qual es derogaven totes les normes positives que prohibien l'ús del català a l'ensenyament i s'establia que a les escoles de Catalunya la llengua de la docència havia de ser la llengua materna dels alumnes, alhora que s'ordenava que als alumnes catalans calia ensenyar-los també la

35. *Ibíd.*, 250.

36. Vegeu Roig, *Dictadura*. Amb Catalunya sota el règim dictatorial, però a Cuba (amb la idea que la dictadura no podia durar gaire) va redactar-se, el 1928, el Projecte de Constitució provisional de la República Catalana, conegut com a Constitució de l'Havana, en una assemblea convocada pel Club Separatista Català Número 1. Aquest projecte constitucional, el primer pensat per a una Catalunya independent, establia que l'única llengua oficial seria la catalana. L'ordenament juridicolingüístic que el text conté ha estat estudiat per Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 193-194, i, més breument, per Escribano, "Introducció", 370.

llengua castellana a partir dels vuit anys. El 9 de juny de 1931 es publicava un nou decret, ara per establir que cada escola normal de Catalunya havia de crear una càtedra de català per a la formació dels futurs mestres. El decret encomanava a Pompeu Fabra la inspecció d'aquest ensenyament.³⁷

Aquests dos decrets constitueixen, en la història contemporània, els primers actes normatius orientats al reconeixement i protecció de la llengua catalana signats per un govern espanyol (recordem que cap projecte dels ressenyats fins ara no va arribar a tenir vigència). A més, si tenim en compte que la República es va proclamar el 14 d'abril, i que el primer d'aquests decrets es va publicar el dia 29, és a dir, només quinze dies després de la proclamació de la República, resulta sorprenent la rapidesa amb què el Govern provisional va dictar aquestes primeres disposicions, sobretot per contrast amb l'escàs interès per la protecció del català mostrat per les autoritats d'Espanya durant el segle XIX i les tres primeres dècades del XX.

La raó de la celeritat del Govern era complaure els catalans. Per què es volia en aquell moment complaure els catalans en el tema de la llengua? El dia 14 d'abril Francesc Macià, líder d'Esquerra Republicana de Catalunya, havia proclamat unilateralment la República catalana abans que a Madrid es proclamés la República espanyola. Amb motiu d'això el Govern espanyol envià a Catalunya una delegació per negociar amb Macià i convèncer-lo que renunciés a la República catalana a canvi de constituir un poder polític autònom (que va denominar-se Generalitat), i a canvi d'acceptar que Catalunya elaborés un estatut d'autonomia i de prometre que aquest estatut seria aprovat a les Corts espanyoles. Macià va acceptar el pacte.

La diligència amb què el Govern espanyol va publicar el Decret del Bilingüisme és conseqüència, doncs, de la voluntat de compensar els catalans per haver renunciat a la República catalana. En relació amb el tema d'aquesta exposició el que cal fer notar és que els governants espanyols

37. El primer decret ha estat publicat íntegrament en diversos estudis. Vegeu, per exemple, Rossell, *Generalitat*, 115-116. El segon ha estat reproduït, traduït, a Carod-Rovira, *Marcel·lí Domingo*, 128-129. Pot llegir-se'n l'original a *Gaceta de Madrid*, n. 161 (10 juny 1931), 1285.

van dictar una disposició de tema lingüístic perquè sabien que la llengua catalana era percebuda pels catalans com a element bàsic de la seva identitat política i perquè així, doncs, contribuïen a satisfer parcialment una llarga demanda del poble català.

2.2 Estatut de Núria (plebiscitat a Catalunya el 2 d'agost de 1931)

D'acord amb el que s'havia pactat, el Govern de la Generalitat provisional va convocar una assemblea de representants dels ajuntaments, i aquesta assemblea va nomenar una ponència encarregada de redactar el projecte d'estatut d'autonomia. El projecte, conegut com a Estatut de Núria, es va enllestir al juny. Al juliol va ser plebiscitat pels ajuntaments, i el 2 d'agost va ser votat pel poble català.

L'Estatut de Núria contenia uns quants articles de tema lingüístic, que són els següents:

Article 5. La llengua catalana serà l'oficial a Catalunya, però en les relacions amb el Govern de la República serà oficial la llengua castellana.

L'Estatut interior de Catalunya garantirà el dret dels ciutadans de llengua materna castellana a servir-se'n personalment davant dels tribunals de justícia i davant dels òrgans de l'administració.

Així mateix, els ciutadans de llengua materna catalana, tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes oficials de la República a Catalunya.

Article 13. Correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa de les funcions següents: a) L'ensenyament en tots els seus graus i ordres, i els serveis d'Instrucció pública, Belles Arts, Museus, Arxius, Biblioteques i Conservació de monuments. Per a la concessió de títols professionals que hagin de tenir validesa en tot el territori de la República, els programes i ensenyaments escolars hauran de satisfer els mínims assenyalats per la legislació general.

Article 30. Ultra les garanties de dret que atorgui la Constitució general de la República, la Generalitat de Catalunya protegirà plenament la vida i la llibertat de tots els ciutadans residents en el seu territori, els quals seran iguals davant la llei, sense distinció de naixença, llengua, sexe o religió.

Article 31. A totes les Escoles primàries de Catalunya serà obligatori l'ensenyament de l'idioma castellà. La Generalitat de Catalunya mantindrà Escoles primàries de llengua castellana en tots els nuclis de població on, segons el darrer trienni, hi hagi un mínim

de quaranta infants de llengua castellana. En aquestes Escoles s'ensenyarà la llengua catalana.

El text estatuari recollia a l'article 5 una vella aspiració del catalanisme polític, que era la institucionalització del català com la llengua oficial única de Catalunya. Si comparem aquest article amb la Base tercera de les Bases de Manresa, però, comprovarem que el text de 1892 era més ambiciós: establia el català com a llengua de relació amb el Govern central, mentre que ara aquesta funció era assignada al castellà. L'article 5 mateix, a més, garantia la protecció dels drets lingüístics dels catalans en les seves relacions davant dels tribunals de justícia i davant dels òrgans de l'Administració central a Catalunya.³⁸ Aquest era un punt que inquietava particularment el catalanisme. Si els catalans tenien dret a adreçar-se en català a l'aparell administratiu de la República a Catalunya però als funcionaris no els corresponia el deure de conèixer aquesta llengua, en la pràctica el dret seria impossible d'exercir. En una línia anàloga anava l'article 13: calia assegurar les competències en ensenyament i en expedició de títols (tot admetent uns mínims establerts per la legislació general), perquè, si no, es podrien imposar condicions des del Govern espanyol que anul·lessin de fet les exigències en matèria de llengua que implantés l'organització autònoma de l'ensenyament i la formació. Finalment, cal subratllar que el text, a més de formular el precepte genèric de no distinció dels ciutadans per raó de llengua (article 30), també garantia explícitament els drets lingüístics dels ciutadans de llengua materna castellana (article 5), i específicament ordenava a la Generalitat (article 31) l'establiment d'escoles primàries en castellà per a nuclis de població amb determinades condicions sociolingüístiques. Aquest darrer precepte s'emmarcava en una concepció política sensible a les teoritzacions europees del moment sobre minories. Es preveia, així, que en el futur Estat autònom català de la República espanyola la població de llengua materna castellana podia considerar-se

38. Tant aquest projecte d'estatut com la Constitució de 1931, l'Estatut de 1932 i l'Estatut interior de 1933, pel que fa a la qüestió de la llengua, han estat estudiats amb detall des del punt de vista del dret constitucional per Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 196-208. En els paràgrafs que venen a continuació segueixo en molts punts aquesta autora, de vegades sense indicar-ho expressament. També s'han ocupat de la qüestió, més breument, Vallverdú, "Estatut jurídic", i Gimeno, "Evolució del règim lingüístic".

una minoria nacional i que, per tant, estaria subjecta al tractament jurídic protector establert internacionalment per a les minories (encara que els inspiradors d'aquestes disposicions estatutàries sabien que, tècnicament parlant, els immigrants castellanoparlants no constituïen pròpiament una minoria nacional).³⁹

2.3 *Constitució espanyola (9 de desembre de 1931)*

Al setembre del 1931 es va començar a debatre la nova Constitució al Parlament espanyol. La qüestió de les llengües era ben viva, i els discursos a les Corts sobre la realitat lingüística d'Espanya i la funció que havien de fer el castellà i les altres llengües de l'Estat en la futura estructura constitucional van ser sovint tensos i aspres.⁴⁰ Els diputats catalans, d'una banda, tenien la preocupació que l'ordenament constitucional no impossibilités l'encaix de l'Estatut de Núria tal com havia estat aprovat a Catalunya i, de l'altra, conservaven una certa tranquil·litat perquè Alcalá Zamora havia promès que presentaria el text de Núria com a ponència del Govern.

Amb l'Estatut de Núria i amb la Constitució en curs —que esperaven que finalment tindria una orientació política favorable als seus plantejaments— els catalans pensaven que es resoldria el conflicte entre el seu nacionalisme cultural i el nacionalisme il·lustrat dels espanyols. La idea era que la República concretaria un marc legal d'orientació plurinacional, en el qual es podria desenvolupar l'exigència del nacionalisme català (un poble amb llengua pròpia és una nació, i, per tant, necessita un marc jurídic que permeti que aquesta llengua sigui la llengua oficial de la nació) juntament amb l'exigència del nacionalisme espanyol, que se circumscriuria, però, a l'àmbit territorial específic (fora, doncs, de Catalunya).

Al desembre d'aquell mateix any es va aprovar la Constitució espanyola, que contenia els articles següents sobre regulació del plurilingüisme:

39. La població immigrada llavors era reduïda —per exemple, el 1930 era aproximadament del 18% del total de la població de Catalunya—, i s'assimilava lingüísticament amb molta rapidesa.

40. Els debats parlamentaris sobre l'article 4 (el que havia de regular l'oficialitat de les llengües) han estat recollits per Julià, *Constitución*, 344-366. Vegeu també González Vilalta, *Diputats catalans*, 165-167.

Artículo 4. El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional.

Artículo 49. La expedición de títulos académicos y profesionales corresponde exclusivamente al Estado, que establecerá las pruebas y requisitos necesarios para obtenerlos aun en los casos en que los certificados de estudios procedan de centros de enseñanza de las regiones autónomas.

Artículo 50. Las regiones autónomas podrán organizar la enseñanza en sus lenguas respectivas, de acuerdo con las facultades que se concedan en sus Estatutos. Es obligatorio el estudio de la lengua castellana, y ésta se usará también como instrumento de enseñanza en todos los Centros de instrucción primaria y secundaria de las regiones autónomas. El Estado podrá mantener o crear en ellas instituciones docentes de todos los grados en el idioma oficial de la República. El Estado ejercerá la suprema inspección en todo el territorio nacional para asegurar el cumplimiento de las disposiciones contenidas en este Artículo y en los dos anteriores.

Al començament d'aquesta exposició es feia notar que a Espanya el reconeixement constitucional del plurilingüisme va ser molt tardà. Amb la lectura d'aquests articles de la Constitució de 1931 ara es pot afegir que, a més de tardà, va ser restrictiu. L'articulat constitucional reconeix el plurilingüisme de l'Estat, però més aviat el que expressa és el mandat de protegir els drets dels castellanoparlants. L'article 4, així, obliga tots els ciutadans de l'Estat a conèixer el castellà, i explícitament indica que a cap ciutadà se'l pot obligar a conèixer cap altra llengua de l'Estat (subordina en tot cas una possible obligació a hipotètiques lleis especials, una indicació que des del punt de vista polític no deixa de tenir un valor clarament minoritzador). A més, estableix igualment el dret universal d'usar el castellà, sense que es consigní el dret corresponent a usar cap altra llengua (ara com abans, en tot cas aquest dret queda relegat a l'aprovació de futures lleis).⁴¹

41. Cal fer notar que la lectura d'aquests articles permet comprovar que l'article 3 de la Constitució espanyola de 1978 està clarament inspirat en l'article 4 de la Constitució de 1931. Com veurem tot seguit, l'Estatut de 1979 també s'inspira en el de 1932 i en l'Estatut interior de 1933. L'estudi de la història, doncs, ajuda sovint a conèixer les causes dels

Pel que fa a la qüestió de les competències autonòmiques d'abast lingüístic que l'Estatut de Núria havia volgut segellar, l'article 49 (per contraposició a l'article 13 de l'Estatut) fixava no sols que l'expedició de títols acadèmics corresponia a l'Estat de manera exclusiva, sinó que li ordenava establir-ne les proves i requisits, "aun en los casos en que los certificados de estudios procedan de centros de enseñanza de las regiones autónomas". Quant a l'ensenyament, l'article 50 obria la possibilitat a la implantació d'una doble xarxa escolar en el mateix territori, una d'estatal en castellà i una d'autonòmica en català i, sobretot, negava al poder autonòmic l'exclusivitat de les competències en la matèria. (La possibilitat de la doble xarxa escolar preocupava força a Catalunya, perquè, en funció dels recursos econòmics disponibles, podia ser que *de facto* la xarxa estatal es convertís en la xarxa de qualitat.)

Igualment, la consideració del castellà com a idioma oficial de la República (article 4) justificava el temor al·ludit abans relatiu al fet que l'ordenament constitucional podia impedir el manteniment de la regulació lingüística formalitzada a l'Estatut de Núria. Perquè era evident que si el castellà era l'idioma oficial de la República, el català ja no podia ser (article 5 de l'Estatut de Núria) "l'oficial a Catalunya", ja que Catalunya formava part de la República. En tot cas, podria ser-hi cooficial.

Més enllà de la vessant merament jurídica, cal subratllar que l'absència de referència expressa al nombre i al nom de les altres llengües d'Espanya tenia de fet una alta rellevància política, ja que les deixava invisibles precisament en el text legal bàsic que fonamentava les relacions igualitàries dels ciutadans, i, per tant, les reduïa en la pràctica, pel que fa a l'estructuració de l'Estat, a realitats contingents.

Finalment, i encara que es tracta d'un punt secundari sobre el qual no ens podem estendre, caldria aturar-se breument a analitzar el redactat material de l'article 4. Com de fet ja ha estat observat, és estranya l'asimetria que s'hi consigna en relació amb els drets i els deures, d'una banda, i el coneixement i l'ús, de l'altra. Una redacció basada en la lògica discursiva

ordenaments legals actuals, a entendre'n les raons i a valorar-los. Vegeu Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 199-200.

hauria dut a escriure una frase semblant a aquesta: “Todo español tiene el derecho y la obligación de saberlo y de usarlo.” En canvi, del coneixement només se n'establia l'obligació, i de l'ús només el dret. El precepte constitucional adquireix una mica més de lògica si es fa la hipòtesi que en l'assumpció tàcita del legislador el *todo español* de la frase “Todo español tiene obligación de saberlo” té com a referent específic el ciutadà de l'Estat de llengua materna no castellana, mentre que la persona a la qual se li reconeix el “derecho de usarlo” és el ciutadà de llengua castellana quan es troba en un territori de llengua no castellana.⁴² En realitat, l'asimetria assenyalada no és l'únic problema formal del redactat del precepte, ja que tampoc no acaba de fer sentit que, després del “Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo”, s'hi afegeixi “sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones”. En l'oració principal es parla dels drets i deures dels ciutadans, i en la subordinada es parla dels drets de les llengües, i s'afirma que els drets i deures dels ciutadans no han de perjudicar els drets que les lleis reconguin a les llengües (?). Però, a més, no és fàcil de pensar, per exemple, de quina manera l'obligació personal de conèixer el castellà podria perjudicar els “drets” d'una llengua regional. Aquests defectes formals ja van ser denunciats en aquell moment pel polític i periodista Antoni Rovira i Virgili (Ginebra 2006: 304), que va observar que la clàusula “sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones” hauria calgut que fos una subordinada de la primera frase (“El castellano es el idioma oficial de la República”), i no pas de la segona.⁴³

42. La reformulació de la frase (que expressaria el propòsit real del legislador), un cop verbalitzats els referents tàcits, seria aquesta: “Todo español cuyo idioma no sea el castellano tiene obligación de saberlo, y todo español de lengua castellana tiene el derecho de usarla en cualquier región del Estado.”

43. Ginebra, *Llengua i política*, 304. I, en efecte, l'article 4 del “Proyecto de Constitución” —Rovira i Virgili no ho devia saber—, presentat a les Corts el 18 d'agost, deia el següent: “El castellano es el idioma oficial de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconocen a las diferentes provincias o regiones” (Rossell, *Generalitat*, 39; Julià, *Constitución*, 196). El patafi final és degut a la intervenció de Miguel de Unamuno, que és el responsable de l'esmena que va provocar la intercalació de la frase “Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo”, i de l'addició de la clàusula

2.4 Estatut de Catalunya (9 de setembre de 1932)

La regulació constitucional del plurilingüisme va deixar profundament insatisfeta la classe política catalana. Tot i així, molts catalans encara pensaven que tant la lletra com l'esperit de l'Estatut de Núria podrien salvar-se, ja que l'article 4 de la Constitució, amb les frases “sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones” i “Salvo lo que se disponga en leyes especiales”, deixava portes obertes a la instauració del règim de monolingüisme territorial a Catalunya. Els fets, però, no van resultar com esperaven. El 6 de maig va començar al Congrés espanyol la discussió del projecte d'estatut d'autonomia per a Catalunya, que aviat va confirmar que les pretensions dels catalans havien de ser retallades. La discussió de l'article corresponent a ensenyament, per exemple, va provocar un gran debat i una riuada d'insults i desqualificacions provinents de l'opinió pública espanyola.⁴⁴

El 9 de setembre de 1932, finalment, es va aprovar l'Estatut de Catalunya. Els articles que afectaven la regulació de les llengües són els següents:

Article 2. L'idioma català és, el mateix que el castellà, llengua oficial a Catalunya.

Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació entre les Autoritats de l'Estat i les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà.

Qualsevol disposició o resolució oficial dictada dintre de Catalunya, haurà d'ésser publicada en ambdós idiomes. La notificació es farà també en aquesta forma si així ho sol·licita la part interessada.

Dintre del territori català, els ciutadans, sigui la que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin en llurs relacions amb els Tribunals, Autoritats i funcionaris de totes classes, tant de la Generalitat com de la República.

Qualsevol escrit o document que es presenti davant dels Tribunals de Justícia, redactat en llengua catalana, haurà d'anar acompanyat de la corresponent traducció castellana,

“a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional” (vegeu Rossell, *Generalitat*, 39-40).

44. Per als debats parlamentaris a propòsit de les disposicions de l'Estatut en matèria de llengua, vegeu Roig, *Estatut*, 129-145; Ferrer, *Persecució política*, 155-174; Tornafoch, “Debates”; Pla, “Ordenació de la qüestió lingüística”, 197-199; Ginebra, *Llengua i política*, 312-324, i González Vilalta, *Diputats*, 220-224.

si així ho sol·licita alguna de les parts. Els documents públics autoritzats pels fedataris a Catalunya, podran ésser redactats indistintament en castellà o en català, i obligadament en una o altra llengua, a petició de la part interessada. En tots els casos, els respectius fedataris públics expediran en castellà les còpies que hauran de tenir efecte fora del territori català.

Article 7. Si la Generalitat ho proposa, el Govern de la República podrà atorgar a la Universitat de Barcelona un règim d'autonomia; en aquest cas s'organitzarà com a Universitat única, regida per un Patronat que ofereixi a les llengües i a les cultures castellana i catalana les garanties recíproques de convivència amb igualtat de drets per a professors i alumnes.

Article 11. Els Notaris seran designats per la Generalitat mitjançant oposició o concurs, que convocarà ella mateixa de conformitat amb les lleis de l'Estat. Quan a tenor d'aquestes hagin d'ésser proveïdes les Notaries vacants, per concurs o per oposició entre els Notaris, seran admesos tots amb igualtat de drets, tant si exerceixen en territori de Catalunya com en el de la resta d'Espanya.

En tots els concursos que convoqui la Generalitat, seran condicions preferents el coneixement de la Llengua i del Dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge. Els Fiscals i Registradors designats per a Catalunya, hauran de conèixer la Llengua i el Dret catalans.

L'article 2 és important perquè, per primera vegada en la història de l'Espanya contemporània, s'institueix legalment i formalment el català com a llengua oficial de Catalunya (passem per alt l'error gramatical de la primera frase). Amb tot, si el comparem amb la base 4 de les Bases de Manresa, veiem que les aspiracions del catalanisme sorgit a partir de finals del segle XIX relatives al reconeixement i protecció de la llengua catalana havien obtingut, quaranta anys després, una concreció molt restrictiva. Així, de la idea del català com a única llengua oficial es passava a una situació de cooficialitat amb el castellà, i de la idea del català com a única llengua de relació amb el Govern central es passava a una situació en la qual l'única llengua possible era el castellà. També en comparació amb el corresponent de l'Estatut de Núria aquest article era més restrictiu, ja que a Núria es declarava que el català era la llengua oficial, sense referències al castellà (com hem dit, la cooficialitat en l'Estatut del 1932 era una exigència inevitable que es derivava de l'article 4 de la Constitució, per molt que alguns diputats catalans havien intentat argumentar que això no tenia per què ser entès així).

La característica principal del tractament de les llengües en aquest estatut (articles 2 i 7) era la consagració del bilingüisme oficial. Prevalia el principi de personalitat per damunt del principi de territorialitat, contra el que els diputats catalans i l'opinió pública catalana havien sostingut: que només l'oficialitat única del català a Catalunya garantia prou la protecció dels drets lingüístics dels catalans. Com hem dit, la principal preocupació era que els catalans no podrien exercir el dret a usar la seva llengua si els representants de l'aparell polític i administratiu de la República a Catalunya —exèrcit, policia, correus i telègrafs, instrucció, aparell judicial, serveis de transports, etc.— no tenien l'obligació de conèixer el català (no hi havia llavors, en canvi, cap preocupació relativa a la possibilitat que els habitants de Catalunya triessin ells mateixos el castellà, en part perquè la població immigrant castellanoparlant era reduïda i en part perquè era una població que s'assimilava molt ràpidament des del punt de vista lingüístic). Val a dir que, en aquesta línia, l'article 11 sí que representava un progrés notable, ja que no sols determinava que els notaris serien designats per la Generalitat sinó que establia com a condició de preferència per a aquesta designació el coneixement de la llengua i el dret catalans, coneixement que també s'exigia a fiscals i registradors.⁴⁵

Finalment, pel que fa a ensenyament, l'Estatut no contenia cap disposició que afegís res d'específicament lingüístic al que establia l'article 50 de la Constitució. L'article 7 (que no he transcrit en aquesta part) es limitava a assenyalar que la Generalitat de Catalunya podria —amb els recursos de la Hisenda de la Generalitat, dotada per l'Estatut— crear i sostenir els centres d'ensenyament en tots els graus i ordres que cregués oportuns, sempre subjectant-se al que disposava l'article 50 de la Constitució. També tractava de la Universitat, i es limitava a garantir la igualtat de drets de professors i alumnes en relació amb el català i el castellà.

45. Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 204-205, destaca que en aquest punt l'Estatut de 1932 és més generós que el marc jurídic actual. Aprofitem per fer notar que diversos estudiosos (i també reculls documentals), per error, es refereixen a aquest article indicant que es tracta de l'article 12 de l'Estatut. És l'article 11. Vegeu *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, any ii, n. 19 (15 octubre 1932), 492.

2.5 Estatut interior de Catalunya (25 de maig de 1933)

Després de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya encara quedava per elaborar l'últim instrument legal que completaria el marc jurídic en el qual s'havia de desenvolupar el règim de protecció de la llengua catalana: l'Estatut interior. Es va anomenar així la llei aprovada pel Parlament de Catalunya el 25 de maig de 1933, que regulava el funcionament institucional de la Generalitat i les línies bàsiques de desenvolupament de l'autonomia catalana. Alguns la van assimilar llavors —sabent de tota manera que era una assimilació plena de limitacions, però conscients alhora del seu alt valor simbòlic— a la Constitució de Catalunya.⁴⁶

L'Estatut interior contenia dos articles que tractaven qüestions de llengua, que són els següents:

Article 3. La llengua pròpia de Catalunya és la catalana.

Article 11. L'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit.

Amb aquests dos articles es pretenia rectificar parcialment l'estatus del català en relació amb la manera com havia quedat regulat en la Constitució de 1931 i en l'Estatut de 1932. D'una banda, davant la impossibilitat d'instaurar el català com a única llengua oficial de Catalunya, amb l'article 3 es volia recuperar la idea de la primacia política i legal del català per la via de proclamar-lo llengua pròpia de Catalunya.⁴⁷ De l'altra, amb l'article 11 el legislador concretava un aspecte que havia quedat indeterminat a l'Estatut, que era el de l'idioma vehicular de l'ensenyament, i buscava atorgar a aquest ensenyament en català la condició de normal a Catalunya, per contraposició tàcita —però clara— a l'ús previsible del castellà en

46. Vegeu Pitarch, *Obra legislativa*, 19-22 i 58-65.

47. Vegeu Pla, "Ordenació de la qüestió lingüística", 207-208. El concepte de *llengua pròpia*, però, de caràcter més aviat polític i sociològic, tenia poca consistència a efectes jurídics, extrem que no va impedir que actués com a principi orientador en la política lingüística de la Generalitat. Després de la dictadura franquista, el concepte de llengua pròpia va ser incorporat —per les mateixes raons i amb el mateix propòsit que l'any 1933— a l'Estatut de 1979, però els problemes sobre els efectes jurídics d'aquest concepte, com se sap, no van desaparèixer. Vegeu Vernet i altres, *Dret lingüístic*, 103-107, i per a un estat de la qüestió actual sobre la matèria, Wurl, "Concepte jurídic".

els establiments docents que, d'acord amb l'article 50 de la Constitució, pogués implantar a Catalunya el Govern de la República.

Els diputats al Parlament de Catalunya van considerar que les disposicions relatives al català de l'Estatut interior constituïen un progrés notable. Una mostra d'aquesta percepció va ser la intervenció parlamentària de Rovira i Virgili el 23 de febrer, l'endemà de la lectura del dictamen de la comissió parlamentària encarregada del projecte. Després d'insistir que la qüestió de la llengua era una qüestió política cabdal —“Tots estem obligats a concedir a aquest problema la importància màxima, perquè si Catalunya és encara Catalunya i ha de continuar essent-ho [...] és perquè, a través dels segles i per damunt d'aquests drets, s'ha mantingut la llengua mil·lenària, gloriosa, dels catalans”, va afirmar—, Rovira proclamava amb solemnitat: “Entre els articles d'aquest Estatut [...] n'hi ha un que jo el voldria veure, no sols en el frontispici, en els llocs públics, sinó al cor dels catalans. És aquest l'article 3, que diu: ‘La llengua pròpia de Catalunya és la catalana’”.⁴⁸

Però, al marge de les paraules solemnes i de les esperances de gent com Rovira i Virgili, els resultats de l'aprovació de l'Estatut interior i de la instauració de tot el marc legal republicà en el qual es va inserir el reconeixement i protecció de la llengua catalana són difícils de valorar. A les dificultats ordinàries d'aplicar una política lingüística nova —cal trencar hàbits de submissió lingüística molt arrelats, cal elaborar manuals per als mestres, cal formar els funcionaris en l'ús administratiu de la llengua, etc.—, s'hi van afegir fets com els següents. El 1934, només un any després d'haver-se aprovat l'Estatut interior, el Govern de la República va suspendre l'autonomia catalana. El 1936 va esclatar la Guerra Civil. I el 1939 es va implantar la dictadura del general Franco, que va anul·lar totes les mesures legals de reconeixement i protecció de la llengua catalana instaurades des de 1931.

48. Ginebra, *Llengua i política*, 326-327.

2.6 *Projectes al País Valencià i a les Illes Balears*

El País Valencià, com se sap, no va arribar a dotar-se d'estatut d'autonomia en la Segona República, però durant el període republicà es van redactar fins a quatre projectes d'estatut. El primer va ser elaborat per l'Ajuntament de València, després de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. Aquest "Avantprojecte d'estatut de la Regió Valenciana" (signat l'11 de juliol) dedicava el títol II a la llengua. El títol contenia dos articles:⁴⁹

Article 2. Seran oficials de la Regió Valenciana les llengües valenciana i castellana, podent usar-se per tant indistintament.

En les relacions oficials amb les autoritats centrals i demés Regions, es deurà usar el castellà.

A aquelles poblacions de la Regió Valenciana que se'ls ha alterat el nom desvalencianitzant-lo, se les tornarà a anomenar com d'antic, amb ortografia nostra.

Article 3. Els funcionaris judicials que siguen destinats a les terres valencianes deuran conèixer la llengua valenciana.

Per a exercir els càrrecs de Registrador i Notari, com els demés públics en terres de parla valenciana, deuran els funcionaris, no sols entendre la llengua vernàcula, sinó que deuran poder expressar-se en ella.

Els dos articles establien, doncs, una regulació anàloga a la que establiria l'Estatut de Catalunya de 1932. Cal destacar, en qualsevol cas, que es vetava l'ús de la llengua pròpia per relacionar-se oficialment amb Catalunya, que s'incorporava un precepte de normalització toponímica, i que l'exigència de coneixement de la llengua del país als funcionaris tenia més abast i era més clara que la que establia l'Estatut de 1932 (que la circumscribia a fiscals i registradors) I, a més, ocupava en l'articulat del text una posició políticament més rellevant (títol II, article 3).

La regulació en matèria d'idiomes es completava amb els apartats A.2-A.5 de l'article 5 (títol IV, sobre facultats pròpies i exclusives del poder regional), dedicats a l'ensenyament:⁵⁰

49. Cucó, *Valencianisme*, 381; Aguiló, *Avantprojectes*, 61.

50. Aguiló, *Avantprojectes*, 62.

2. Serà obligatòria l'ensenyança de la llengua castellana en les escoles de primera ensenyança, si són terres de llengua vernàcula, i la valenciana si són terres de parla castellana.
3. En les poblacions on es parle la llengua valenciana es donarà en el nostre idioma l'ensenyança i sols quan es sàpia bé llegir i escriure en valencià es passarà a l'estudi del castellà.
4. En els Instituts, Normals, Escoles de Comerç, etc. hi haurà càtedres obligatòries de llengua, literatura, geografia i història valencianes.
5. La Universitat fruità de règim autonòmic, considerant-se el fogar de la cultura i esperit pairals. Existirà llibertat lingüística per a les funcions d'alta cultura i investigació científica.

En relació amb aquesta matèria, convé subratllar que, en contrast amb el textos estatuaris catalans de 1931 i 1932, aquest avantprojecte era més explícit quan tractava de la llengua de l'ensenyament. I que, en aquest punt, instituïa el principi de territorialitat: castellà en la zona històricament castellanoparlant i valencià en la resta del país (amb docència de l'altra llengua en cada una de les àrees).

La segona proposta, el “Proyecto de bases para el estatuto del País Valenciano”, redactat quan ja s'havia iniciat la Guerra Civil, va ser obra de l'organització sindical anarquista CNT. Va ser enllestit el 23 de desembre de 1936. La base 1b del projecte establia que el valencià seria “con el castellano, lengua oficial del País Valenciano”, que les disposicions oficials havien de redactar-se en tots dos idiomes, i que el castellà seria la llengua de relació amb l'Estat i amb les altres regions autònomes.⁵¹ Alhora, conferia als òrgans representatius l'encàrrec de delimitar les zones valencianoparlant i castellanoparlant (aquesta quedaria exclosa de l'obligatorietat de l'ús oficial del valencià). Finalment, reconeixia als ciutadans el dret de triar idioma per a les relacions amb l'Administració i, en l'àmbit judicial, el dret de les parts a demanar còpia en castellà de la documentació generada en valencià.⁵² Quant a l'ensenyament (inclòs a la base sisena, dedicada a la cultura), s'establia l'obligatorietat d'ensenyar el castellà en els graus

51. *Ibíd.*, 71.

52. *Ibíd.*

elemental, primari i secundari. En l'ensenyament superior la llengua de docència podia ser tant el castellà com el valencià (implícitament s'entén que en els altres graus havia de ser el valencià). En les ciutats o comarques amb un determinat nombre de castellanoparlants era obligatori crear centres de primària i secundària que impartissin la docència en castellà, si bé també s'hi havia d'ensenyar el valencià.⁵³

El tercer projecte, l'"Avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana", aprovat al Segon Congrés del partit nacionalista Esquerra Valenciana el 20 de febrer de 1937, contenia disposicions en matèria de llengua en els articles tercer, sisè i desè. El plantejament regulador seguia la tònica de les propostes valencianes anteriors i, potser encara més, de l'Estatut català de 1932. Així, a l'article segon s'instituïa la doble oficialitat (en atenció a la minoria de pobles del país de parla castellana i a les relacions amb "els altres pobles d'Ibèria"), la doble redacció dels documents oficials, i l'oficialitat exclusiva del castellà per a les relacions amb l'Estat.⁵⁴ L'article sisè disposava que en els concursos de magistrats i jutges es donaria preferència al coneixement de la llengua pròpia i del dret foral, sense que en cap cas es pogués establir excepció per raó de naturalesa o veïnatge.⁵⁵ I l'article desè tractava dels criteris i normes per regular la cooficialitat: publicació i notificació de les resolucions oficials en totes dues llengües, dret d'elecció idiomàtica dels ciutadans en les relacions amb autoritats i funcionaris, admissió de documents en valencià i en castellà per les autoritats judicials i l'aparell notarial, obligació de traduir al castellà documents oficials que afectin la part castellana i de fora del País Valencià, organització de l'ús de les llengües en l'ensenyament d'acord amb l'article 50 de la Constitució i les normes de la pedagogia, exigència de coneixement de valencià als funcionaris en servei a l'àrea valencianoparlant (als funcionaris en actiu al moment d'aprovar-se l'estatut se'ls donava cinc anys de coll), i encàrrec a les diputacions provincials

53. *Ibíd.*, 74-75.

54. *Ibíd.*, 81.

55. *Ibíd.*, 83.

perquè determinessin en el seu territori les àrees que calia considerar de parla castellana.⁵⁶

Finalment, el quart projecte, el “Proyecto de Estatuto de Autonomía para el País Valenciano”, va ser elaborat pel partit Unió Republicana, i va ser publicat el 5 de març de 1937, només quinze dies després de l'anterior. La regulació lingüística que s'hi fixava apareix als article sisè i setè. A l'article sisè s'estableix la doble oficialitat lingüística, l'unilingüisme castellà per a les relacions amb el govern de la República i amb els altres territoris de l'Estat, el dret dels ciutadans a usar qualsevol de les dues llengües en les relacions amb el poder regional (i a rebre d'aquest les notificacions en l'idioma triat), i l'obligació dels fedataris públics de fer una versió castellana dels documents amb efectes fora de la regió (o de l'àrea valencianoparlant de la regió). En l'àmbit municipal (i de la relació entre el municipi i el poder regional) es disposa que prevaldrà l'idioma parlat al municipi. A l'article setè es determina que la llengua de la docència s'acordarà al costum de cada comarca, i que en les escoles primàries de les comarques de parla valenciana serà obligatori fer servir tots dos idiomes.⁵⁷

Les referències que contenen tots aquests textos a la qüestió idiomàtica fan evident la preocupació dels valencians per obtenir un marc legislatiu de protecció dels seus drets lingüístics. Però, com s'ha dit, cap d'aquests projectes no va completar els tràmits legals necessaris per arribar a tenir validesa jurídica. Els valencians, durant el període republicà, no van aconseguir que es materialitzessin mesures específiques de reconeixement i protecció de la seva llengua, fora de les disposicions vagues i restrictives que recollia la Constitució de 1931.

Pel que fa a les Illes Balears, la situació, durant la Segona República, va ser igualment nul·la en relació amb l'obtenció de reconeixement jurídic per a la pròpia llengua. Es va elaborar un avantprojecte d'estatut, promogut per l'Associació per la Cultura de Mallorca i debatut i aprovat durant els dies 20-23 de juliol de 1931 en una assemblea convocada pel president

56. *Ibíd.*, 85-86.

57. *Ibíd.*, 97.

de la Diputació al Teatre Principal de Palma.⁵⁸ El text final del projecte aprovat (en aquest punt sense modificacions en relació amb l'avantprojecte presentat) preveia (títol I, article 2) la cooficialitat del català i el castellà i l'exigència de coneixement del català a tots els funcionaris (exigència de més abast, doncs, que la que s'establia als estatuts valencians i a l'Estatut de 1932):

Art. 2. Les llengües oficials del territori són indistintament la materna del dit territori i l'espanyola.

El coneixement de la primera serà absolutament necessari als funcionaris, de qualsevol ordre i categoria, que prestin servei en el territori de la regió.⁵⁹

El projecte no va anar més enllà, per problemes de naturalesa diversa (entre altres, perquè des de Menorca no s'hi va donar suport), i, per tant, el català de les Illes Balears tampoc no va arribar a adquirir protecció legal específica.

3. Conclusions

Els antecedents en el procés de reconeixement i protecció de la llengua catalana —és a dir, les mesures positives anteriors a l'ordenament vigent, que és el que s'origina en la Constitució espanyola de 1978— tenen certament un recorregut molt curt. La concreció en actes normatius és tardana i restrictiva. El 1892 les Bases de Manresa ja demanaven que el català fos l'única llengua oficial a Catalunya i l'única llengua per a les relacions amb el Govern de l'Estat, i quaranta anys després, en el moment històric de màxima sensibilitat de la classe dirigent espanyola davant els idiomes que anomenaven "regionales", tot el que es va obtenir va ser l'oficialització del bilingüisme i la cooficialitat asimètrica, sense dret a usar el català com a llengua de relacions estatals. Però si el nostre punt de referència no fos la demanda explícita de reconeixement —el 1892— sinó la realitat lingüística històrica del país (és a dir, el fet que el català era la llengua dels habitants

58. Simó, "Notes per a una història", 16-27.

59. Text reproduït de González Casanova, *Federalisme i autonomia*, 829, i de Simó, "Notes per a una història", 51.

de Catalunya des de feia més de mil anys), la valoració que caldria fer de tot plegat encara és més negativa.

En l'ordenament jurídic de la Segona República espanyola —de fet l'únic precedent en la protecció dels drets lingüístics dels catalans, si exceptuem actes normatius menors com els acords presos per diputacions i ajuntaments en la segona dècada del segle xx, i si exceptuem la protecció *de facto* exercida per la Mancomunitat de Catalunya— va pesar més la protecció dels drets dels ciutadans de llengua castellana (la preocupació que cap norma no els obligués a aprendre un idioma “regional”) que la protecció dels drets dels catalans en el seu propi país.

Com s'ha dit, l'explicació cal anar a buscar-la en els plantejaments polítics que fonamenten l'orientació dels ordenaments legals. La col·lisió entre el plantejament del nacionalisme il·lustrat espanyol i el plantejament del nacionalisme cultural català ha estat clarament favorable al primer. Els altres plantejaments que haurien pogut influir en el debat sobre la regulació del plurilingüisme a Espanya —com ara el plantejament factualista— no han tingut històricament cap força.

En els darrers anys —a Catalunya i fora d'Espanya— s'han fet aportacions teòriques diverses (com ara el plantejament ecologista o el del liberalisme multicultural) que pretenen superar el conflicte entre els dos nacionalismes esmentats a l'hora de regular el plurilingüisme i de garantir els drets lingüístics dels ciutadans. Són plantejaments que també presenten problemes, i en qualsevol cas haurien de ser tema d'una altra exposició.

Bibliografia citada

- Aguiló i Llúcia, L. (ed.). *Els avantprojectes d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*. València: Corts Valencianes, 1992.
- Albesa, C. “La llengua catalana en l'àmbit excursionista (1876-1891)”. *Muntanya* cxi, 91, 749 (febrer 1987): 323-327.
- Àngel, J. M., F. Ferrando, A. Pons, A., i J. Serna. *El fracàs de la Mancomunitat al País Valencià. 1906-1931*. València: Diputació Provincial de València, 1985.

- Arbós, X. *La idea de nació en el primer constitucionalisme espanyol*. Barcelona: Curial, 1986.
- Balcells, A. *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2010.
- Balcells, A., E. Pujol, i J. Sabater. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Edicions Proa, 1996.
- Balibar, R., D. Laporte. *Le Français national: Politique et pratiques de la langue nationale sous la Révolution française*. Paris: Hachette, 1974. Traducció espanyola: *Burguesía y lengua nacional*. Barcelona: Avance, 1974.
- Carod-Rovira, J.-L. *Marcel·lí Domingo (Tarragona 1884 - Tolosa 1939). De l'escola a la República*. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1989.
- Caussat, P., D. Adamski, i M. Crépon. *La langue source de la nation. Messianismes séculiers en Europe centrale et orientale (du XVIIIe au XXe siècle)*. Lieja: Pierre Mardaga, 1996.
- Certeau, M. de, D. Julia, i J. Revel. *Une politique de la langue. La Révolution française et les patois: l'enquête de Grégoire*. Paris: Gallimard, 1975.
- Cucó, A. *El valencianisme polític. 1874-1936*. Barcelona: Lavínia, 1971.
- Escribano, D. "La introducció del concepte de *llengua oficial* en el llenguatge polític espanyol (1881-1928)". *Treballs de Sociolingüística Catalana*, n. 24 (2014): 345-371.
- Fabeiro Hidalgo, P. "Estat, nació i llengua a França". *Revista de Llengua i Dret*, n. 42 (desembre 2004): 203-228.
- Ferrer i Gironès, F. *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1985.
- Fonollosa, M. C., P. Matas, D. Pérez, X. Ribas, R. Vila i L. Virós. "Castellanització i decadència de la llengua a la comarca de Bages. Un estudi dels protocols notariais (1790-1820)". *Revista de Llengua i Dret*, n. 7 (juny 1986): 185-207.
- Gimeno Ugalde, E. "La evolución del régimen lingüístico del catalán en los *Estatuts d'Autonomia catalanes*". A: M. Doppelbauer, i P. Cichon

- (eds.). *La España multilingüe. Lenguas y políticas lingüísticas de España*. Viena: Praesens Verlag, 2008, 168-197.
- Ginebra, J. *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- . “La lengua catalana en el siglo XVIII. ¿Una lengua doméstica?”. *Dieciocho. Hispanic Enlightenment*, n. 35, 1 (primavera 2012): 105-116.
- . “La llengua catalana després de 1714. ¿Un idioma en decadència?”. *Lo Floc* xxxiii, n. 202 (octubre-desembre 2012): 14-17.
- González Casanova, J. A. *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1838)*. Barcelona: Curial, 1974.
- (ed.). *Memorial de greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'estat català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1990.
- González Vilalta, A. *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933). Nacionalisme, possibilisme i reforma social*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- Grau, J. *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- Juliá, S. *La Constitución de 1931*. Madrid: Lustel, 2009.
- Mercader Riba, J. “L'oficialitat del català sota la dominació napoleònica”. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n. 2 (1953 [1955]): 7-22.
- Moreu-Rey, E. *El “memorial de greuges” de 1760*. Barcelona: Col·lecció d'Aportació Catalana, 1968.
- Núñez Seixas, X. M. *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)*. Catarroja / València: Editorial Afers / Universitat de València, 2010.
- Pitarch, I. E. (ed.). *Parlament de Catalunya. L'obra legislativa 1932-1939*. Barcelona: Publicacions del Parlament de Catalunya, 1981.
- Pla Boix, A. M. “L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1936: el procés de reconeixement de l'estatut d'oficialitat del català”. *Revista de Llengua i Dret*, n. 43 (2005): 179-208.

- Polanco Roig, L. B. "La situació del català com a llengua de l'Administració al País Valencià". A: C. Duarte, i R. Alamany (eds.). *Actes del Col·loqui sobre Llengua i Administració. Barcelona, octubre de 1983*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya, 1984: 129-171.
- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona. Octubre de 1906*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, 1908.
- Puig, L. M. de. *Tomàs Puig: catalanisme i afrancesament*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1985.
- "Reglamento general para el cumplimiento de la ley de 28 de mayo de 1862 sobre la constitución del notariado". *Gaceta del Notariado Español*, xii, 1 (4 gener 1863): 4-16.
- Roig i Rosich, J. M. *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents*. Barcelona: Curial, 1978.
- . *La Dictadura de Primo de Rivera. Un assaig de repressió cultural*. Pròleg de J. Benet. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- Rossell, M. (ed.). *La Generalitat de Catalunya II. la política cultural. El bilingüisme. L'ensenyament. El patrimoni. La cultura popular*. Barcelona: Undarius, 1977.
- Simó, G. "Notes per a una història del projecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes de 1931". *Randa*, n. 3 (1976): 5-70.
- Tornafoch, X. "Los debates del Estatuto de Autonomía de Cataluña en las Cortes republicanas (mayo-agosto de 1932). El idioma catalán y el sistema escolar". *HAOL* 4 (primavera 2004): 35-42.
- Torrent Cufí, F. "La legislació lingüística notarial a Catalunya". A: *Jornades d'estudi sobre la fe pública notarial i la institució registral als països plurilingües. Barcelona, 7 i 8 de maig de 1999*. Barcelona: Col·legi de Notaris de Catalunya / Deganat Autòmic dels Registradors de la Propietat i Mercantils de Catalunya / Generalitat de Catalunya, 2000, 135-148.
- Vallverdú, F. "L'estatut jurídic de la llengua catalana (1892-1936)". Dins el seu *La normalització lingüística a Catalunya*. Barcelona: Laia, 1979: 27-32.

- Vernet, J. (coord.), E. Pons, A. Pou, J. R. Solé, i A. M. Pla. *Dret lingüístic*. Tarragona / Valls: Universitat Rovira i Virgili / Cossetània Edicions, 2003.
- Wurl, U. "El concepte jurídic de la llengua pròpia". *Revista de Llengua i Dret*, n. 56 (desembre 2011): 37-64.

El dret lingüístic català ha estat objecte, els darrers anys, d'ambicioses reformes normatives i noves lectures jurisprudencials, bona part de les quals molt controvertides per l'impacte que han tingut en àmbits públics especialment sensibles com l'ensenyament, la justícia o l'administració. Novetats que, indefectiblement, s'han acabat projectant en el catàleg de drets i deures lingüístics, bo i concitant interessants debats en l'escenari polític i acadèmic.

Precisament, aquesta publicació aplega reflexions crítiques sobre algunes d'aquestes novetats d'incidència en el dret lingüístic català. També s'hi analitza críticament la darrera jurisprudència del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem que les interpreta. Comença amb una reflexió crítica sobre el marc constitucional i els límits que imposa al legislador. Partint d'aquesta base, s'analitza l'abast de la reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya en matèria lingüística i la lectura que n'ha fet la discutida Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, en certs àmbits clarament involucionista. En aquesta anàlisi es prenen en consideració alguns dels reptes futurs que planteja l'ordenació del plurilingüisme a Catalunya, atenent diferents variables com ara els compromisos internacionals adquirits amb la ratificació de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries. La publicació conclou amb unes reflexions en clau històrica que ressegueixen els antecedents del procés de reconeixement i protecció jurídica de la llengua catalana. Aquesta llambregada històrica respon a la convicció que, en matèria lingüística, com en tants d'altres àmbits, només aprenent del passat es pot entendre el contingut i abast del marc normatiu present i s'està en condicions òptimes d'encarar els reptes futurs. Semblantment, posarà de manifest temes latents en la història de la gestió del plurilingüisme a Catalunya que, malgrat els anys transcorreguts, no han pogut resoldre ni les reformes normatives ni les darreres interpretacions jurisprudencials.

ISBN 978-84-393-9563-8

9